

T.C.
İSTANBUL NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER (TEZLİ)
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

RUSYA'NIN YAKIN ÇEVRE POLİTİKASI BAĞLAMINDA
RUSYA-UKRAYNA SAVAŞI

Melih Emre KARANFİL

Yüksek Lisans Tezi

RUSYA'NIN YAKIN ÇEVRE POLİTİKASI BAĞLAMINDA RUSYA-
UKRAYNA SAVAŞI

Melih Emre KARANFİL

T.C.
İstanbul Nişantaşı Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler (Tezli) Yüksek Lisans Programı

Yüksek Lisans Tezi

ORCID ID: 0009-0005-0915-1870

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Indira PHUTKARADZE

İstanbul
Ocak 2025

KABUL VE ONAY

Melih Emre KARANFİL tarafından hazırlanan “Rusya’nın Yakın Çevre Politikası Bağlamında Rusya-Ukrayna Savaşı” başlıklı bu çalışma, 31 Ocak 2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi: **Dr. Öğr. Üyesi Fatma KAMILOĞLU** _____
İstanbul Nişantaşı Üniversitesi

Jüri Üyesi: **Doç. Dr. Hakan ARIDEMİR** _____
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

Tez Danışmanı: **Dr. Öğr. Üyesi Indira PHUTKARADZE** _____
İstanbul Nişantaşı Üniversitesi

Jüri tarafından kabul edilen bu çalışmanın Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Enstitü Yönetim Kurulu;

Karar Tarihi :

Karar Numarası :

Dr. Öğr. Üyesi Şerafettin SEVGİLİ

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını tezimin/projemin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

31 Ocak 2025

Melih Emre KARANFİL

SAVUNMA ÖNCESİ ONAYLAR

BENZERLİK ONAYI		
Başlık	Rusya'nın Yakın Çevre Politikası Bağlamında Rusya-Ukrayna Savaşı	
Savunma Tarihi	31 Ocak 2025	
Sayfa Sayısı	156	
Benzerlik Yüzdesi (%)	16	
Taranan Program	Turnitin	
<p>Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın kapak sayfası, giriş, özet, ana bölümler ve sonuç kısımlarından oluşan çalışmam için şahsım ve tez danışmanım/Enstitü Sorumlusu tarafından intihal tespit programında taraması yapılmıştır. Tez Danışmanımın gözetiminde tamamladığım çalışmamın azami benzerlik oranlarına göre intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p>		
Öğrenci Melih Emre KARANFİL	Danışman Dr. Öğr. Üyesi Indira PHUTKARADZE	Enstitü Sorumlusu

TEZDEN ÇIKARILAN YAYIN		
Yayın Künyesi	Karanfil, M. E. (2025). Rusya Federasyonu Ukrayna ilişkileri ve Türkiye'nin arabuluculuğu. <i>International Congress of Turkish Geography Social Sciences Reaserch IV</i> , 12-14 November, Tashkent, Uzbekistan.	
Yayın Türü	☐ Ulusal Hakemli Dergide Makale ☐ Uluslararası Hakemli Dergide Makale ☐ Ulusal Kongre/Sempozyumda Bildiri ☒ Uluslararası Kongre Sempozyumda Bildiri	
	Enstitü Sekreteri	

TEŐEKKÖR

Tez yazım sürecinde desteğini esirgemeyen danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Indira PHUTKARADZE'ye ve aileme teőekkürü borç bilirim

Melih Emre KARANFİL

Ocak, 2025

ÖZET

Melih Emre KARANFİL

Rusya'nın Yakın Çevre Politikası Bağlamında Rusya-Ukrayna Savaşı

Yüksek Lisans Tezi

İstanbul, 2025

24 Şubat 2022 yılında başlayan Rusya- Ukrayna Savaşı'nın geçmişine bakıldığında, Rusya Federasyonunun Yakın Çevre Politikası bağlamında eski egemenlik sahasını korumaya çalışmaktadır. Rusya – Ukrayna ilişkilerinin Kiev Rusya'sı dönemine kadar uzanan kronolojide SSCB'nin dağılması ile Ukrayna bağımsızlığını ilan etmesi önemli bir dönüm noktası olmuştur. 1991 yılında bağımsızlığını ilan eden Ukrayna, tarihi geçmişi ve jeo- stratejik coğrafi konumu ile mühim bir konumdadır. SSCB sonrasında Rusya Federasyonu eski egemenlik sahasında etkinliğini korumak gayesiyle Yakın Çevre Doktrini geliştirmiştir. SSCB dağılması ile iki devlet de başlangıçta BDT kuruluşunda yer alsalar da ilerleyen süreç ve Liberal ekonomiye uyumda sürecinde yaşanan sorunlar ile 2000'li yıllar sonrasında Ukrayna giderek Rusya Federasyonundan uzaklaşarak, Batı yanlısı bir eğilim sergilemiştir. 2004 yılındaki "Turuncu Devrim" ve 2014 yılındaki "Maidan Hadisesi" ile ilişkiler sorunlu hale gelmiştir. RF Kırım'ı ilhak etmiş, 2017 yılında Ukrayna'nın NATO'ya katılma amacı onaylanmıştır. RF gelişmeleri kendisine yönelik tehdit olarak algılamış, 24.02.2022 tarihinde Ukrayna'ya yönelik harekâtıyla savaş başlamıştır. İki devlet ile de komşu olan Türkiye ise taraflar arasında arabuluculuk faaliyeti icra etmiştir. İki devlet ile ilişki dengeli bir ilişki gerçekleştiren Türkiye barışın tesisi içinde uğraşmaktadır. Türkiye'nin arabuluculuk faaliyetleri yanında "Tahıl Koridoru" açılmasına yönelik gayretleri de Dünya'da tahıl arzı ile ilgili olası bir sorunun oluşumunu engellemiştir.

Anahtar Kelimeler

Yakın çevre doktrini, egemenlik, arabuluculuk

ABSTRACT

Melih Emre KARANFİL

The Russia-Ukraine War in The Context of Russia’s Near Neighborhood Policy

Master's Thesis

İstanbul, 2025

On February 24, 2022, the Russia-Ukraine War started in the context of the Russian Federation's Near Periphery Policy, which seeks to protect its former sovereignty. In the chronology of Russia-Ukraine relations dating back to the era of Kievan Russia, the dissolution of the USSR and Ukraine's declaration of independence was an important turning point. Ukraine, which declared its independence in 1991, is in an important position with its historical past and geo-strategic geographical location. After the USSR, the Russian Federation developed the Near Periphery Doctrine in order to maintain its influence in its former sovereign territory. With the dissolution of the USSR, both states initially took part in the establishment of the CIS, but with the progressive process and the problems experienced in the process of adaptation to the liberal economy, Ukraine gradually moved away from the Russian Federation and displayed a pro-Western tendency after the 2000s. With the 2004 “Orange Revolution” and the 2014 “Maidan Incident”, relations became problematic. The RF annexed Crimea, and in 2017, Ukraine's aim to join NATO was approved. RF perceived the developments as a threat to itself, and the war started with its operation against Ukraine on 24.02.2022. Turkey, which is a neighbor of both states, acted as a mediator between the parties. Turkey, which maintains a balanced relationship with the two states, is working for the establishment of peace. In addition to Turkey's mediation activities, Turkey's efforts to open a “Grain Corridor” also led to the establishment of the “Grain Corridor”.

Keywords

Near periphery doctrine, sovereignty, mediation

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
ETİK BEYAN	ii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	viii
HARİTALAR DİZİNİ	ix
TABLOLAR DİZİNİ	x
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: TEORİK ÇERÇEVE	7
1.1. Güvenlik Kavramı	7
1.1.1. İdealizm ve Realizm Açısından Güvenlik	8
1.1.2. Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi	22
1.2. Egemenlik Kavramı.....	23
1.2.1. İdealizm ve Realist Teorisi Açısından Egemenlik.....	26
1.2.2. İnşacılık ve İngiliz Okulu ve Diğer Teoriler Açısından Egemenlik	34
1.3. Uluslararası İlişkilerde Arabuluculuk	43
1.3.1. Diplomasi Kavramı.....	43
1.3.2. Arabuluculuk Kavramı	46
İKİNCİ BÖLÜM: RUSYA- UKRAYNA SAVAŞININ TARİHSEL ARKA PLANI... 52	
2.1. Kiev Rusya'sı Dönemi	52
2.2. SSCB Dönemi Rusya ve Ukrayna İlişkileri	55
2.3. Sovyet Sonrası Rusya'nın Ukrayna'ya Yönelik Yakın Çevre Politikası	59
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: RUSYA- UKRAYNA SAVAŞINA GENEL BAKIŞ	75
3.1. Rusya- Ukrayna Savaşının Süreci	75
3.2. Rusya- Ukrayna Savaşının Küresel Yansıması	98
3.2.1. Rusya Ukrayna Savaşının Küresel Düzeyde Güncel Durumu	106
3.3. Türkiye'nin Denge Stratejisi ve Arabuluculuk Faaliyetleri	108
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: SONUÇ	128
KAYNAKLAR	130

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Kiev Rusya'sı.....	54
Şekil 2. Kırım Haritası	71
Şekil 3. Savaşın Birinci Senesinin Sonundaki Hali	87
Şekil 4. Herson Kentinin Haritası	93
Şekil 5. Savaşın 1000 Gününde Harita	97
Şekil 6. Tahıl Sevkiyatı Yol Seyir Haritası.....	122

HARİTALAR DİZİNİ

Grafik 1. Ukrayna'nın Savaşa Dair Maddi Hasarı	82
Grafik 2. Ukrayna'nın Can Kaybı İlişkin Grafik	83

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Ak Parti İktidarının 2010 Yılına Kadar Arabuluculuk Faaliyetleri	114
---	-----

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltma	Açıklama
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AK PARTİ	Adalet Ve Kalkınma Partisi
BM	Birleşmiş Milletler
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
HTŞ	Heyet-i Tahriri Şam
İHA	İnsansız Hava Aracı
İİT	İslam İşbirliği Teşkilatı
İO	İngiliz Okulu
MÖ	Milattan Önce
NATO	Kuzey Atlantik Paktı
SBKP	Sovyetler Birliği Komünist Partisi
SSC	Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
STÖ	Sivil Toplum Örgütü
RF	Rusya Federasyonu
UA	Uluslararası
Uİ	Uluslararası İlişkiler
T.C	Türkiye Cumhuriyeti
Vb.	Ve benzeri
Yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılması ile birlikte ortaya çıkan yeni durumda, birçok devlet bağımsızlığını kazanmıştır. Söz konusu bu devletlerden önemli olanların biri de Ukrayna'dır. Ukrayna'nın tarihine bakıldığında görülecektir ki gerek konumu gerekse topraklarının verimli olması gibi sebeplerden dolayı göz önünde ve istenilen bir toprak parçası olmuştur.

Tarihin ilk dönemlerinden bu yana birçok akın ve istila girişimlerinin yaşanıldığı coğrafyanın tarihine bakıldığında, 9. Yüzyılın ortasında Viking kralı Rurik döneminde Kiev alınmıştır. Kiev Knezliği'ne dahil edilmiş, Prensleri Novgorodlu Oleg komutasında güneye yayılım göstermişlerdir. Hazarların elinde bulunan Kiev ele geçirilmiş, ilk dönemlerinden beri Ukrayna'nın İskandinavya-Doğu Avrupa - Kafkasya konumu önem arz etmiştir.

Kiev Knezliği, ağımızdaki Beyaz Rus, Ukraynalı ve Rusların ortak Slav kökenli olduğu kabul edilmektedir. 10. yüzyıl sonuna doğru Kiev Knezi 1.Vladimir, Bizans hanedanı ile bir evlilik bağı kurmuş ve Ortodoks Hristiyanlık inancını benimsemiştir. 13. yüzyıla gelindiğinde ise günümüz Ukrayna toprakları Moğol istilasına maruz kalmış, 14. asırda Kiev dahil olmak üzere Ukrayna'nın doğusu Litvanya Granddklği'nn egemenliği altına girmiştir. Batı Ukrayna da Lehistan Krallığı topraklarına dahil olmuştur. 1569'da Ukrayna'nın büyük bir kısmı Lehlerin egemenliğine girmiştir. Bilhassa Batı Ukrayna'da yaşayan soylu sınıfı, Katolik mezhebini benimseyerek Leh kültürü etkisi altında kalmıştır.

1613 yılında ise Rusya'da Romanov hanedanlığı dönemi başlamıştır. Romanov Dönemi Rus tarihi ve dolaylı olarak da Ukrayna tarihi adına önemli dönemdir. Bu dönemde Rusya derlenip toparlanmıştır. Özelikle 1.Petro (Türkiye'de Deli Petro, Rusya'da Büyük Petro unvanı ile anılır) döneminde ise özellikle 'Sıcak Denizlere İnme' politikasını geliştiren ve bu zamandan sonra Rusya'yı büyük devlet konumuna getirmek amacıyla adımlar atmıştır. Rus Kilisesini himayesine alan Petro, döneminde ve sonraki ar'm buyruklarının dini alanda da kendine meşruiyet kazandırarak adımlar atmıştır.

1648 yılında Kazaklar Dinyeper nehrinin Zaporizya bölgesinde Rusya'nın desteği ile Lehistan'a karşı ayaklanmış ve özerklik statüsü kazanmıştır. Tarihe adını Kazak

Hetmanlığı olarak geçmiştir. 1654'te Pereyaslav Antlaşması'nı imzalayarak Rusya'nın egemenliğine girmiştir. Bu antlaşma, 1654-1667 Rusya ile Lehistan Savaşı'na neden olmuştur. On üç yıl süren bu savaşta Rusya Lehistan'a karşı savaşı kazanmıştır.

1793 yılında Lehistan'ın parçalanması neticesinde Ukrayna topraklarının büyük çoğunluğu Rusya İmparatorluğu'nun toprakları dâhil olmuş; geriye kalan topraklar da Avusturya İmparatorluğu egemenliği altına girmiştir. Ukrayna'da Doğu-Batı şeklindeki ayırım, halkın çok uzun yıllar boyunca farklı devletlerin hâkimiyetinde yaşamasının bir neticesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte Rusya Devleti'nin 1917 yılındaki Ekim Devrimi'ne dek belli zamanlarda Ukrayna üzerinde yoğun şekilde Ruslaştırma politikası uygulanarak asimilasyon uygulanması amaçlanmıştır.

1. Dünya Savaşı esnasında Ukrayna toprakları, Rusya İmparatorluğu ile Avusturya Macaristan İmparatorluğu arasındaki savaşların yaşandığı yerlerden olmuştur. 1917 yılında ise Avusturya Macaristan ve Rusya iki güçlü devletin yıkılmasının ardından Ukrayna'da bağımsızlık talepleri yükselmiştir. Ukrayna Özerk Cumhuriyeti sonrasında da 1919 yılında Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (SSC) kurulmuştur. Ukrayna SSC, 1922'de SSCB'ye bağlanmıştır.

Soğuk Savaş süresine varılmadan önce Rusya Ukrayna ilişkilerinin tarihinde önemli bir olayda Holodomor denilen SSCB kooperatifleşmesi uğruna doğal olmayan bir kıtlığın yaşanmasıdır. 1932-1933 yıllarında çok sayıda insan Holodomor yüzünden can kaybı yaşamıştır.

II. Dünya Savaşı başlamasına müteakip 22 Haziran 1941 tarihinde Alman Wehrmacht birlikleri Sovyetler Birliğine girdiler. İşgal süresince 5-8 milyon civarında Ukraynalı yaşamını kaybetti. 500 bin civarında Yahudi öldürüldü. 1946-1947 yıllarında Ukrayna'da büyük bir açlık ve kuraklık yaşandı. Stalin döneminde Ukrayna'da Sovyetler Birliği'ne karşı ayaklanmalar çıktı. Stalin'den sonra 1953'te SSCB'nin başına geçen Kruşçev, 1954 yılında Kırım özerk bölgesi ile ilgili bir adım atmış ve Rusya SSC'den ayırarak Ukrayna SSC'ye Kırımın bağlanmasını sağlamıştır.

Kırım'ın Ukrayna'ya bağlanmasının yanında, Ukrayna Sovyetler Birliği döneminde diğer cumhuriyetlere nazaran daha imtiyazlı bir noktadadır. BM Genel Kurulu'nda SSCB'yi temsil eden üç cumhuriyetten biri (Diğer ikisi Rusya Federasyonu ve Belarus'tur.) Ukrayna'ydı. Öte yandan Stalin sonrası Sovyet lideri olarak başa gelen

Krushev de Ukraynalı olması manidardır. Sovyetler Birliği'nin dağılması kararının görüldüğü Minsk Zirvesi'nde Rusya Federasyonu ile Ukrayna ve Belarus ve liderleri bir araya gelmiştir. Akabinde Ukrayna kendi içinde ayrılıkçı hareketlerle çalkalanmıştır. Ukrayna 24 Ağustos 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiş ve bu ilan 1 Aralık 1991 tarihindeki referandumda kesinleşmiştir. 1991 Aralığında Alma-Ata'da Beyaz Rusya (Belarus), Rusya ve Ukrayna Devlet başkanları tarafından kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu 21 Aralık'ta Estonya, Letonya, Litvanya, Ukrayna, Gürcistan hariç tüm eski Sovyet Cumhuriyetleri tarafından imzalan antlaşma ile duyurulmuştur.

Ukrayna'nın bu antlaşmayı imzalamaması da aslında Batı bloğuna olan yakınlığının ve SSCB yıkılması ile birlikte oluşan yeni sistemde konumlanmak istediği yer hakkında önemli ipucu vermektedir. BDT kurulması ise Rusya'nın yeni dış politikasında önemli bir kırılma noktası olan yeni dış politikada yeni anlayış olarak beyan edilen Yakın Çevre Doktrini önem arz etmektedir. Temelde SSCB'nin yıkılması ile gelişen olaylar ile oluşan boşlukta Amerika ve NATO gibi unsurların Rusya çevresine ve SSCB'nin eski egemenlik alanına yaklaşmasını önlemek adına savunulan ve BM nezdinde de bu konuyla ilgili adımlar atmış, gerekli hallerde barış gücü yollama yetkisini talep etmiştir.

Ukrayna'nın diğer bir açıdan 2000'li yıllar ile birlikte değişen şartlar neticesinde Turuncu Devrimler yaşanmış bu devrim Liberalizme karşı yönelimin yansıması ve Rusya'nın Ukrayna'nın bakış açısı bakımından ipuçları barındırmaktadır. 22 Kasım 2004 başlayan Turuncu Devrim sonucunda Viktor Yuşçenko 23 Ocak 2005 tarihinde yemin ederek cumhurbaşkanlığı görevine başlamıştır. Tüm bu yaşananlara rağmen Turuncu Devrimler refahın artışına etkisi fazla olmamıştır. Tüm bu durumlar Ukrayna'daki bazı kesimlerde Rusya yandaşlarının artmasına sebep olmuştur. Eski düzene özlemi artırmıştır.

2010'lu yıllara gelindiğinde ise Rusya Ukrayna arasındaki ilişkiler daha farklı bir boyuta ilerlemiş 2008'de Rusya-Gürcistan Savaşı sonrası Rusya Avrasya bölgesinde daha etkin olmak isteyen politikalar uygulamıştır. 2013 yılına gelindiğinde ise Ukrayna'da da birtakım değişiklikler meydana gelmeye başlamış, Rusya yanlısı olanlar olduğu kadar AB ve ABD yanlısı kişilerin bulunduğu kesimlerce 2013-2014 yılları arasında Ukrayna'nın Batı ile daha yakın bir bağ kurması konusunda eylemde bulunmuştur. Akabinde yaşanan olaylar neticesinde Ukrayna 2014 Şubat'ında

Maidan'da protesto gösterilerinde şiddetle bastırılmış, Ukrayna Cumhurbaşkanı Yanukoviç Rusya'ya kaçmış ve Kiev'de iktidar değişmiştir.

Tüm bu gelişmeler neticesinde 2014 Şubat'ında Rusya Kırım'ı ilhak etmiştir. Ukrayna'nın doğusunda kalan yerleşim yerlerinden olan 2014 Baharında ise Rusya, Rusya yanlısı ayrılıkçılara, Donetsk ve Luhansk'ın kendini halk cumhuriyeti ilan etmesine yönelik çağrıda bulunmuş, akabinde aynı yılın eylül ayında ise Belarus'un başkenti Minsk'te ateşkes görüşmeleri müzakere edilse de ateşkes çok sürmemiştir. Şubat 2015'te ise kırılğan zemin üstüne inşa edilse de bir ateşkes sağlanmıştır. 2017 yılında ise Ukrayna'nın NATO'ya katılma amacı onaylanmıştır.

Eylül 2020'de V. Zelenski seçilmiş iki devlet arasındaki ilişkiler farklı boyuta evrilmiş durumdadır. 2021 baharında ise Rusya, Ukrayna hudut hattının yakınlarına Rus birliklerini sevk etti, haziran ayında ise Cenevre'de icra edilen ve Ukrayna'daki krizi sona erdirmeyi amaçlayan ABD-Rusya görüşmeleri başarısız oldu. 2021 sonuna doğru ise Ukrayna'dan NATO üyeliğinin reddeden tasarımı kabul etmesini istemiş, askeri birlikleri Ukrayna sınırına sevk etmiştir. Akabindeki süreçte ise Cenevre'de gerçekleştirilen ve Ukrayna'daki krizi sona erdirmeyi amaçlayan ABD-Rusya görüşmeleri başarısız oldu.

ABD, Doğu Avrupa'daki NATO üyesi ülkelere ek takviye birlikler göndermiş, Rusya ve Belarus, Ukrayna sınır hattında müştereken bir tatbikat icra edilmiştir. Rusya, Ukrayna'nın doğusundaki ayrılıkçı Donetsk ve Luhansk bölgelerinin bağımsızlığını tanıyarak Moskova, birliklerine ayrılıkçı bölgelere girme talimatı vermiş, 24 Şubat 2022 Rusya Ukrayna'ya saldırarak savaş başlamıştır. Savaşın başlamasına müteakip Ukrayna halkında ciddi bir direniş söz konusu olmuş savaş başta Rusya'nın ilerlemesi ile devam etse de ilerleyen süreçte ilerleme sekteye uğramış ve güçlü bir direniş ile Rusya'nın beklentilerinden farklı bir sonuç elde edilmiştir.

Diğer bir taraftan da savaşın gerek öncesi gerek savaş sırasında birçok ülke savaşan taraflardan birini tutmuş, tarafını belli etmiştir. Türkiye bu husustaki tavrı ve denge politikası ile dikkat çekmiş gerek tahıl koridorunu açması gerekse iki devlete de yakın barış yanlısı tutumu ile arabuluculuk konusunda da olumlu adımlar atmıştır.

Günümüz Rusya Dış Politikasında temel yaklaşımı olan Yakın Çevre Doktrini eksenindeki dış politika manevralarıyla kendi güvenlik yaklaşımına yönelik adımları tarihe geçmiştir.

Tezin birinci bölümünde Güvenlik, Diplomasi, Arabuluculuk, Egemenlik, kavramları Teorik çerçevede işlenecektir.

Tezin İkinci bölümünde Rusya, Ukrayna devletlerinin tarihi iki devletin ilişkilerinin tarihi Soğuk Savaş dönemi ve savaşın başlangıcına kadar olan süreç işlenecektir.

Tezin üçüncü bölümünde ise, savaşın başlangıcı, güncel gelişmeler ve Türkiye'nin arabuluculuk adına çabası irdelenecektir. Sonuç kısmında ise aşağıdaki hipotezlere cevap verilecektir.

Tezin Hipotezleri:

- Rusya Ukrayna Savaşı ile Rusya Yakın Çevre Politikasında kararlı olduğunu dünyaya ilan etmiş midir?
- Türkiye'nin Rusya ile Ukrayna Savaş'ında diplomatik çabaları barış sürecine ve çatışmaların çözümüne etkili bir katkı sağlamakta mıdır ?
- Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik harekâtı ile Ukrayna'nın devlet egemenliğine hakkına saldırı niteliği taşır mı?

Bu çalışma, 2022 yılında başlayan Rusya Ukrayna Savaşı'nı Yakın Çevre Politikası perspektifinde inceleyerek, güncel olayların diplomasi ve uluslararası güvenlik üzerindeki etkilerine yönelik bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. Söz konusu sorunun çözümünde Türkiye'nin diplomasi ile çabası da tezin diğer önemli noktasıdır.

Tezin özgünlüğü ise 2022 yılında başlayan savaşın nedenleri, savaş esnasındaki gelişen önemli kırılma noktalarını ve olası sonuçları hakkında çalışmalar içerecektir. Türkiye'nin bu konudaki diplomasi ve arabuluculuk çalışmaları hakkında bilgiler paylaşılarak akademik tezin literatüre özgünlüğü ile katkı vermesi sağlanacaktır.

Tezin Varsayımları:

- Rusya'nın BDT kurması ve Ukrayna'ya müdahalesinin güvenlik kaygısının yanında kendi etki alanını koruma güdüsünden kaynaklandığı varsayılmıştır;

- Ukrayna'nın NATO'ya üye olma talebinin kendi ülkesinde egemen devlet olmasından kaynaklandığı varsayılmıştır;
- Türkiye'nin Rusya Ukrayna arasındaki rolünün Avrasya'da etkin bir devlet olmasından kaynaklandığı varsayılmıştır;

BİRİNCİ BÖLÜM: TEORİK ÇERÇEVE

1.1. Güvenlik Kavramı

Devlet olgusunun varlığından bu yana devlet kavramının ayrılmaz bir parçası da güvenlidir. Güvenlik ise özetle yapılacak ilk tanımı Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre “esenlik hali” yani tehlikesizlik durumudur. Güvenlik kavramına sözcük kökenlerine farklı lisanlarda da bakıldığında, Arapçada “emin” Latince’de ise ‘securitas’ kelimeleri ifade bulmuştur. Güvenlik kavramına karşı bakış açısı, değişen koşullara uyum sağlayan toplum yapısına göre farklılık gösterir ve anlayış ile tutum değişikliklerini barındırır. Güvenlik kavramı söz konusu olduğunda fertlerin beşerî kurallara riayeti temel bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uluslararası ilişkiler alanında çalışan birçok bilim insanı güvenlik hususunda çalışmıştır. Barry Buzan, David A. Baldwin, Benjamin Miller, Arnold Wolfers bu hususta çalışan akademisyenler arasındadır. A. Wolfers bu konuda “*Objektif bir zaviyeden değerlendirme neticesinde var olan değerlere karşı saldırı olasılığının olmaması halidir*” biçiminde tanımlamıştır (Wolfers, 1952: 485). Güvende olma halini ise iki özellikte bütünleştirmiştir. İlk unsur kazanılmış değerlere bir tehdit ögesinin olmayışı ikinci unsur ise oluşabilecek ihtimal dahilindeki tehdidi bertaraf edebilme yetisinin olması biçiminde birleştirmiştir (Miller, 2001: 15-16). Güvenlik konusunda da Miller ile benzer bir ifade eden Beril Dedeoğlu da Miller ile güvensizlik konusunda da tehlike kavramını tanımını ortaya koymuştur. Güvenlik kavramı; Emniyetsizlik olasılığının yok edilmesi durumunu tanımlar. Güvensizlik kavramı söz konusu olduğunda ise risk kavramı ortaya çıkmaktadır. Risk ise tehlike olasılığının gerçeğe dönme durumuna göre korku kavramını yaşatır. Korku yaşatan durum ise tehlikelidir (Dedeoğlu, 2018: 29).

Tanımlardan anlaşılacağı üzere güvenlik kavramı tehlike halinin tehdidin olmadığı veya tehditlere karşı muhafazalı bir halde olmak güvenlik konusunda ortak noktayı teşkil etmektedir (Turgay, 2011: 6). Güvenlik söz konusu olduğunda ise devlet kavramı da güvenlik kavramı ile ilintili olarak karşımıza çıkar. Güvenlik hususunda ana icracısı devletin bizatihi kendisidir. Güvenlik kavramının ve devlet kavramları yanında bir de devletin uygulamalarını meşruiyetinin de tartışıldığı söz konusu olmuş bu konuda

birçok fikir insanı düşüncelerini ifade etmiştir. Bu fikrin neticesine uluslararası aktörlerin çatışma tarafında uluslararası ilişkiler disiplinin doğuşu 1. Dünya Savaşı sonrasında vuku bulmuştur. Uluslararası ilişkiler disiplini doğuşundan bu yana değişime ve literatür olarak gelişim gösterse de güvenlik hususunda uluslararası ilişkiler disiplini önem arz eden bir husus olmuştur (Keyman, 2020)

1.1.1. İdealizm ve Realizm Açısından Güvenlik

Uluslararası İlişkiler söz konusu olunca birçok fikir ortaya atılmış olup bu fikir akımları teoride güvenlik kavramını irdelemişlerdir.

İdealizm, 1919-1939 yılları arasında, uluslararası ilişkiler disiplinde, iki dünya savaş arası dönemde “Uluslararası İlişkiler” (UI) literatüründe başlangıçta hâkim olan fikirdir. Birinci Dünya Savaşı sonrası ile dünyada kalıcı barış ortamının tesisi adına ve yeni muhtemel bir savaşın olası tahribatının bertarafı hedeflenmektedir. İdealizmin temeli, Immanuel Kant’ın (ö. 1804) öğretilerine dayanır. Kant’a göre dünyada sağlam ve esaslı barışı sağlamak mümkündür. Sürdürülebilir barışın tesisi devletlerin birbirlerinin iç işlerine dahil olmaması, bir devletin başka bir devlete hegemonya altına almak istememesi esastır, devletlerin münasebetlerin esasının müteakbil bir güven ortamının tesisi, askerî harcamaların azaltılması ve sürekli orduların kaldırılması ile mümkün olacaktır. Başlangıçta demokrasi olmak üzere ortak ahlâki değerlerin benimsenmesi ve dünyaya hâkim olması da kalıcı barışın sağlanmasının güvencesi olacaktır. Kant’ın kalıcı barış teorisi, 1919’dan sonra kurulmaya çalışılan barışçıl dünya düzeninin felsefî temelini oluşturmuştur ve Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Woodrow Wilson’ın (ö.1924) başını çektiği idealizm düşüncesi ortaya çıkmıştır. İdealizm fikrinin temelinde insan doğasının iyi olduğu düşüncesi vardır. Bu fikre göre uluslararası aktörler çatışmaya taraf olmak istemez ve çatışma ortamının oluşmasını engellemeye çalışır. Barışın sağlanması uluslararası ortamın iyileştirilmesi ile ilintilidir. Bu durum aynı zamanda bu ülkelerin refahına da etki eder. İdealizm serbest ticaretin tesisi ve uluslararası bağlamda ticaretin geliştirilmesi ile refah artışı sağlanarak barışın kuvvetlendirilmesi önemlidir. İdealizm uluslararası siyasette fikirlerin, ortak değerler ile kültür ve sosyal kimliklere istinaden şekillenir. Başka bir deyişle fikirler ve değerler uluslararası politikanın en önemli araçlarıdır. Savaşın yerine barışı öncelemek adına diplomasi ve uluslararası sistemin düzgün şekilde icrası önemlidir. Uluslararası örgütler

ve uluslararası hukuk aracılığı ile barışın inşa edilmesini öngören idealizmin uygulamadaki yansıması ve ilk denemesi 10 Ocak 1920'de ABD öncülüğünde kurulan Milletler Cemiyeti'dir. Aynı zamanda sadece devlet realitesini değil beynelmilel münasebetlerde uluslararası örgütler vb. devlet dışı oluşumları da realite olarak görmektedir. İdealizmin temel görüşlerini yansıtan bu uluslararası örgüt, kolektif güvenlik anlayışını ve sorunların barışçıl çözümü felsefesini pratiğe dökmeyi amaçlamıştır. Ancak 1939'da İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması, kolektif güvenlik anlayışının ve dolayısıyla idealizme dayalı bir uluslararası sistem inşa etme girişiminin başarısız olduğunu göstermiştir. İdealizme realistler tarafından getirilen eleştirilerde Milletler Cemiyeti deneyiminin kalıcı barışı sağlamada başarısız olduğu olgusundan yola çıkmıştır. Uİ disiplininin literatüründeki en büyük tartışmalarından sayılan İdealizm-Realizm arasındaki tartışma idealizmin İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde idealist fikirlerin başarısızlığın görülmesi ile önem kaybetmesinin bir sonucudur. İdealizm temelinde önemin kaybetmesinin sebebi ise devlet ilişkilerinde çıkar odaklarını ve devletlerin güç konusundaki fark hususunun gözden kaçırmasıdır. Ahlak mefhumundan uzak çıkarlarını önceleyen devletlerarasındaki ortam ancak barışın sağlanması için yetersiz kalmaktadır. Uluslararası kurumlar devletlerin iradesi ve tahakkümü ile tesis edilmiş kurumlardır ve devletlerin çıkarlarına hizmet eder. Uluslararası kurumların devletler üzerinde ve onlara yaptırım yapacak veya ortak moral değerler bütünü dayatacak bir oluşum bir kuvvet olarak nitelendirmek gerçekten kopuk bir yaklaşımdır. İnsan tabiatının iyi olması fikri ile devletlerin çıkarlarının uyumlaşmasına dair iyimser beklentilerin gerçekten uzak olması Uİ disiplinde idealizmin yerine realist düşünceye bırakması ile sonuçlanmıştır. Tüm bunlar ile birlikte Uİ idealizmin temelinde savaş ihtimalinin bertarafı üzerine kurulu olan idealizm, liberalizm ile desteklenmesiyle fikir alt yapısı oluşmuş ve daha sabit esaslar ile fikri temeli atılmıştır. Temeli atılan idealizm Kant'ın fikirleri ABD Başkanı Woodrow Wilson ile düşüncenin kavram haritası yeniden şekillenmiştir. Wilson demokrasinin, Milletler Cemiyeti'nin ve açık diplomasinin öncüsü olmuştur (Haser, 2018: 22).

Reel durum yerine olması gereken ile ilgilenen İdealizm şiddet, çatışma ve savaş benzeri kavramların insan tabiatından ziyade sistem kaynaklı vuku bulduğunu düşünmektedir. Savaşın bertarafı ise iki koşula bağlıdır; uluslararası hukuk kurallarının geliştirilmesi ve uluslararası örgütlerin kurulması ile sağlanmaktadır. Güvenlik

mefhumuna bakışı da uluslararası üst kuruluşların teşkili ile mümkün olduğunu düşünmektedir (Karabulut, 2014: 66).

İdealizmin öncülerinden Kant, devletlerin daimi ordular bulundurmasının diğer ülkelere tehdit ve korku vereceğini savunmuş, bu nedenle orduların tasfiyesini tavsiye etmiştir (Kant, 1960: 14).

İdealizmi daha eski zamana dayandırmak mümkün olsa da Edward Carr, 18. yy. Aydınlanması düşüncesinin, 19. yy. liberalizminin ve 20. yy. Wilsonculuk fikrinin müşterek zemini idealizm olduğunu savunmuştur ve idealizmin bu fikirlerin bir yerde simgelenmesi olarak nitelendirmiştir (Tarhan, 2018: 5)

Kant sadece İdealizm zaviyesinden değerlendirmek eksik bir yaklaşım olacağından İdealizm aynı zamanda Liberalizme benzer bir zaviyede olması ve serbest piyasa dahilinde uluslararası ekonomik yaklaşımı benimsemesi de önem arz eden bir hususudur. Özellikle Kant ise güvenlik ve devlet kavramlarının illiyet bağına Liberalizm eksenindeki bir bakışının yanında, devletin gücünün finansal gücün menfaatleri ekseninde ahlaki kaygılar ile hareket etmemekle birlikte daha oportünist tavır sergileyerek güvenliğin tesisini sağlamak amacıyla barışı savunacağını belirtmiştir (Durakçay, 2014: 11).

Liberalizm düşüncesinin güvenlik kavramına yaklaşım tarzına bakıldığında ise; UI literatüründe özellikle uluslararası ilişkiler temel kuramlarından biri olan liberalizm, realizmin güç ve çatışmaya dayanan devletlerarası sistem fikrine bakıldığında, Aydınlanma fikrinin doğasına bakılarak insan tabiatının iyi olduğu, rasyonel bireyler olarak bireylerin problemlerini çözme konusunda potansiyel sahibi olduğu düşünülen bireylerin de devleti oluşturduğunda savaşın önlemesinin uluslararası sistemin mümkün olduğuna inanan ütopyacı/idealist yaklaşımdır. Bu düşünce, 18. yüzyılda Immanuel Kant'ın (ö. 1804 ile hayat bulan bu düşünce, Kant'ın fikrine göre liberal değerlere sahip ülkeler (cumhuriyet-demokrasiyle yönetilen), tebaa olmaktan öte rasyonel vatandaşlardan teşekkül eder vatandaşların savaştan kaçınması ile savaşın bertarafı mümkündür. Devletlerarasında hukuki yapıyı esas alan üst oluşumlar ve liberal devlet sayısı arttıkça devletlerarası savaş azalacaktır. Liberalizmin diğer bir savı da devleti uluslararası ilişkilerde devlet tek aktör değildir. Çok uluslu örgütler gibi devlet dışı aktörlerinde barışa işbirliği ile ulaşılmasına hizmet etmektedir, 1. Dünya Savaşı'nın

sonuna doğru ABD Başkanı W.Wilson'ın barışın tesisi için ifade ettiği 14 İlkesi Milletler Cemiyeti'nin kurulması fikri, liberal yaklaşıma işaret eder. Realistlerin büyük güç diplomasisine karşı serbest ticaret, uluslararası silahsızlanma, devletlerarası hukuka bağlılık ve devletlerin hakimiyetlerini ve bağımsızlıklarını garanti altına alınması ile söz konusudur. Wilson idealizmi, savaşın bertarafı fikrinin temeli uluslararası üst kuruluşlar mahkemeler gibi oluşumlara dayanır. Bu bakımdan Milletler Cemiyeti'nin 2. Dünya Savaşı'nı önleyememesi, liberal düşüncenin uluslararası örgütlerin kolektif güvenliği sağlayabileceği inancının başarısızlığı olarak değerlendirilir. 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde uluslararası ilişkilerde devletlerin ulusal menfaat üzerinden hareket ettiği iddiasını benimseyen realizmin baskın olduğu görülmüş olsa da dünya ekonomisinde Bretton Woods Sistemi ile özellikle ABD tarafından ekonomik olarak liberalizm desteklenmiş. Bu durum ise uluslararası ilişkiler disiplini liberalizmi tekrar gündeme getirmiştir, 1970'li senesinden beri küreselleşme ile neoliberalizmin yükselişine bağlı olarak ekonomik sorunlara yaklaşım ve devlet-dışı ekonomik oyuncuların ortaya çıkmasıyla birlikte neoliberal kuramsalcılık oluşmuş bir tarz mevcuttur. Devletlerin neoliberal sistemde savaşın maliyeti göğüsleyemeyeceğine değinir, devletlerin çoklu ortamda birbirleriyle olan ilişkilerde anarşi ortamında bile farklı çıkarlar ortaya çıkabileceğini bahsetmiş olup bir üst otoritenin (NATO) varlığının benimsenmesinin mümkün olduğundan dem vurmıştır. Uluslararası ilişkilerde alanında liberalizm/neoliberalizme eleştiriler hem realist hem de Marksist ve eleştirel kuramlardan gelmiştir. Realistler ulus-devlet, ulusal menfaat kuvvet dağılımını ve askerî-stratejik unsurların uluslararası sistem içinde anlam kazanması adına bireylerin ve uluslararası teşkilatların devletlerin davranış tarzının belirlemede sınırlı olduğunu ima ederken, Marksistler iktisadî liberalizmin ve devletlerin mutlak menfaatlerinin öne çıkarılmasıyla devletler arasındaki eşitsiz iktidar münasebetlerinin ve sömürünün göz ardı edilmesini eleştirirler. Bununla birlikte, iş birliği ile küresel düzeyde sorunların çözülebileceğine olan (iyimser) inancı ve insan merkezli düşünce yapısı ile liberalizm, uluslararası ilişkilerde çevre, insan hakları, göç sorunlarında başvurulan yaklaşımlardan biri olmaya devam etmektedir (Lorasdağı, 2021).

Üİ alanında önem arz eden Liberalizm fikri, John Locke, Adam Smith, Hugo Grotius, Immanuel Kant, Bentham, Mill, Hayek, Milton Friedman, Keohane ve Nye gibi isimlerin fikirsel alanda literatüre katkı ile şekillenmiş, yaklaşım olarak liberal anlayış

temelde ferdi ön plana çıkarmaktadır. Hukuksal ve ticari münasebetlerin mühim olduğuna atıfta bulunan ve kararın verilmesinde demokratik tarz ile liberalizm uluslararası sistemde birey ve devletin yanında sistem ile doğrudan etkileşim içerisinde olan farklı aktörlerin varlıklarını da kabul etmektedir (Kanik, Kanat ve Demirkıran 2023: 236).

Liberalizmin güvenlik anlayışı; güvenliğin özünde bireyi alması ve bireye yönelik tehdit algısının devlete yönelik tehdit algısından daha kapsamlı bir şekilde ele alınması gerekliliğini savunmaktadır. Bireye yönelen tehdit çok yönlüdür. Bireyi hedef alan tehdit unsuru aslında toplumsal farklıları da hedef alan bir yaklaşım ile toplumu hedef alır. Birey tehdit algısı günümüzde çok geniş bir skalayı kapsamaktayken, liberal güvenlik yaklaşımının tehdit algısını konu ve aktör bazlı olarak derinlemesine ve genişlemesine, biçimde tahlili gerekmektedir. Liberal güvenlik anlayışındaki tehdit algısının geniş skalada değerlendirilmesi güvenliğin sağlanması hususunda kapsamlı tedbirleri de barındırmaktadır. Tehdit algısının büyüklüğü olası tehditlerin tespiti ve önlem alınabilmesi noktasında uzun vadeli ve geniş katılımlı stratejik planlamaların yapılması ihtiyacını doğurmaktadır. Bu zaviyede Liberal güvenlik yaklaşımı kendi içerisinde savaş ve tehditlerin giderilmesi ve bu sayede huzur ve güvenliğin sağlanması amacıyla bireyi merkeze alır. Bunun yanında anarşik yapıdaki uluslararası sistemin içinde düzen sağlayacak çok uluslu teşkilat yardımı ile de uluslararası esenliğin temini realite olmalıdır (Kanik, Kanat ve Demirkıran, 2023: 237).

Özetle liberal güvenlik yaklaşımı ferdi merkeze alarak ferde yönelik tehdit olgusunun tamamını tümüne yönelik tedbir sunulmasını ister. Bireyin emniyetinin temini amacıyla bireyin yaşama, mülk edinme ve özgürlük hakkını garanti edebilecek yasal tedbirler ve bu tedbirlerin işleyişini temin etmek adına dayanışma ve iş birliğini artırıcı vasıtalara muhtaç olunmanın yanında, Liberal emniyet bilim, hukuk, felsefe ve birçok teknik alanda ihtisaslaşmış yardıma ihtiyaç duyar. Devlet ve devlet dışı oyuncuların birbirlerini risk unsuru olarak görmemektedir söz konusu oyuncular arasında karşılıklı tehdit algılamasının azalmasının ve müşterek faaliyetlerin artmasının ise uluslararası güvenliğin tesisi hususunda sağlayacağı düşünülmektedir. Bu husustaki demokratik yapılanmalara, uluslararası örgütlenmelere, ekonomi, ticaret, hukuk ve güvenlik alanlarında yardım ve iş birlikteliklerine, aktörler arası iletişimin sürekliliğine ve

sağlıklı bilgi alışverişinin sağlanabilmesine önemli bir vurgu yapılmaktadır (Uluslararası örgütleri STO) (Kanik, Kanat ve Demirkıran 2023: 240).

Uluslararası İlişkiler bilim dalında okullar güvenlik konusunda farklı fikirler belirtmektedir. Liberal düşünce güvenlik konusunda daha barışçı ve uluslararası iş birliği ve birey devlet ilişkisinde bireyi önceleyen bir zaviyeden güvenlik konusuna değinmiştir. Savaşında ancak meşru müdafaa hali ile gerektiğinde çözüm yolu olarak görmüştür (Durakçay, 2014: 18).

Liberal kuram da diğer fikir akımlarında olduğu gibi kendi içerisinde farklılaşan argümanlara yaklaşımlara sahiptir. Bu yaklaşımlar Cumhuriyetçi Liberalizm, Ticari Liberalizm ve Düzenleyici Liberalizmdir. Bu yaklaşımların güvenlik kapsamında argümanları özetle belirtilecek olunursa “Cumhuriyetçi Liberalizm, liberal demokratik yönetimler silahlı çatışmaları azaltır hipotezini; Ticari Liberalizm serbest ticarete dayalı karşılıklı bağımlılık silahlı çatışmaları azaltır hipotezini; Düzenleyici Liberalizm uluslararası kurumlar silahlı çatışmaları azaltır hipotezini test etmeye odaklanmaktadır (Baysal, 2023: 146)

John Locke ise bireylerin eşit hakları olması bu haklara tamamen riayet edecekleri anlamına gelmez, burada üst otorite toplum sözleşmesi kavramı esenlik temini için şarttır. Liberalizm devleti burada lüzumlu görür. Liberalizm devletlerin kendi emniyetlerinin tesisinin koşulu ortamdaki çoklu aktörler arasındaki karşılıklı bağımlılıkların artırılmasıdır. Liberalizm savaş ve çatışma yerine uluslararası kurallar ve oluşturulan normları ile sistemde iş birliğinin tesisine vurgu yapılmaktadır. Bu sebeple de sistemde sadece ulus devletleri tam bir aktör olarak görmeyip, çok uluslu şirketler, sivil toplum örgütleri, uluslararası organizasyonlar gibi sisteme tesiri olan birçok devlet harici yapının olduğunu savunmaktadırlar. Liberalizm yeni dünya olgusunda kuvvet dengesinin, özgürlüklerin lehine ve ekonomik gelişmeler sayesinde kurulacağını öngörmektedir. Liberalizmin emniyet alanında yaptığı çalışmalar incelendiğinde idealistler gibi iş birliği temelinde sistemin ele alındığı görülecektir. Liberalizme göre iş birliği odaklı emniyet anlayışının bir sonucu olarak devletler sistemde “mutlak kazanç” varsayımından hareket etmezler, bunun yerine iş birliği çerçevesinde her devlet olabildiğince ulusal çıkarlarını maksimum seviyeye getirmeye çalışır (Şahin, 2022: 37).

Uluslararası ilişkiler alanındaki diğerk bir yaklaşım da normatif teoridir. Beynelmielel ortamdaki oyuncularının tarzlarını norm, etik ve değerler kapsamında analizini gaye edinmiş bir yaklaşımı temsilini barındırır. Meseleye dñnya siyaseti etik yargı ilkelerinin alan normatif uluslararası ilişkiler teorisi, yapılanla alakalı olduğu kadar ne yapılması gerektiğini de sormaktadır. Bu hususta ahlaki bir yaklaşım sergilemektedir. Normatif fikrinin bu tarzı ile güçsüz olan unsurun uluslararası sistem daha görünür olması üzerine hedeftir. Bu yaklaşım tarzı ile, normatif yaklaşımın tarzının dñnya genelinde yönetim olan tesisi belirgin hale gelmektedir, normatif düşünce, dñnya siyasetindeki oyuncuların “ahlaki failler” olarak telakki eder, uluslararası disiplinin etik hususunda aktörlerin etik değerler açısından sorumlu olduğunu beyan eder. Normatif yaklaşımın ahlaki değerler hususunda olan hakkaniyet, adalet ve değer odaklı tarzı devletlerin uluslararası dış politikaya yaklaşım davranışlarının tahlillerine de yansımaktadır. Bu hususta arı, normatif teori ve dış siyaset tarzını bağıntısını, devletlerin normatif dış politikada menfaatlerini meşrulaştırmada bir araç olarak kabulü varsayımı üzerinden açıklamaktadır. Önemi belirtilen bu husus ile birlikte Tocci, devletlerin uluslararası hukuk, hak ve ödevlere ve teşkilatların kuvvetlenmesini gayeleyerek söylemlerde bulunur, dış politika tavırlarına uluslararası sistemde meşruluk kazandırdıklarını ifade etmektedir. Normatif teörinin yaklaşımın bu hususta sistem dolasıyla tesir etme gayretlerinin dolayısıyla normatif kuvvet kavramı ortaya çıkmaktadır. Normatif kuvvete yönelik yaklaşım ile teori hususundaki tartışmalarla üç ana yaklaşım tarzı gündeme gelmektedir. Normatif amaç (aktör ne talep ettiği), normatif araç (aktör nasıl davrandığı ve politik araçları nasıl kullandığı) ve normatif etki (aktörün başarılarıdır). Normatif amaç, uluslararası sistemler, teşkilatlar ve hukuk vasıtası ile uluslararası ortamı biçimlendirmeyi gaye almaktadır. Tüm bu hususlarla beraber adalet, demokrasi barış ve sistemin sağlıklı işlemesini de kapsayan normatif amaç aktörün bu kavramdan ilgili anlayışına göre değişiklik gösterebilir. Normatif araçlar genel olarak kültür, ekonomik, diplomatik ve sosyal yapının görünümü olarak karşımıza çıkar. Bu yaklaşım normatif fikir akımının insani boyutunu da içerir. Normatif politikaya sonuç kısmı değerlendirildiğinde normatif tesir söz konusu aktörün tavır ve davranış biçimini üçüncü kişilere tesiri ile bakılabilir. Bu zaviyeden bakıldığında ise, uluslararası hukuk sistemine ve değerlere bağlı bir kanuni çerçevenin tesisi ve korumasını da

içermekteyken bu hususa örnek uluslararası hukuk kuralları ve anlaşmalardır (Özgür ve Yaşar, 2020: 11-12).

Realizm Uİ temelini uluslararası siyaset olarak kabul eden ve güvenlik hususunu bu ilişkilerin kurucu unsuru olarak tanımlayan uluslararası ilişkiler teorisidir. Realizm 1. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan ve uluslararası barışı korumak için çeşitli varsayımlar ortaya koyan idealizme karşı gelişmiştir. Özellikle 2. Dünya Savaşı'nın yarattığı tahribat ve olası bir savaş olasılığını engellemek için kurulan Milletler Cemiyeti'nin başarısız olması dünyayı devlet ve güç temelinde yorumlayan realizmi uluslararası ilişkilerin egemen yaklaşımı yapmıştır. İnsan tabiatı, uluslararası sistem ve ülkelerin davranışlara yaklaşımları hususundan farklılık gösterse de, realizmin tüm çeşitleri uluslararası ilişkileri devletlerarası güç ilişkisi olarak telakki eder. Realizmde uluslararası ilişkilerin temeli uluslararası siyaset ve güvenlik gereksinimini gösterir. Güvenlik gereksinimi iktisadi kalkınmadan ya da kültürel ilişkilerden öncedir ve dolayısıyla bu ihtiyaçların teminini sağlayan uluslararası siyaset, uluslararası ekonomi ya da uluslararası kültürel ilişkilerden daha önemlidir. Realizm bu zaviyeden literatüre güvenlik eksenli bir uluslararası ilişkiler yaklaşımı sergiler. Realizm uluslararası sistemi türlü varsayımlar üzerinden değerlendirmektedir. Uluslararası ilişkiler, devletin merkezi otorite olduğu ulusal ilişkilerden farklı olarak merkezi otoritesi olmayan bir ilişki biçimidir ve birincil düzeyde, devletlerarası ilişkiler tarzında hareket eder. Devlet beynelmilel münasebetlerin ana aktörüdür ve temelinde güvenlik eksenli bir tarza sahiptir. Merkezi otoritenin eksik olduğu bir ortamda ilişkiye giren ülkeler temelde birbirlerine güvenmezler; birbirlerinin gayeleri ve kararlarına şüpheyle yaklaşırlar ve bu sebeple kendilerini ve ülkelerinin alansal bütünlüğünü muhafazası için güvenlik ihtiyaçlarını belirtirler. Devletin temel amacı güvenliğin sağlanmasıdır. Devlet güvenliği sağlarken caydırıcı olmak adına da ordu besler. Devletler kuvvet dengesi siyaseti ile uluslararası ortamda hayatta kalmaya gayret ederler. Kavramsal ve teorik özleri Antik Yunan'da Thucycdides'in Pelloponnesian Savaşı'na, 16. yüzyıl Floransalı düşünür Machiavelli'ye ve 17. yüzyıl İngiliz düşünürü Thomas Hobbes'a uzanan realizm, uluslararası ilişkiler kuramı olarak 1930'larda gelişmiştir. Klasik realizm, yapısal realizm ve neoklasik realizm olarak farklı alt dallardan oluşmaktadır. Klasik realizm devlet olgusunu insan doğası üzerinden anlamlandırmaya çalışır, devletler arası münasebetleri incelemekte; yapısal ya da neorealizm devletler arası ilişkilerin sistemik

faktörlerine bakmaktadır. Neoklasik realizm ise ülkelerin dış siyasetinin uluslararası ortamın tahakkümü ulusal ve ulus altı dinamiklerle şekillendiğini ortaya koyar. Realist yaklaşımda, devletin esas faydası olarak telakki edilen güvenli kavramı uluslararası ilişkiler esas olarak çıkar temelli ilişkilerdir. Uluslararası örgütler, uluslararası şirketler ve sivil toplum kuruluşları devlet çıkarından sonra gelir ve ikincil sırada ehemmiyet verir. Son yıllarda, özellikle küreselleşme etkisiyle, realizm iktisadi ilişkilere ve beynelmilel örgütlere daha çok önem veren bir eğilime girer de bu eğilim yukarıdaki noktaların geçerliliğini günün şartlarına göre güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Realizm uluslararası ilişkiler literatürde en fazla tercih edilen akımdır. Disiplindeki ilk büyük tartışmayı başlatmış ve ardından gelen eleştiriler disiplinin yönünü belirlemiştir. Bu sebeple eleştirel teoriler realist kuramın uluslararası ilişkiler alanını disipline edici özelliğine vurgu yapmaktadır. Diğerleri realizmin beynelmilel iş birliği, kurumsallaşma ve norm inşasını tasvir edemediği ve kültürel kimlik temelli dönüşümleri göz ardı ettiğini söylemektedir. Realizmin yapısal olan vurgusu uluslararası sistemlerin nasıl dönüştüğünü açıklayamadığı da savunulmaktadır. Liberal kuramsalcılık, inşa edici kuram ve eleştirel kuramlar realizme karşı varsayım ve savlar ortaya atan kuramlardan sadece birkaçıdır (Keyman, 2020).

Realist fikir akımının temel varsayımına istinaden insan doğası gereği kötü, menfaatperest ve gücü önemser ve ona saygı duyar. Bu açıdan özellikle klasik realizm ülkelerarası sistemi insan tabiatı ile izah etmektedir. Bu zaviyeden insanlar münasebetlerinde güç ve menfaatlerini ön planda tutuyorlarsa, uluslararası sistemde de devletler çıkarlarını maksimize etmek için birbirleriyle rekabet halindedir. İnsanın menfaatleri ve çıkarlarının maksimizasyonunun hedeflediğini belirtir. Bu sebeple realistler uluslararası ilişkileri mücadele ve rekabete dayalı bir yapının üzerine kurarlar. Realist teorinin ilk temsilcilerinden Thucydides Atina ve Sparta arasındaki savaşları (M.Ö 5. Yüzyıl) anlattığı “Peloponez Savaşları” isimli çalışmasında söz konusu harbin Helen dünyasındaki hâkimiyet için yapıldığını belirtir. Realizm temsilcilerden Hans J. Morgenthau eserlerinde uluslararası siyasetin kuvvet mücadelesine dayandığını, bu nedenle de daima bir rekabet ortamının var olduğunu söylemektedir. Realistler fikir insanları uluslararası sistemi devlet temelli yorumlamaktadırlar. Devlet, sistemin temel aktörü ve belirleyenidir. Çok uluslu şirketler, uluslararası yapılar sisteme dahil edilmez. Örneğin uluslararası teşkilatları üye ülkelerin haricinde topluluk olarak egemenliğe

sahip olduğu fikrine karşı dururlar. Bunun düşünceinin temelinde Max Weber'in ortaya koyduğu “meşru fiziki şiddet” tekelinin devletlere ait olmasıdır (Şahin, 2022: 26-27).

Bilgi birikimi ve teorik alt zemini K. Marks 'a dayanan Marksist perspektif veya değerler dizisi daha kapsamlı bakışıyla, kapitalist iktisadi düzenin işçilerin emeğini sömüren patron –idareci sınıfını ortaya çıkardığını ve sınıf ayrımı ile kişisel mülkiyetin dünyanın tümünde etkisi olan bir işçi devrimi ile ortadan kaldırılacağını belirtmiştir. Söz konusu devrimin gerçekleşmesiyle birlikte ulusal hükümetlere ve ulus-devletlere sistemde gerek kalmayacağını savunmuştur. Komünist bir toplumun bu safhada oluşacağını ve herkesin ihtiyaçlarına göre toplumda ihtiyaçların karşılanacağı bir sistem geleceğini savunmuştur. Fakat teoride yazan pratiğe dönüşmedi ve kapitalizm devam etmesiyle Marksist teoriye yeni düzenlemeler yapıldı. Bu düzenlemelerin biri de kapitalist ülkelerin kendi bünyesindeki sınıflar arası gerginliği diğer daha az gelişmekte olan ülkeleri sömürerek yok ettiğini ve iktisadi yıkımdan da ucuz yabancı işgücünü kullanarak ve yabancı pazarları ele geçirerek kurtulduklarını öne sürdüler. Marksist teori de globalistler gibi çokuluslu şirketlerin ve elit grupların uluslar üstü ortaklığının yayılma eğilimlerine dikkat çekmektedir, Marksist teori bunun tehlikeli yanına değinmektedir. Gelişmiş kapitalist ülkelerin üst düzey askeri yetkilileri ve iş insanları daha az gelişmiş devletlerdeki benzerleriyle münasebet halindedirler. Geniş çerçevede Marksistler uluslararası ilişkileri ulusal hükümetler veya ulus-devletler arası bir yarışmadan çok iktisadi sınıfsal bir mücadele olarak telakki ederler. Marksist fikir akımının uluslararası ilişkilere bu husustaki alternatif bir zaviye sunar (Aydın, 1996: 85).

Realizmin kökeninde olan güç ve devlet unsurlarını içermeyen Marksist düşünce uluslararası kriz, eşitlik zaviyesinden bakar. 1800'li senelerdeki Marksizm sanayi devriminden sonraki süreçte sanayi kapitalizm ile mücadelede ağır iş şartlarını, sosyal adalet kavramına değinen kişinin hürriyetini önemsemiştir. Marx, toplumu üretim ilişkilerinin tesis ettiğini, üretim araçlarını ellerinde bulunduran sınıfın, topluma hâkim daha hâkim olduğunu ve kendi menfaatleri adına dayatmalarda bulunmaktadır. Bu dayatmalar belirgin tehdit gibi genel bir algı oluşturarak oluşur. Devletlerinde güvenlik politikalarını oluştururken bu duruma örnek oluşturularak devletlerinde bu şekilde güvenlik kavramına atıf yaparak oluşturduğunu söylemiştir. Devleti de bu zümreden istisna görmeyen olmayan bir olgu olarak görür ve dolayısıyla söz konusu egemen

menfaatlerine çıkarlarına yönelik güvenlik politikası imasında bulunmuştur (Bakan ve Şahin, 2018: 144).

Marksizm 19.yy. Alman düşünce insanı Marx (1818-1883) tarafından beyan edilen toplum kuramına verilen isimdir. Marx fikirlerini F. Engels (1820-1895) ile müştereken inşa etmiştir. Marksizmin temel yaklaşımı toplumsal seviyede gerek ulusal gerekse uluslararası seviyede eşitsizlik üzerine değinmiştir. Tüm tarz ve yaklaşım bu toplumsal ve beynelmilel ortamdaki eşitsizliğin giderilmesi olarak telakki edilmiştir. Uİ’de yukarıda kısaca tasvir edilen durum ile bununla beraber bir takım varsayımları da mevcuttur. İlki uluslararası sistemin tarihsel niteliğidir. Anarşi kavramı devletler arası münasebetlerin değışmez niteliği değildir. Mahiyeti toplumsal düzeyde belirlenir. Fakat bu yaklaşım tarzı inşacılığın idealizminden ayrı olarak konuya maddi olgular hususunda öncelik veren bir tarihsel yaklaşımdır. İkincisi devletlerarası sistemi ile kapitalizm tarihsel nitelikte gelişme de beynelmilel ortamda ana belirleyici kapitalizm temelli yaklaşımdır. Söz konusu sebeplerden dolayı her türlü uluslararası yapı iki kavram arasındaki diyalektik münasebetin dikkate alınması gerekir. Kuramsal zeminde buradaki en mühim tartışma hem realizmin hem salt siyasal dinamikler hususundan çalışan bağımsız ülkeleri de kapsayan sistemi kavrayışından, hem de Marksizmin devletler sistemini sadece iktisadi açıdan tasvir eden dinamiklerle betimleyen yaklaşımı bertaraf eden bir yaklaşımın ne yöntem ile geliştirilebileceğinin konusudur. Diğer bir husus ise toplum içi hegemonik ilişkilerle uluslararası alandaki hegemonik ilişkilerin birbirleriyle uyduğu varsayımdır. Bu üç unsur incelendiğinde iç/dış ulusal/uluslararası gibi ayrımları aşan bütüncül bir Uİ teorisi de geliştirmek mümkündür (Yalvaçoğlu, 2021).

Soğuk Savaş’ın bitmesi ile Marksizm fikrini de beklenileni vermediğini söylemek mümkündür. İletişim imkânlarının gelişmesi ile küreselleşme kavramı daha fazla gündeme gelmiştir. Güvenlik konusunda daha farklı bakış açıları gelişmiştir. Özellikle 11 Eylül ile terörizm kavramı daha fazla gündeme gelmeye başlamıştır. Terörizmin yaygınlaşması ile birlikte küreselleşmesini de getirmiştir. Ulus devletlerin karşısında özerlik iddiasını savunan alt kültür gruplarının yaygınlaşan ve bireylerinde kullanmasına müsait teknolojik silah türleri (silaha dönüştürülebilen uçaklar, canlı bombalar vb. yöntemler) terörizmi giderek yayılmasına sebep vermiştir (Kongar,

2001: 31). 11 Eylül sonrasında güvenliğe bakış açısı değişmiştir. Demokrasi gibi kavramlardan ziyade güvenlik konusunda daha sert konular gündeme gelmiş ve bu duruma göre yeni tedbirler ve uluslararası ilişkiler bu ekseninde gelişme göstermiştir. Tedbirlerin tarzında değişim hissedilmiştir (Jünemann, 2003: 8).

2001 yılının 11 Eylülünde ABD'ne yapılan terör saldırısının neticesinde güvenlik algısına bakış açısı değişmiş, İdealizm, barışçıl bir küresel sivil toplumun gelişmesine yönelik daha iyimser görüşleri yansıtmaktayken, realizm ise daha sert bir açıdan konuyu değerlendirmiştir. Bununla birlikte, diğerleri için, “eski” Realizm, uluslararası güvenlik meselelerinde en iyi yaklaşım olmaya devam etmekteydi. İş birliği geçiciydi ve ulusal ve uluslararası güvenliğin en sert gerçekleri yakın zamanda tekrar ortaya çıkacaktı. Bu bakış açısı, 11 Eylül olaylarının ardından sağlamlaştı (Baylis, 2008: 71).

Güvenlik kavramına bakış sadece uygulamada değil akademik literatürde de kendini hissettirmiş yeni olan Ontolojik Güvenlik Yaklaşımı kavram olarak karşımıza çıkmıştır. Uluslararası İlişkiler (Uİ) alanında ontolojik güvenlik alanında çalışan öncüllerden olan Jennifer Mitzen, birey kişi düzeyinde ontolojik güvenliği, temel bir ihtiyaç olarak salt beden değil “benliğin” yani kişinin kendinin ruhsal güvenliği olarak tanımlamaktadır. Ontolojik güvensizliği tetikleyen kaygı ise, korkudan farklı olarak, kaynak oluşturacak somut bir nesneye sahip olmayan; neye, kime, niçin hissedildiği anlaşılamayan bir duygudur ve insanı ilk önce hareketsiz bıraksa da değişimin başlangıcını sağlayabilecek, olumlu bir nitelik de taşımaktadır. Rutinler, istikrar, kaygı gibi kavramlar, ontolojik güven (siz) lik kavramının öğeleri olduğundan; bu yaklaşım psikanaliz ve sosyoloji disiplinlerinden Uİ literatürüne bu öğeler eşliğinde aktarılmıştır. Birey düzeyinde ontolojik güvenlik çalışmalarının Uİ'ye aktarılmasıyla güvenlik literatüründe giderek önem kazanan bu kavram, pek çok teori ve vaka ile çalışılmıştır. Ontolojik güvenliğin ilgi çeken tarafı, farklı bakış açılarına sahip diğer güvenlik teorileriyle açıklanamayan bazı durumları açıklanabilir hale getirmesidir. Bu bağlamda ontolojik güvenlik örneğin; devletlerin değişime açık olmadığı varsayılan kimliklerinin/iç-kaynaklı varlıklarının aslında yeniden inşa edilebildiğini, hatta anlatılar aracılığıyla yeniden üretilebildiğini göstermektedir. Ayrıca, zarar görme ihtimaline rağmen, mantığı olmayan ve büyük riskler taşıyan, irrasyonel devlet davranışlarının sebeplerini ve bunların uzun süreli, kronik çatışmalar üzerindeki etkisini açıklayabilmektedir. Bu yönüyle de ontolojik

güvenlik yaklaşımı, güvenlik ve dış politika analizi açısından yeni bir yaklaşım olma özelliğini barındırır (Ertem ve Düzgün, 2021: 75).

Uluslararası İlişkiler alanında diğer bir fikir akımı ise Eleştirel Teoridir Robert W. Cox, birçok yazısında Eleştirel Teorinin temelini atmıştır. Cox'a göre temelde iki tür teori mevcuttur. Birinci tür teori problem çözümüne yönelik teoridir. Bu tür fikirlerin gayesi ve işlevi, süreçlerin olağan çalışmasını engelleyen, sekteye uğratan veya bozan bir husus ile karşı karşıya kalınması halinde sorunu çözmektir. Bu bağlamda problem çözen teoriler bazen düzeni muhafaza etmeye, sistemi devam ettirmeye dönük bir takım yargılar taşır. Mevcut sistemin sorunların kaynağı olabileceği ihtimalidir. Problemin temelini inmekte yetersiz kalmanın yanında sorunun sistem içindeki sürekliliğini sağlar. Cox'a göre Kenneth Waltz'ın neorealizm fikrine, çözüm odaklı demektir. Marksist düşünce sisteminden gelen Cox, salt neorealizmin değil, kendisi de bir Marksist olan I. Wallerstein'ın öncülüğünü yaptığı, Dünya Sistemleri Teorisi'nin de eleştirel bakışına rağmen sistemin çalışmasına odaklanmaktadır. Eleştirel teori ise ilk olarak her fikir akımının bir amaç için doğruları kabul eder. Tarihsel bir zeminde hayat bulur. Sorunları çözmeyi hedefleyen teori bu tek yanlı yaklaşımı kabul etmez. Bundan dolayıdır ki tarafların çıkarına işleyen düzenin yeniden ihdas edilmesine bilinç ya da bilinçsizce katkıda bulunmaktadır. Eleştirel teori aslında kendi içinde sistem sorgularken hâkim düzeni tenkit eder. Aslında problem çözücü yaklaşımdan azade karşılaşılan problemi bütünün parçası olarak niteler. Diğer taraftan teorinin tarihsellikle konumlandığını ve tarihle değiştiğini betimler. Ve teorinin de tarihin değişimiyle birlikte değişmesi gerektiğini ileri sürer kavramları ve durumları yeni duruma istinaden günceller (Cemgil, 2018)

Güvenlik hususunda realist ve neorealist yaklaşımdan azade güvenlik kavramının merkezine devletten ziyade ferdi koymuştur. Toplumu bütün algılayan bu yaklaşım özellikle hürriyet kavramına ve devletin toplum hayatına ancak güvenlik olgusu ile müdahil olmasını ister. Bu yönü ile realizmi ve bireyi fazlaca önemseyen liberal düşünceyi tenkit eder. Aynı zamanda insan hak ve hukukuna yönelik savunma yaklaşım sergilemiştir. Ayrıca Eleştirel teori, cemiyeti yekpare kabul eder ve özellikle özgürleştirme açısından fertlerin serbestleştirilmesini ve devletin toplum hayatına müdahalesinin salt güvenlik kaygısıyla yapılmasını kabul eder. Söz

konusu yaklaşım tarzı ile devleti uluslararası ilişkilerin merkezinde konumlandıran realizmi ve bireyselliği öncülleyen liberalizmi ve kapitalizmi tenkit eder. 1970’li senelerden beri vuku bulan küresel boyutta bu güvenlik tehditlerinden oluşan krizlerin uluslararası ilişkilerde tüm aktörleri ve tüm alanları tesir edeceğini söyler ve mevcut sistemde ortaya çıkan problemlerin problem çözme odaklı teorilerine göre sürekli değişen uluslararası sistemin yeni hallerinin de tetkik edilmesi ve yorumlanması lüzumu üzerinde durmaktadır. Eleştirel yaklaşımın bu kuramsal çerçevede oluşturduğu eksik olan noktalar süreç içerisinde diğer düşünürler tarafından tamamlanmış ve uluslararası sistemin değişmez yapıda varsaydıkları sorunların çözümündeki yanlıgılar eleştirel yaklaşımın temel önermeleri ile aşılmaya çalışılmaktadır. 1980’li yıllarda devletlerin insan haklarına karşı olumsuz tutumu da eleştirilmiştir. (Bakan ve Şahin, 2018: 145).

Uİ güvenlik hususunda konuya farklı bir zaviyeden bakan feminist teorisyenleri, ‘kimin güvenliği’, ‘kim tarafından sağlanan güvenlik’, ‘nasıl bir güvenlik’ ve ‘hangi araçlarla güvenlik’ sorularına rasyonel fikirlerden azade cevaplar vererek disipline mühim fayda sağladılar. ‘Kadınlar nerede’ sorusunu hatırlatarak, pederşahi sistemin eril dilini ve eril-temelli siyasetlerini mercek altına alarak, eşit bir dünya sisteminin söz konusu olabileceği ancak bu şartlar altında kalıcı barışa ulaşma yolunda esaslı yaklaşım söz konusu olabilir. Kadınların yaşadıkları şiddetin, eşitsizliklerin ve ötekileştirmenin açığa çıkartılmasının, küresel siyaseti anlamak için gerekli olduğunu feminist teorisyenler farklı vaka çalışmalarıyla başarılı bir şekilde ortaya koydular. Bu çerçevede, yaşadığımız popülist çağda, dünya siyasetini anlamlandırabilmek ve değişim yakalamak adına fikirlerini beyan etmişlerdir. Yapısal şiddetin bertaraf edilmesini istemektedir (Demirtaş, 2019: 8). Feminizm güvenlik kavramına bu perspektiften irdelerken günümüz dünyasında Rusya Ukrayna arasındaki savaşın aslında teorik açıdan bakılması da önem arz eden bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu savaşın Realist pencereden ifadesi elzem hale gelmektedir.

Realist fikir yapısında saldırgan (ofansif) Realizmin literatürdeki en mühim bilim adamı olan J. Mearsheimer’ın fikirleriyle Realist teorinin savaş tasvir eden savları tetkik etmiştir. NATO alan büyütmesinin ve NATO’nun çeşitli provoke eden tavırlarının Rusya’yı varoluşsal bir tehdit algısına içine dahil ettiği ve Rusya’nın adeta kendini müdafaa için savaş başlattığı savı söz konusudur. Güç politikası açısından yapısal

olarak Realist teorisinin savaşı anlatmada önemli tanımlayıcı savları da bu husustadır (Dinç, 2023: 343). Realistler, günümüz dünyasının uluslararası sistemini, büyük güçlerin aralarındaki yeterlilik dağılımı hususundan ‘gevşek birçok kutuplu sistem’ olarak görmektedir. Bu hususta Rusya bir büyük kuvvet, Ukrayna ise Rusya’ya nazaran periferisinde konumlanan orta boy kuvvettir. Rusya yeterlilik hususunda Ukrayna’dan iyi durumdadır. Rusya’nın karşısındaki seçenekleri, Rusya’nın Ukrayna karşısındaki seçeneklerine kıyasla daha sınırlıdır. Ukrayna, Rusya ile savaşması durumunda Rusya’yı yenilgiye uğratabilecek kuvvet unsurlarından yoksun olduğundan dolayı iki seçeneği vardır: a) Rusya ile ittifaka gitmek (*bandwagoning*) ya da b) Rusya’yı ona denk kabiliyetleri olan başka büyük güçlerin güvenlik garantileri sayesinde dengelemek (*balancing*). İkinci seçenek diğer güçlü devletlerin onayı ile mümkündür. Realist teori ise bu onayı söz konusu devletlerin menfaati ile inilti tutmaktadır. Rusya Ukrayna savaşında NATO’nun 2008 Bükreş Zirvesi Sonuç Bildirgesine yazan ve Ukrayna ve Gürcistan ilk sırada yer almak üzere Rusya’nın yakın çevresindeki daha küçük komşu devletlerine NATO üyeliği imkanı tanıyan açık kapı politikası, bu açıdan bakıldığında sistemin başlıca büyük güçleri olan ABD ve onun Avrupalı müttefikleri ile Rusya ve onun müttefikleri arasındaki bir hakimiyet mücadelesinin sonucudur. Rus Devlet Başkanı Putin, birden fazla kamuya açık deklarasyonla Rusya’nın bu konuyu bir beka tehdidi telakki ettiğini belirtmiş, devlet olmanın gerekliliği adına kendi güvenliği için itirazlarına rağmen Ukrayna üyelikte ısrar ederse ülkesinin tepkisinin ne olacağını önce söz, krizin son aşamalarına doğru ise eylemle (askeri yığınak) ifade etmiştir. Rusya’nın askeri kabiliyetlerinin, böyle bir durumda Ukrayna’yı üyelikten alıkoymaya yeterli olduğu da tüm muhataplarının malumudur. (Tuğtan, 2022).

1.1.2. Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi

1995 senesinde Ole Waever teorik alt yapısını ortaya attığı sonrada Kopenhag Okulu yazarlarının da katkıda bulunduğu Kopenhag Okulu sektörel güvenlik ve bölgesel güvenlik kompleksi fikri gibi diğer yaklaşımları da güvenlik kompleksi teorisi benzeri yaklaşım tarzlarını da güvenlikleştirme fikri temelinde zamanına uyarlamıştır. İnşacı bir zaviyeden gören güvenlikleştirme teorisi güvenliği söz–edim kabul eder. Bu yaklaşıma göre söz ve edimler kabulü ile güvenlikleştirme kavramı ortaya çıkar. Bu yaklaşım güvenlik yaklaşımı ile de istenilen tedbiri sağlanmasını amaçlar. Yönetim erkine sahip

olan irade güvenliğin sağlanması için alınan tedbiri meşru sayar. Bu durum tehdit algısındaki sorunlu yaklaşım halinde yanlış veya fazlaca tedbirin alınması durumunda Kopenhag okulunu tartışmalı bir husus olarak karşımıza çıkar (Baysal ve Lüleci, 2015: 63)

Güvenlik kavramına sadece bireysel düzeyde değil toplumsal düzeyde de güvenlik cemiyet hayatında önem arz eder. Bu durum ise siyasi güvenlikle yakından iniltidir, ancak ondan farklıdır. Siyasi güvenlikle kastedilen; devletlerin örgütsel istikrarı, hükümet sistemleri ve hükümetlere ve devletlere meşruiyet kazandıran ideolojilerdir. Toplumsal güvenlik ise bir kimliğin algılanan bir tehdide karşı savunulmasıdır, ya da daha açık söylemek tasvirle, bir topluluğun kimliğine, değerlerine, yönelik algılanan bir tehdide karşı savunulması olarak tanımlanmaktadır (Wæver, 2008: 153). Bu konuda daha insan merkezli yaklaşımla tehdit olgusunu da dengede tutma eğiliminde göstermişlerdir. ABD’de 1947 yılında güvenlik konusunda yayımlanan Ulusal Güvenlik Kanunuyla, ABD’nin güvenliğe yaklaşımı temel olarak yeni bir biçime dönüşmüştür. Soğuk Savaş’ın getirdiği dinamikler olan NATO ve Varşova Paktı arasındaki güç ve jeostratejik mücadele, doktriner paradigmalardan milli egemenlik ile alakalı hususlarda akademik seviyede evrensel rekabetin etkisi ve şiddeti ile endeksli hale gelmiştir (Birdişli, 2019: 233). Soğuk Savaş döneminde fazlaca realizm akımı tesirini hissettirmiştir. Soğuk Savaş’ın bitmesi ile terörizm, uyuşturucu vb tehditler yeni güvenlik anlayışı Neoliberal fikir akımlarının etkisi ile devletlerarası işbirliğine ve koordinasyona önem atfetmiştir (Durakçay, 2014: 16). Özellikle 1990 yılların başından itibaren SSCB’nin dağılması ve sonraki süreç eski güvenlik algısı değişmiş tek kutuplu dünya fikrinin oluşturduğu, askeri sistemin ve uygulamalarında kısmi değişimini beraberinde getirmiştir. Bu dönemde Çin’in büyümesi tek kutuplu dünyayı sarsacak düzeyde oluşmamıştır (Buzan, 2008: 117).

1.2. Egemenlik Kavramı

Devlet ve güvenlik ilişkisi içinde irdelenmesi gereken diğer bir kavram ise egemenlik kavramıdır. Egemenlik kavramı salt bir bakıştan bakıldığında hakimiyet olarak sözlükte geçer. Kelimenin anlamına bakıldığında toprak parçası üzerindeki yasama yürütme ve yargı organlarına sahip olma durumu olarak addedilebilir. Devlet ve egemenlik kavramları, doğusundan batısına bütün Dünyada, tarihi gelişim içinde birçok ünlü

sosyal bilimci tarafından çeşitli fikir akımlarının konusu olmuş ve çeşitli şekillerde ifade edilmeye çalışılmışsa da günümüzdeki egemenlik anlayışının, daha çok 16. yüzyıl sonrası Avrupa merkezli olduğu bir gerçektir. Avrupa tarihinin önemli gelişmelerinden kaynaklanan bu görüşleri bir kenara bırakmak mümkün değildir. (Akyılmaz, 1998: 2)

Platon 'Devlet' adlı eserde en iyi devleti tasvir etmiş, aklın gereği olarak oluşturulan kanunların gerekliliğine değinmiştir. Yasalardan ve mantıktan uzaklaşan tiranı eleştirmiştir.

Thomas Ortaçağ döneminde ise meşruiyet kavramına değinmiştir. Egemenlik hakkını kullananlar ise zorlayıcı gücü temin ederken meşruiyet de kazanırken, meşruiyetin kaynağını ise Tanrıya bağlamaktadır (Göze, 2009: 91-93). T.Hobbes' ise bu konuda egemen devlete değinerek, devletin görevini ise özünde barış ve güvenliğin temini olarak belirtmiştir. Söz konusu olan salt can emniyetinden ziyade geniş bir zaviyeden değerlendirmiş, fertlerin memnuniyetini temel gaye olduğunu belirtmiştir (Göze, 2009: 149).

Egemenlik kavramına bakış açısı önemli yer tutan Westphalia devlet sistemi ortaya çıkan belli bir toprak parçası üzerinde dahili ve harici düzeyde tek bir merkezde toplanan otorite olma yetkinliğine denk gelen egemenlik, bu husus ile uluslararası ilişkiler alanında temel kurucu kavramlarından biridir. Klasik zaviyeden egemenliğin iç ve dış olmak üzere iki türü vardır.

İç egemenlik bir devletin toprak hudutlarında özellikle devlet-vatandaş ilişkisine dair hususlarda tek karar veren irade olduğu durumdur. Modern zamanın fark edici niteliklerinden en temelidir. Harici egemenlik ise devletin diğer devletlerle olan ilişkilerinde yetki ve otonomisine müdahale olunmaması ile iniltilidir. Harici egemenlik kavramı devletin beynelmilel sistemde söz konusu diğer ülkelerle eşitliğinin tanınmasına yani hiçbir ülkenin ayrıcalıklı olmamasına (karşılıklılık) bağlıdır, sistemdeki diğer egemen devletlerin dahili konularına müdahale etmeme (non-intervention) şeklinde uluslararası bir mesuliyet söz konusudur. 1990 yılların başlamasıyla Westphalia devlet sistemi ve egemenlik kavrayışındaki küreselleşme süreçlerinin tesiri ile risk altında olduğu düşüncesi vuku bulmuştur. Bu fikirlerin temelinde iletişimin artması, beynelmilel münasebetlerde devletlerin dışında bölgesel ortaklıklar, çok uluslu örgüt, devlet harici organizasyonlar yön verici rolü önemlidir.

Değişen sistemde egemenliğin tek sahibinin ulus-devlet olmadığı iddiaları hayat bulmuştur. Stephan Krasner (1999) Westphalia egemenlik fikrine katılmayan, egemenliğin mutlak var olan bir ideal olmadığını öne sürer. Krasner göre uluslararası ilişkilerde dört biçimde egemenlik yapısını tanımlar: iç (dahili) egemenlik, uluslararası hukukî egemenlik, Westphalia tipi egemenlik, karşılıklı bağımlı olarak, iç egemenlik, ülkenin kendi hudutları üzerinde tek irade olması anlamına gelmektedir. uluslararası kanuni egemenlik, devletlerin eşit egemenlik, nosyonuna uygun ve diplomatik dokunulmazlık ilkelerini barındırırken hak ve ödevlere dayanan uluslararası hukuku tanımlar. Westphalia tipi egemenlik, belirlenmiş toprak parçası hudutlarında otorite yapılarının dış oyunculardan bağımsız kabul edildiği, bir siyasal oluşuma, karşılıklılık esasına bağlı olarak egemenliği ise devletlerarasındaki mal, sermaye, kişi, bilgi, fikir akışlarını düzenleyen kamu iradesini tanımlar. Aslında bu husustaki farklı kullanım tarzları, egemenliğin kanuni, siyasi ve normatif boyutlarıyla ilintilidir. Krasner'e göre Uluslararası kanuni egemenlik ve Westphalia tipi egemenlik otorite ve meşruiyetle ilintili olduğu, siyasal kapasite (kontrol) ile ilintili olmadığını savunan ilki için önemli olanın formel yargısal bağımsızlığı olan ülkesel devletlerin tanınması iken diğer ana yaklaşım için dış oyuncuları devletin topraklarının dışında tutmak olduğunu belirtir. İçsel egemenlik hem denetim hem de otorite içerirken karşılıklı olarak bağımlı yaklaşım egemenliği ise tüm hudutlarında tarzları düzenleme potansiyeli ile ilintili olarak denetim dayalıdır, otoriteyle ilintili değildir. Söz konusu zaviyeden devletler bir egemenlik türüne sahipken diğerine sahipliği söz konusu olmayabilir. Buna örnek olarak Tayvan'ın Westphalia tipi egemenliği söz konusu iken uluslararası olarak tanınmadığı için uluslararası kanuni egemenliği olmaması örneklendirilebilir. Norm yaklaşımı olarak Westphalia tipi egemenlik kavrayışında içsel otoriteye harici müdahale kabul görmez, gerçekte bu egemenliğin müdahaleye uğradığı fark edilmektedir. Araçsal bakış tarzı uluslararası ilişkilerde uluslararası davranış tarzının ulus menfaati ve kuvvetinin neticesi olduğunu varsayar, uluslararası kanunun içeriğinin kuvvetli ulus-devletlerin menfaati doğrultusunda var olduğunu, aslında kuvvetli ulus-devletlerin menfaatleri söz konusu olduğunda egemenliğe ilişkin esaslarda devletlerin tavırları hususunda fark olduğu düşünülmektedir. İnşacı yaklaşım özellikle, ulusal egemenliğin süjeler arası inançlar ile ilgili olduğunu düşünür, uluslararası kanuni egemenliğin ana hususu olan tanınmanın bu hususa örnektir. Ulus-devletin antlaşma yapabilmesi, uluslararası teşkilatlara üye

olması, öbür ülke yönetimlerine uluslararası dokunulmazlıklar sunması gibi imkânları beraberinde getiren tanınmasının aslında süjeler arası beklentiler ve salt kavrayıştan ibaret olduğunu ifade eden inşacılar, ulus-devletin hâkimiyetinin vaka olduğunu ve uluslararası sistemde inşa olduğunu savunurlar. Çağımızda Westphalia devlet sistemin anlayışı çağındaki egemenlik kavramını sürdürdüğünü iddia etmek gerçeklikten uzaktır. Egemenliğin uluslararası ilişkilerde egemenliğin en mühim hususlardan biri olmaya devam edeceği de aşikârdır. Egemenlik, başlangıç kısmı küreselleşme sürecine dahil olmak üzere devletlerin başarısız veya çökmüş ülkeler olarak nitelendirilmesinden AB gibi lokal teşkilatlara üyeliklerine, insan hakları ihlalleri meselesinde devletlere insani müdahalelerden yoksullukla mücadele vb. (sürdürülebilir) kalkınma konularında IMF, Dünya Bankası gibi örgütlerin devletlere müdahalelerine ve küresel sorunlar olarak adlandırılan çevre, iklim değişikliği, küresel salgın vb. pek çok soruna dair mücadelede başta tartışma konusu olmaya devam edecektir. Bu yönüyle paylaşılan, değişen ve çok boyutlu olan bir kavram olarak egemenliği yeniden tanımlama çabaları da sürecektir (Lorasdağı, 2023)

1.2.1. İdealizm ve Realist Teorisi Açısından Egemenlik

Liberal devlet anlayışı, kendi iyiliğinden ziyade, halkın iyiliğini hedeflediği ve onun için çalışmak zorunda olduğu, yurttaşların menfaatini öncülleyen bir yaklaşım söz konusudur. İyi olan çalışılır. Uluslararası ekosistemin kendine has bir gündemi olamaz. Temel amaç, onu oluşturan devletlerin kendi halkları için iyi olanı ve kendi değer sistemini geliştirilmesini, gerçekleştirmesini sağlayacak uygun bir ortamı oluşturmaktır. En az yöneten devlet en iyi devlet Liberalizm yaklaşımına göre, bir devletin erkinin egemenliğinden ödün vererek işbirliği tercihinin yönelmesi, menfaatlerinden ödün vermiş olduğu anlamına gelmez. İşbirliği menfaatler dâhilinde yapılabilir, bu hususu ise egemenlik konusunda liberal düşünce açısından yapılabilir. Özgürlüğün geliştirilmesi hususunda işbirliği desteklenmeli kazanç artırımı içinde elzem bir hal alır. İşbirliği barışın refahın tesisi açısından da elzemdir. Liberal fikirde özel sektör var olmalı, etkin olmalı, bırakınız yapsınlar bırakınız etsinler anlayışı devletler arası ilişkilerde egemenlik açısından da gereklidir (Arı, 2024: 28-29).

İdealizmin önceden kolektif güvenliğin kurulması çabaları devletlerin egemenlikleri bir güvence altına alınırken diğer açıdan da egemenliklerinin bir kısmını devretmelerini

fikrini öngörmüştür. Devletlerin çoğu ilk dönemlerde Milletler Cemiyetine egemenliklerinin bir kısmını yönlendirerek müşterek bir güvenlik sisteminin de parçası olma hususunda çok isteksiz görünmemiş gibi olsa da zamanla Cemiyet ve onun teşkil ettiği sistemde çıkan sorunlar devletleri daha dikkatli olmaya zorlamıştır. Özetle idealizm devletlerin egemenliklerini barışın tesisi adına paylaşabilmelerinin de mümkün olduğunu savunmaktadır (Tekfidan, 2015: 20).

Jean Bodin ise egemenlik kavramını sistematığını tanımlayan Devletin Altı Kitabı isimli eserinde egemenliği, içte insanlar üzerinde sınırlanamayan mutlak ve üstün bir iktidar, dışta ise bağımsız bir kudret olarak tanımlamıştır (Akyılmaz, 1998: 35).

Tarih boyunca kavram olarak egemenlik ortaçağda kralda veya padişahdaki egemenlik yetkisinin kaynağı Tanrıya dayandırılmışken, Fransız ihtilali ile birlikte millet egemenliği kavramı söz konusu olmuştur. Rousseau egemenliğin de ‘Sosyal Mukavele’ Hâkimiyetin devredilemeyeceğini savunurken, Montesquieu ise kuvvetler ayrılığını savunmuş ve egemenliğin devredilebileceğini düşünmüştür. John Locke, liberal fikrin savunucusu olarak Kanunların Ruhu adlı eserde kuvvetler ayrılığına değinmiştir. Egemenlik kavramına ait egemenlik bu süreçte devletin hükmetme yetkisini meşrulaştıran başlıca araç olmuştur.

Jean Bodin ve Thomas Hobbes’un düşünceleri üzerine kurulan klâsik egemenlik teorisi, egemen gücün “mutlak”, “sınırsız”, “tek”, “bölünemez” ve “devredilemez” olduğunu savunmuştur. Klâsik egemenlik anlayışının bir sonucu olarak dönemin ulus devletleri, egemenliğin yegâne temsilcileri olarak, hem kendi ülkelerinde hem de uluslararası ortamda hukukun, siyasetin, ekonominin ve kamu politikalarının tek belirleyicisi olarak hareket etmişlerdir. Oysa küreselleşme sürecinde yaşanan pek çok gelişme, artık egemenlik açısından farklı bir noktaya gelindiğine işaret etmektedir. Bu süreçte federalizmin, kuvvetler ayrılığının, hukuk devletinin, insan haklarının, uluslararası hukukun, uluslararası-üstü örgütlerin, çokuluslu şirketlerin ve sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıkmasıyla “mutlak”, “sınırsız”, “tek”, “bölünemez” ve “devredilemez” gibi niteliklerle anılan klâsik egemenlik anlayışının savunulması imkânsız hale gelmiştir (Arslanel ve Eryücel, 2013: 24).

Çağımızın çağdaş ve modern devlet anlayışının ortaya çıkmasından önce, egemenlik kavramının kaynağının Tanrı’da olduğuna inanılırdı, Fransız Devrimi ile birlikte ulus

egemenliği kavramı egemenlik kavramının kaynağı olmuştur. Egemenliğinin kavramının kaynağı Tanrısal irade olduğuna inanılan Monarşi yönetim tarzı sonunu getirmiştir. 20 yy. sonra ise modern devletin yeni anlayışa evrilmiş ve bu anlayış ise insan hakları değerlerini önceleyen bir teoloji olarak yaklaşılmıştır. Geleneksel siyasal ilahiyatın devamı olarak nitelendirilen modern egemenlik kuramının sahip devletin, uyruklarının hak ve özgürlüklerini etkileyecek nihai kararlar almasını sağlayan bir gücü meşrulaştırması, bu gücü kaynağı bakımından aşkın bir alanda tutmasıyla ve onu kutsallaştırmasıyla mümkün olabilir. Schmitt'in "Modern devlet kuramının bütün önemli kavramları, dünyevileştirilmiş ilahiyat kavramlarıdır" sözü en azından egemenlik açasından doğru gibi gözükmetedir. Özetle devletin yeni egemenlik anlayışında var olan temel düşünce ilahiyatın dünyevileştirilmesi fikridir (Özpolat, 2017: 165).

Modern devlete evrilen süreçte devlet kavramının tekâmülü açasından önemlidir. İkinci Dünya Savaşından sonrası zaman zarfı özellikle AB üyesi ve Batı bloğunda yer alan ülkelerde hukuk devleti anlayışının da ortaya çıkmasıyla önem kazanmıştır. Temel hak ve özgürlükler anayasalarla güvence altına alınmaya başlanmış, modern devlet anlayışına etki eden bir kavram olmasının yanında devlet birey ilişkisinde mihenk taşı niteliğini taşıyan bir hal almıştır (Göztepe, 2008: 58).

Son yarım yüzyılda, insan haklarının ulusal sınırları aşarak evrensel bir boyut kazanmasıyla, temel hak ve özgürlüklerin korunmasının sadece devletlerin inisiyatifine bırakılamayacağı üzerinde durulmuş ve bu amaçla evrensel ölçekli yaptırım uygulama gücüne sahip denetim mekanizmaları oluşturulmuştur. "Avrupa Konseyi" bünyesinde oluşturulan "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi" (1953) ve 1998 tarihli "Roma Antlaşması"na dayanılarak kurulan "Uluslararası Ceza Mahkemesi" bunun en güçlü örnekleridir (Arslanel ve Eryücel, 2013: 30).

Uluslararası İlişkiler fikri yapısında düşünsel geçmişi Antik dönemlere kadar dayanabilecek bir siyasal fikir geleneğinin uzantısı olan "Normatif Teori" uluslararası ilişkiler disiplininde vuku bulan meselelere ahlak ve etik zaviyesine yönelir. Teorilerin salt açıklayıcı olmanın yanında, tetkik eder yönde rol oynaması gerektiğini savunur. Bu kapsamda adalet özgürlük, şiddet, egemenlik, savaş, insan hakları gibi devlet merkezli olmanın yanında birlikte dünya çapında yaklaşımları olan pratiklerin etik hususunda

tetkiki ana konudur. Fikrin cevap vermeye gayret ettiği sorular: “İnsan haklarının ve adaletin tesisinde bizim sorumluluğumuz nedir?”, “Hangi savaşlar ve müdahaleler haklıdır?”, “Devlet egemenliği ve insan hakları arasındaki denge sağlanırken, hangisine ne ölçüde daha fazla önem verilmelidir?”, “Çevre sorunları ne derecede küresel bir sorumluluk yükler?” vb. Uluslararası ilişkiler alanında uzun seneler üstünlüğü olan realizm ve pozitivizm teorilerinin dominant tavrının ve ardından Soğuk Savaş ile iki kutuplu dünya koşullarının getirdiği konjoktür ile diğer akımlara nazaran geri plana düşen normatif teori, post-pozitivist yaklaşımların etkinlik sağlaması ile tekrar gündemde yer bulmuştur. Küreselleşmenin düzlemde artarak daha da yıkıcı hâle gelen iç çatışmalar ve bundan dolayı insani müdahaleye duyulan ihtiyaç, terörizm ve mücadele olarak büyük için küresel büyüklükte müştereken ortaklık gerektiren çevre ve iklim problemler gibi temel paradigmalardan gözden kontrolü gerekliliğini düşünülmektedir. Küresel sistem yapısı içine kuvvet kullanma ahlakı, eşitlik ve uluslararası adalet, sürdürülebilir barış, küresel yoksulluk, çevre sorunları gibi sorunlara eğilen normatif yaklaşım, uluslararası ilişkilerin de kendi içinde devlet içindeki benzeri gibi belirlenmiş yasalara tabi olmasını istemektedir. Bu yönden de bakıldığında uluslararası etiği fazlaca ütopyik olarak görmek telakki etmek ve ulaşılabilecek idealize haldeki hedef, durmaksızın izlenecek bir yöntem olarak kabulü esastır. Normatif teori uluslararası ilişkilerde oyuncuların gerçek manada tercih alternatifleri olduğunu ve uluslararası olayların seyri türlü yollarla değiştirme yeteneğini savunur. Bu hususta özellikle demokratik barış teorisinin fikirleri ekseninde, geniş halk zemininde dış politika yönelimlerinin dâhil olmasına imkân veren demokratik bir rejimlerin bir norm olarak kabulünü önemser. Mervyn Frost’a Normatif teorisinin önemli savunucularından biridir ve bireylerin içinde buldukları ve hayatını idame ettirdikleri uluslararası sistemi normatif düşünceler, diğer yaklaşım ile etik norm ve esaslar yoluyla değiştirme ve düzenleme olanakları mevcuttur. Normatif fikrinin ana yönelimi, ferlerin parçası oldukları cemiyet içinde inanç, sivil toplum, aile, devlet ve egemen devletler eko sistemi gibi sosyal kurumlar ile ilgili moral değerlerle iletişimin nasıl yapılacağıdır. Yurttaşların teşkil ettiği devlet ve devletlerin teşkil ettiği günümüz egemen devletler sistemi de tıpkı vatandaşlar gibi birtakım esaslar ve değerler sistemini barındıran ve yapılan siyasi yönelimlerin diğerlerinden de daha öne alındığı ile ilintilidir. Bu sebeple tıpkı bireyler tarafından oluşturulan devletler benzeri, devletler tarafından teşkil edilen

dünya içinde sistemi de normatif yönelimleri ve etik ilkelerin tezahürü olarak karşımıza çıkar. İki temel açıdan incelenebilecek olan Normatif akım Kozmopolitan yaklaşım ve toplumcu/komüniteryen yaklaşım. Kozmopolitan yaklaşım fertleri ve tüm insanlığı hakların ve sorumlulukların taşıyanı ve süjesi olarak kabul edilir. İnsan hakları, özgürlük ve ödevlerinin tabi olacakları devletten ari olarak belirli normlar düzeyinde oluşması gerektiği savunulmaktadır. Bu yaklaşıma istinaden büyük ülkeler topluğunun üyesi sayılan her devlet, tıpkı insan cemiyetinin üyesi olan fertler gibi, birlikte oluşturulan yasalara riayet etmekle sorumludurlar. Toplumcu/komüniteryen yaklaşım tarzı ise devleti ve cemiyeti sorumlulukların taşıyıcısı ve süjesi olarak görür ve ülkelerin hürriyetinin bir cemiyetin üyesi olmaktan kaynaklanan fert olma hakkına benzetmektedir. Onlara istinaden norm ve değer algılamaları etik kriterler çerçevesinde değil, ulus ya da öteki devletler üzerinden, görece değerlendirildiğinden uluslararası sistemde tek bir toplumdan da doğruluk, eşitlik, adalet gibi evrensel normatif değerlerden de söz etmek mümkün değildir. Bu yaklaşımla kozmopolitan tarz evrenselci zaviyedeysen, komüniteryen tarz ise normatif fikirdeki kültürel izafiyetçi yapıyı temsil etmektedir (Arıboğan, 2024). Sonuç olarak kozmopolitan hukuk kavramı, egemen-devletleri ahlaki-hukuki varlıklar olarak tanıırken ideal sosyo-politik topluluğu tanımlayan temel evrensel ahlak ilkelerinin uluslararası ilişkileri ve küresel kurum ve düzenlemeleri de temellendirmesine gönderimde bulunur. Bir başka deyişle bu perspektif, Kant'ın ahlak felsefesinin merkezinde yer alan eşit, özgür ve rasyonel bireysel öznelerden oluşan küresel bir toplum fikrini egemen-devletlerin imkânının şartı olarak geliştirmeye çalıştığı ölçüde odağı egemen-devlet ve kozmopolitimizden ahlaki ve özerk özne fikrine kaydırır. Aynı zamanda egemen-devletin belirleyici yerinin bu özne fikrini tanımlayan nitelikler ve bu niteliklerin öngördüğü demokratik hukuki-siyasi ilkeler üzerinden yeniden tanımlanmasına dikkat çeker. Bir başka deyişle modern sosyo-politik topluluk biçimi olarak egemen-devletin yeniden düşünülmesi gereğine ve dolayısıyla insanlık ve sosyo-politik topluluk arasındaki ilişkinin yeniden kurulması ihtiyacını gündeme taşır (Ağcan, 2012: 27).

Komüniteryen tarza göre devlet, cemiyet bir tümü olarak varlığının sürekliliği için siyasal faktördür. Bunula beraber devlet, ne cemiyet hayatının ayrılmaz bir hususudur, diğer taraftan cemiyetin ilkelerini niteleyen ya da bir cemiyetin kurumlarını teşkil eden oluşumdur. Bu açıdan “siyasal meşruiyet, yurttaşın malik olduğu müşterek hayat ve

tarihsel geçmiş, kültür ve değerlerden kaynaklanır.” Bu yaklaşım etrafında, diğer bir toplum davranış ve eylemlerinin iyi ya da kötü olduğunu yargılayabilecek evrensel normlar mevcut değildir; toplumun belirli bir eylemi, sözü edilen cemiyetin malik olduğu değerler ve hareketler ilintili ve bir nebze bakış açısına göre değişkendir. Uluslararası müştereken ve anlaşma da ancak, cemiyetin tümünün iyi ve kötünün nitelendirilmesinde müşterek birtakım değer ve anlayış ile mümkündür. Adalet, cemiyet hayatındaki realite olarak telakki edilmelidir. Adalet bunun için resmi hiçbir oluşum tarafından dayatılmamalıdır (Öztürk, 2002: 150).

Realizmin, uluslararası ilişkilerde temel aktör olarak devleti görür. Uluslararası siyaset ya da beynelmilel münasebetler, temel yaklaşım olarak, devletlerin arasında hayat bulan bir etkileşme ve güç yarışıdır. Devletlerin haricinde başka oyuncuların olup olmadığı üzerinde düşünülmez. Bu zaviyeden devletlerin dışındaki uluslararası oluşumlar vb. rolü dikkate değer değildir. Çok milletli şirketler uluslararası çevre ya da insan haklar vb. örgütleri gibi aktör olarak kabul görülmektedir. NATO, BM benzeri uluslararası teşkilatlar de üyesi olan devletlerden ayrı varlıkları ve yönetim erkleri olmadığı gerekçesiyle oyuncu olarak kabul edilmezler. Tek uluslararası siyasi aktörü olarak, otonom, egemen ve bağımsız irade beyanına sahiptir (Arı, 2024: 4-5).

Devletler devamını sağlanması için realizm, egemenlik ve hegemonya yöntemiyle güvenliği tesisi için güç ve etki aramaktadır. Egemenliğe bakışı da bu açıdan uluslararası ortamın anarşik yapısı, ülke yönetimlerini dünya kuvvetlerini en üst tutmak için ve kendilerini daha güvenli kılmak adına ve böylece hayatta kalma durumlarını arttırmak adına eşitlik yerine üstünlük aramaktadır. Uluslararası sistem yapısında saldırgan yapıyı stratejiyi yönetir, çünkü anarşizm güvensizliğe neden olur ve yalnızca en güçlü olan devlet güvence altına alabilir (Düzgün, 2020: 270).

Egemenlik aynı zamanda devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde de güç unsuruna dayalı olarak tasvir edilir. Egemenlik kavramı iç egemenlik ülke içindeki egemenliği, dış egemenlik ise devletlerarasındaki ilişkilerdeki egemenliği tasvir eder. Devlet egemenlik ilişkisine devletin insan topluluğu üzerinde gerçek anlamda bir egemen unsur olabilmesi ve varlığını sürdürmesi için, şiddet kullanma tekeline sahip olması gerekmektedir. Bu tekeli özellik, egemenliğin asli bir özelliğidir. Bu tekelin ortadan kalkıp, şiddet kullanma davranışı kısmen de olsa içte ve dışta başkaları tarafından

kullanılmaya başlamışsa devletin egemenliği sarsılmaya başlamış demektir (Weber, 2014: 140-141).

Birinci ve İkinci Dünya savaşları neticesinde tekâmül etmiş olan realizm fikri Soğuk Savaş neticesinde sağlam bir zeminde hayat bulmuştur (Aydın, 2004: 34). SSCB yeni dünyanın iki aktöründen biri olmuş, İkinci dünya savaşına kadar dünyanın hâkim gücü İngiltere güç kaybetmiş ikinci lige düşmüştü. Bu çerçevede bu tarihe kadar hâkim sömürgecilik düzeni de, sürdürülemez bir müesses düzene dönüşmüş, sömürgeciliğe karşı milli bağımsızlık hareketlerinin yükseldiği bir ortam ortaya çıkmıştır (Akın, 2017: 122).

Soğuk Savaş yıllarında var olan statüko perspektifinden ortaya çıkan çatışmama durumu da Realizm düşüncesinin beslendiği hususlardandır. II. Dünya Savaşı deneyiminin, iki kutupluluk ve nükleer güç dengesi sebebiyle yeni bir büyük savaşın zorluğundan ve düşük ihtimal dahilinde bir olgu olarak değerlendirilmiştir (Waltz, 2013: 181).

Statükonun analizini mevcut gerçeklere göre değerlendiren Realist kuramın üzerinde durduğu bir başka konu doğrudan uluslararası politikanın yapısı ile ilgilidir. Yapısal realistler sistemin yapısını tartışarak kendi tezlerini ortaya koymaktadırlar. Bu bağlamda istikrar ve kapasite dağılımı anlamında güç dengesi kavramları kilit bir konumdadır. Yapısal realistlere göre bir uluslararası sistemin istikrarlı olması açısından anarşik olmaya devam etmesi ve sistemi oluşturan ana tarafların sayısında önemli bir değişiklik meydana gelmemesi önem arz etmektedir (Waltz, 2015: 202).

SSCB'nin dağılması Rusya'nın önceki egemenlik alanlarını yitirmesi ve güvenlik kaygılarından dolayı doktrinleştirdiği yakın çevre kavramı Rusya'nın dış politikasında belirleyici unsurlardan biridir. Soğuk savaş sonrası bir döneminde bu anlamdaki yakın çevre kavramını ilk olarak resmileştiren Rusya Dışişleri eski bakanı Andrei Kozırev olmuştur uygulamaya koyduğu Yakın Çevre Doktrini ise akademik literatüre girmiş bu konuda da birçok bilim insanı fikir ifade etmiştir. Rus Dış politikası, daha geniş bir zaviyeden yakın çevre olarak adlandırılan Bağımsız Devletler Topluluğu ile stratejik bütünleşme gayesiyle 1993'den itibaren Rus dış politikasında realizm etkisiyle kabul gören bir yaklaşım olmuştur (Mikail, 2007: 254).

Realizm Soğuk Savaş sonrası Rusya ve Çin gibi güçlerin ana kavramı haline gelmiştir. Aynı zamanda Soğuk Savaş'ın sona ermesine müteakip liberal kuramsalcılığın egemen olduğu ABD'de 2014 yılından sonra realizme yeniden dönmüş ve esasında üç kutuplu uluslararası sistemde oluşmuştur. Üç kutuplu sistem ABD, Çin ve RF stratejik üçgeni olarak da tanımlanmaktadır. Bu sisteme göre, dünyanın ikinci nükleer gücü olan RF'nu ve en hızlı yükselen güç bağlamında Çin, dinamik etkileşim yoluyla süper güç ABD'yi dengelemektedirler (Hamzaoğlu, 2020: 285). SSCB sonrası Rus uluslararası siyasetinin sürekli bir şekilde kendini yenileyen ve muhtelif tarihsel süreçlerde uluslararası politikayı iyi okuma ve açıklama yetisine sahip olan realist kuram disiplinin gelişimine çok katmanlı katkıda bulunan bir açıdan değerlendirilmesinin yanında, realist kuramın başlıca unsuru olan güç kavramı ve gücün özellikleri devletlerin davranış şekillerini anlamaya yardımcı olan makro bir dünya görüşüdür. Realist perspektif güç (power) olgusunun kuvvet (force) ve şiddet (violence) tepkiselliğinden ayırt etmenin önemine vurgu yapmıştır. Temeline realist kuramı konumlandıran yaklaşım ulusal güç, rasyonel akıl, ulusal çıkar ve uluslararası politikanın yapısı kavramları nitelikli şekilde tetkik etmiştir. Bu çerçevede Morghenthau, Weber, Waltz ve Mearsheimer'in gibi realist kuramcılarının fikrîsel katkılarına başvurulmuştur. Rus realist ekolün Morghenthau ve Weber ile ilgili çalışmalara ve özellikle Primakov'un başını çektiği entelektüel çevre uluslararası politikanın yapısı sorunsalına daha fazla ağırlık vermesi nedeniyle böyle bir yöntem izlenmiştir. Soğuk Savaş sonrası Rus uluslararası ilişkiler okulu adeta yeniden doğmuştur. SSCB'de var olan ideolojik perde sosyal bilimlere belli bir argüman çerçevesinde değerlendirmeyi zorunlu kılmıştır. Soğuk Savaş sonrası Rus uluslararası ilişkiler okulu realizmi başta bir görüş olarak tartışmaya başlamışlardır. Ayrıca uluslararası politikanın yapısı çok kutupluluk kavramı perspektifinden yeniden değerlendirmeye tabi tutulmuştur (Hamzaoğlu, 2020: 284).

Yakın Çevre Doktrini'ne göre üç temel unsur söz konusudur;

1. RF, ABD'nin tek taraflı hegemonyasını dengeleyebilecek büyük güçler koalisyonu öne sürmekteydi;
2. RF, eski SSCB coğrafyasına yönelik politikada ısrar etmeli ve bütünleşme hareketlerine öncülük yapmalıdır;
3. RF, NATO genişlemesini karşı çıkmalı ve bu yönde politikalar geliştirmelidir.

Bu açıdan, çok kutupluluk, NATO'nun doğu genişlemesinin oluşturduğu tehdit ve ABD'nin tek taraflı bölgesel politikalarına yönelik politik anti hegemonik ittifak girişimleri Primakov Doktrinin içeriğini teşkil etmiştir. Bölgesel organizasyonlar, taktik ve stratejik ittifaklar, ikili ve çoklu ekonomik anlaşmalar parametresi çerçevesinde "karşı güç" inşa ederek Amerikan hegemonyasından memnun olmayan ve/veya eleştiren ülkelerle işbirliği ön plana çıkmıştır (Hamzaoğlu, 2020: 295).

Rusya'nın yakın çevre politikası ısrarının temelinde üç temel amaç söz konusudur. Siyasi amaç ilk göze çarpar. SSCB'nin dağıldıktan sonra Doğu Avrupa'da ortaya çıkan siyasi ve güvenlik boşluğu Avrupa Birliği (AB) ve NATO için doğuya genişlemek açısından yeni bir hareket alanı söz konusu olmuş, AB'nin ve NATO'nun bu ilerlemesi Rusya açısından önemsenecek düzeyde bir güvenlik tehdidi olarak algılanmıştır. Rusya'nın öncelikli hedefi yakın çevre ülkeleri güvenli bir tampon bölge teşkil edilmesi olarak görülmüş, ilişkilerin düzeltilmesi amaçlanmıştır. İkinci sebep ekonomidir Rusya Federasyonu'nun (RF) dünyaya gaz ihracı için kullandığı boru hatlarının büyük bir kısmı yakın çevre ülkelerin topraklarından geçmektedir. Bu nedenle yakın çevre ülkelerle iyi ekonomik önem arz etmektedir. Üçüncü ise

stratejik nedenidir. Yakın çevre ülkelerde Rus azınlık mevcudu ve Rusça konuşan kitleler önemli bir husus olarak karşımıza çıkar (Phutkaradze, 2017: 123).

Saldırgan Realizm fikrinin savunucusu J. Mearsheimer ise SSCB sonrası dönemde devletlerin sınır konusunda da sorunlar yaşayacağını özellikle Rusya ve Ukrayna arasında sınırların sorun teşkil edebileceğini belirterek devletlerin güç artırma heveslerin de kaynaklanan ileriye dönük mücadele sahası olabileceğini belirtmiştir. Bu mevcut durum aralarında ya rekabete diğer seçenek olarak da anlaşma geçmişten ortak dil ve kültürün etkisiyle iş birliği yoluna everilebileceğine işaret etmiştir (Mearsheimer, 1993: 53-54).

1.2.2. İnşacılık ve İngiliz Okulu ve Diğer Teoriler Açısından Egemenlik

Uluslararası ilişkilerde İnşacılık, 90'lı senelere kadar uluslararası ilişkilerde egemen hususta olan (neo)realist ve liberal yaklaşımlara bir reaksiyon olarak ortaya çıkan; (neo)realizm ile liberalizmden farklı bir yaklaşım olarak sosyal dünyanın teşkili ve devletlerin davranışlarında normlara, değerlere, kimliklere ve söylemlere önemli rol

atfeden bir uluslararası ilişkiler kuramıdır. Bu kuramsal çerçeveden bakıldığında devletler de aynı insanlar gibi, sosyal ortamlarından ve o ortama ait anlam sistemlerinden bağımsız olarak hareket etmez. Bu hususta inşacılık fikrinin yaklaşımı, realizm ve liberalizmde temel teşkil eden devletlerin stratejik tercihler amaçlayan akılcı ve çıkarıcı aktörler olduğu düşüncesine katılmaz. İnşacılık yaklaşımına istinaden devletler de cemiyet yaşamı inşa edebilir. Devletlerin menfaati ise kimlik ve moral değerler üzerinden şekillenir. Kimlik zamanla değişebilen bir olgu olarak karşımıza çıkar. İnşacı yaklaşım tarzına göre anlam ve anlam sistemlerine verilen önem, bu tarzı kabul eden birçok ampirik çalışmada oyuncuların siyasi kararlarına istinaden atfettiği anlamlar üzerine çalışılmasını beraberinde getirir. İnşacı yaklaşım sayı kararın alınım sürecinde kim ve ne dinamiklerle alınması gerektiğini inceler. Buna rağmen inşacı kuramda da yaklaşım farkı söz konusudur, İnce, zayıf ya da liberal inşacılık olarak nitelendirilen birinci grup inşacı yaklaşımları, rasyonalizmle daha uyumlu olan açıklayıcı teoriler olarak tanımlamak mümkündür. Söz konusu tarz kimliklerin ve beklentilerin belirleyici olduğunu ifade eder. Bu yaklaşımda da davranışlarını açıklamakta tercih edilen norm ve kimlik temelli verileri aynı tarz davranışları açıklamakta kullanılan menfaat eksenli argümanlarla karşılaştırarak menfaat eksenli yaklaşımın eksik kaldığını ifade eder. Diğer bir yaklaşım tarzı olan Post yapısalcılık olarak da tasvir edilen; kalın, radikal ya da eleştirel inşacı yaklaşımlar olarak da nitelendirilen ikinci tür inşacı kuramlar ise açıklayıcılık iddiasından uzak durarak algılanan sosyal gerçekliğin ne biçimde mümkün olduğu sorusuyla ilgilenir. Söz konusu yaklaşım tarzlarına göre sosyal gerçeklik sadece söylem yoluyla bina edilir. Bu sebeple kimlik, ilkeler, düşünceler ve değerler gibi unsurlar ülke siyasetine bağımsız etkide bulunan değişkenler olarak ele alınması söz konusu değildir. Dış siyasetin kendisi söylemsel bir husus olarak, devletlerarası ilişkisel kimlikler bina ederek bazı siyaset tarzını mümkün, diğerlerini ise imkânsız olduğunu savunur. Söz konusu yaklaşım tarzında kuvvet kavramı da mühim bir rol oynar. Bu fikirsel yaklaşımda kuvvet, söylem ile yakın ilintilidir. Söylemin eleştirel bir açıyla irdelenmesi, uluslararası ilişkilerde kabul edilen anlam tarzlarının hiyerarşileri ne tarzda meşrulaştırdığını ve farklı siyaset alternatiflerinin kabul görmemesine nasıl fayda sağladığını işaret etmesi açısından önemlidir. 1980’li senelerden itibaren inşacılığın uluslararası ilişkiler alanına ilk girişi söz konusu olmuştur. Postyapısalcı yaklaşımlara yakın olan bu ilk dönem çabalarının

ana çıkış hususu, 1970'lerin sonu itibariyle Kenneth Wall'un liderliğinde uluslararası ilişkiler alanında etkin bir alan edinmiştir. Realizm ve neorealist akımın dayandığı hususlar üzerinden sorunlaştırılması ile çalışılmıştır. Burada temel bir husus ise inşacılığın yaklaşımında egemenlik, dış politika, diplomasi ve güvenlik gibi diğer söylemsel etkin olduğu roldür. İnşacı yaklaşımlar soğuk savaş sonrası etkinliği görülmüştür. Özellikle liberal inşacılık ise doksanlı yıllarda görülmüştür. Soğuk savaş sonrası oluşan etnik çatışmalar etnik çatışmalar, AB gibi bir uluslararası teşkilatların yayılmasına ortam sağlamıştır. Son zaman dönem inşacı yaklaşım bir kısmı diplomatik bir takım hareketlere diplomatik pratikler gibi uluslararası ilişkilerdeki gündelik ve rutinleşmiş uygulamalara odaklanmaktadır. Yine son dönem inşacı uluslararası ilişkileri anlaşılmasında tarih ile tarihin aktarılmasına odaklanmıştır. Dış siyasetteki ve uluslararası hiyerarşileri anlamlandırmaya çalışmışlardır. İnşacı çalışmaların uluslararası ilişkiler alanına en önemli katkısı yapmış olduğu önemli katkılar vardır. İlk sırada uluslararası teşkilatların devletlerin kimlik ve çıkar algılarına olan tesiri, uluslararası ilkelerin tesisinde ve devletleri bağlayıcılığı, ulusal güvenlik kültürlerinin oluşumu ve devlet çıkarlarına ilişkin hususların algılanışına atıf yapılmıştır. İkinci grup ise biraz daha post yapısalcı yaklaşım inşacı çalışmalar ise uluslararası ilişkilerde ilk kez bilgi ile siyasî güç arasındaki ilişkiyi irdelenmiştir. Diğer taraftan uluslararası ilişkiler disiplininde egemenlik kavramı olmak üzere etkin (neo)realist paradigmların politik sonuçlarını da irdelenmiş, kimlik ve egemenlik hususunda ontolojik kurguyu tetkiki amaçlanmıştır. Bu sayılan faydaya karşın metot yönünden tenkit edilirken nedensellik hususunda da beklenileni karşılamaktan uzak olduğu söylenmiştir. Diğer bir eleştiri sadece olumlu işleyen normlara odaklanmasıdır (Düzgit, 2024). Zeynep Dağ'a göre Rusya, kendi etrafında yer alan eski Sovyet cumhuriyetleriyle ilişkileri "iç gelişimleri" olarak algılamaktadır, bu bağlamda 1993 yılında Rusya'nın yakın çevresine yönelik "Yakın Çevre Doktrini" dış politikası olarak kabul edilmiştir (Dağı, 2002: 188). Rusya'nın yakın çevre politikası denince akla gelen 1996'da Yeltsin tarafından Rusya Federasyonu (RF) Dışişleri Bakanlığı görevine getirilen Yevgeni Maksimoviç Primakov (1929-2015) Rus diplomasi tarihinde önemli izler bırakmıştır. 1991 – 1996 yılları arasında Rus Dış İstihbarat Servisi'ni (SVR) yöneten Primakov aynı zamanda akademik kimliği ile de ön plana çıkan bir siyasal figür olma özelliği taşımaktaydı. 1998'e kadar Dışişleri Bakanı görevini icra eden Primakov Soğuk Savaş sonrası uluslararası politika

literatürünün merkezi konularından biri haline gelen “dış politikada çok kutupluluk” stratejisinin öncüsü olmuştur (Hamzaoğlu, 2020: 282)

Soğuk Savaş sonrası SSCB’den sonra miras kalan birçok olumsuzlar ve dejenerasyon toplum hayatını etkilemiştir. SSCB sonrası dönemdeki karışıklıklar kendini hissettirmiştir. ABD ve AB endeksli Uluslararası politikada tek kutuplu bir sistemin söz konusu olmasının sürdürülebilir olmadığı dolayısıyla Rusya Federasyonu (RF) ilerleyen dönemde 2000 ‘li yıllara yönelik eski SSCB alanında güçlü olmaya yönelik adımlar atmaya planlamalar yapacağı büyük Rusya ülküsünden vazgeçmeyeceği de aşikârdır.

RF, küresel ortamda yeniden etkili bir ülke olabilmesi için ilk olarak bölgesindeki enerji kaynakları, nakil hatları ve ilgili ülkeler üzerinde kontrolünü ele alması gerekmektedir. Rusya hem yakın çevresiyle, hem de Küresel sistemin güçlü aktörleriyle ilişkilerin yeniden kurulması gerekmiştir. İlişkilerin yeniden inşası süreci Rusya, “Yakın çevresinde” yer alan ülkelerle başlamıştır. Rusya’nın “Yakın Çevresindeki” Devletler bakışı temelde ise Sovyet Blokun eski üyeleri olduğunu bilerek harekât tarzı belirlemiştir (Phutkaradze, 2017: 166).

Rus dış politikasına etki eden iç faktörleri derinlemesine inceleyen Yapıcı, 2001 sonrası dönemde ABD ve AB ile ilişkilerin menfaatler doğrultusunda ilerlediğini bunun yanında Rusya’nın yakın çevresine ilerleyerek pozisyon netleştirdiği sonucuna varılmıştır (Yapıcı, 2009: 454).

Rusya’nın “yakın çevrede” ilk amacının sınır güvenliğinden, ticaret alanına kadar bir alanda SSCB dönemine ait etkiyi koruyarak, bu ülkelerle ekonomik, siyasi ve askeri birliktelik sağlamak olduğunu belirtmektedir. Rusya de facto 21 yy’ da yakın çevre doktrinini ortaya koyarak, BDT üyeleriyle iyi ilişkiler geliştirmeyi ve bu yakın çevreyi öncelikli etki alanı haline getirmeyi hedeflemiştir (Mikail, 2007: 254).

Yakın Çevre Doktrini XX. yüzyılın son çeyreğinde Perestroykayla birlikte Rus Dış Politikasında meydana gelen ikinci aşamanın deklarasyonu niteliğinde olan bu süreç öncelikli amacı niteliğindeki Batıyla ilişkiler, bir kenara bırakılmış, daha çok Avrasya’yı hedefleyen yaklaşıma bırakmıştır. Rusya’nın 1990’dan sonra ikinci bin yıla girerken yeni dış politikası oluştururken aslında geçmişine sahip çıkan bir tavır ve harekât tarzı sergilemesinde SSCB dönemi ve Petro’dan beri gelen Büyük Rus devleti

düşüncesinin izlerine rastlanmaktadır. Söz konusu harekât tarzını ise Ruslara özgü bir milli politika olarak nitelendirmek yanlış olamayacaktır. Yakın Çevre Doktrininin deklare edilmesi ile birlikte BDT devletleri Moskova'nın yeni dış politika önceliği haline gelmiş ve Rusya'nın bölgede daha aktif bir rol alması gerekli görülmüştür. ABD'nin Monro doktrini'ni anımsatan şekilde Rusya, bölgesindeki rolünü diğer devletlere de kabul ettirerek BDT coğrafyasındaki nüfuzunu artırmaya başlamıştır. A. Kozyrev bir demecinde Rusya'nın bölgedeki konumunu şu şekilde ifade etmiştir: *“Rusya'nın BDT çerçevesindeki özel rolünün uluslararası topluluk tarafından kabulü sadece Rusya'ya ve onun komşularını ilgilendirir. Yakın ya da Uzak Çevredeki hiçbir devlet ya da uluslararası örgüt, Rusya'nın bölgedeki barışı koruma işlevini yerine getirme arzusuna ya da gücüne sahip değildir”* (Tanrısever, 2005: 387).

Mevcut duruma bakıldığında Kozyrev'in düşüncesinden farklı olarak RF önemli bir bölgesel güçtür; bunun ile birlikte göz ardı edilemeyecek nükleer bir güçtür. Yeni yüzyıl dünyasında ABD'yi nükleer anlamda tehdit edebilecek ya da ona karşı koyabilecek başka bir nükleer gücünün olup olmadığı soru işaretleri barındırır. İmparatorluğa soyunan ABD'yi dengeleyen güçlerden biridir. Bu yalnızca nükleer alanda değil enerji gibi başka alanlarda da böyledir. Sahip olduğu ve denetimi altında tuttuğu enerji kaynaklarıyla dünya enerji fiyatlarını belirleyen devletlerden biridir. Benzer biçimde AB ülkeleri üzerinde aynı nedenlerle etkisi vardır. Ayrıca, dünyanın en büyük coğrafyasına sahip bu devletin birden fazla bölgede yer aldığı da göz ardı edilmemelidir. RF gibi büyük bir devlet söz konusu olduğunda “bölge” den değil, bölgelerden söz etmek gerekir. RF, Avrupa'da da, Kafkaslar 'da da, Ortadoğu'da da, Uzakdoğu'da da bölgesel güçtür. Üstelik bu bölgelerden bazılarıyla SSCB içerisinde “kader ortaklığı” da söz konusudur. Bu niteliğiyle onu başka bir bölgesel güçle karşılaştırmak doğru olmayacaktır. Sahip olduğu enerji monopolü gücü göz ardı edilemeyecek düzeydedir. Daha da önemlisi Rusya bu gücünü en etkin bir silah olarak kullanmaktadır. Neoavrasyacılık yaklaşımını benimseyerek güvenlik anlamında da Batıya karşı Çin ve diğer yakın çevresindeki ülkelerle iş birliği yapmaktadır. Tüm bunlar Rusya'ya farklı kılan aynı zamanda bir kimlik ve düzen tesis ettiği unsurlardır (Derman, 2016: 294).

SSCB tasfiyesiyle, yeni kurulan RF cemiyet unsurların, normların, kimliklerin hatta dinin devletlerin harici siyasetinin tesirinin anlaşıldığı dönemlerden geçmiştir. Bununla

beraber RF başlangıçtaki senelerde Batılı kimliğini seçmesi kendisine yeni bir siyaset tesisini gerektirirken kimlik, ülke halkı tarafından değişime uğradığında devlet yöneticileri bu doğrultuda Avrasyacı bir siyaset seyrederek yakın çevresine yönelmiş ve yeni bir dost-düşman devlet tasnifi yapılmıştır. Bu yönde sosyal inşacıların üzerinde durduğu; süreçler kimlikleri biçimlendirerek dış siyaset uygulayıcılarının faydasına etkiler savına, Rusya'nın kuruluşundan 2000'li senelere kadar iki ayrı dış siyaset yönelimi belirlemiş olarak hareket etmesi örnek olabilmektedir. Rusya seyrettiği Yakın Çevre siyasetiyle iktisadını ve güvenliğini sağlayarak ABD'yi bölgenin enerji hattından uzak tutmak talebindedir. Bölgedeki tesirini ve kendisine bağımlılığı artırmak isteyerek donmuş durumdaki kimlik sorunlarını ortaya çıkarmaktadır.

Psikolojiden, felsefeye tarihten sosyolojiye uzanan birçok bilim dalında kullanılmış bir yaklaşım olan İnşacılık, insan ve cemiyet arasında bağlantı kurarak meselenin tetkiki esastır. Uluslararası ilişkilerde ise devletleri canlı bir aktör olarak ele alarak uluslararası sistemde gerçekleştirdiği eylemleri açıklamaya çalışmaktadır. Uluslararası ilişkilerde devletleri sosyal bir varlık olarak kabul eden sosyal inşacı yaklaşım, kimliğe dış politika kararlarının analizinde diğer teorilerden daha çok önem vermektedir. İnşacılar göre devletler sosyal bir varlık, uluslararası ilişkiler de sosyal bir alan olarak kabul edilmektedir. Kimliklerinin cemiyet açısından özneler arası manalar dünyasında inşa edildiğini ileri süren inşacılar savunduğuna göre etnik kimlik gibi dini kimlikler de ülkelerin karar alma sürecini tesirde bulunmaktadır. Bu hususta Rusya, Bosna Hersek Savaşı'nın başlangıcında sırada dış politikada kendisine Batı yanlısı bir kimlik belirlemiş ve Sırlara beklediği desteği vermemiş olsa da Rus toplumunda Ortodoksluk ve Slavlık kimliğinin bir sonucu olarak Sırlara destek sağlanmış, devletin dış siyasetinde karar alma kronolojisini değişime çağırmıştır. Bu değişimle, Slavlık ve Ortodoksluk kimliği üzerine bir yaklaşım söz konusudur (Karakaş, 2022: 16-17).

Rusya'nın 1990'lı senelerden beri ve 2000'de Putin'in Cumhurbaşkanı olarak seçim zaferiyle dış politikada Ruslar lehine yeniden düzenlediği yakın çevre politikasının teoriden eyleme geçişi olarak algılanabileceği gibi aynı zamanda Ukrayna ve Rusya arasındaki ikili ilişkilerde tarihsel denge unsurunu kuran başlangıçtır. Kırım'la hayata geçirilen yakın çevre politikasının ve Ukrayna ile Rusya arasındaki ilişkilerde bozulan dengenin olmadığını belirlemek açısından Putin yönetimi uhdesindeki Rusya'nın yakın çevresine yönelik bundan sonra takip edeceği siyasi yaklaşım ile Batı'nın kendi ilkeleri

ve hedeflerinden ziyade Rusya'nın yakın çevresine yönelik hareket kimlik ve kültür inşasını barındırır. Rusya'nın kendi hinterlandını korurken Ukrayna egemenliğine yönelik tavrı da çatışmayı oluşturmaktadır (Saraçlı, 2015: 86).

Egemenlik kavramının kaynağı, niteliği, kullanılma biçimi, dönemi, disiplinler arasında farklı görüşler bulunmakla birlikte egemenlik kavramının diğer bir tanımı, “devletin belli bir sınırlar için, belli bir toplumda, serbestçe iktidar gücünü kullanabilmesi” biçimindeki tanımlama genel kabul görür bir tanımlamadır. Bu tanımdan hareketle egemenlik, bir ülkede insan topluluğuna hükmeden, onlara buyuran ve kendinden daha üstününü tanımayan üstün bir gücü veya devletin her türlü dış ve iç baskılardan kurtularak yönetilebilmesini anlatmaktadır (Bolay, 1996: 119). İngiliz Okulu (İO) iki temel üçleme üzerine tesis edilmiştir. Bunlar, üç analiz seviyesi (uluslararası sistem, uluslararası toplum ve dünya toplumu) ile üç fikir geleneğidir (gerçekçilik/Makyavelizm, akılcılık/Grotiusculuk ve devrimcilik/Kantçılık). İO'nun kurucuları nitelendirebileceğimiz Martin Wight., Adam Watson, Herbert Butterfield ve Hedley Bull bu üç düzeyinde üç fikir geleneğinde bazen birinin bazen de diğerinin daha belirgin hissedilmesine karşın aynı anda var olmuş ve uluslararası ilişkileri anlaşılır hale getirmek için bu realitenin anlaşılır hale gelmesinin gerekliliğini savunmuştur. İO'nun en mühim ve merkezi değeri “uluslararası toplumdur”. Uluslararası toplumu “birbirleriyle ilişkilerinde kendilerini bağlayan belirli bir kurallar bütünü ve ortak örgütlerin yönetimini paylaşma anlamında belirli ortak çıkarların ve ortak değerlerin varlığının farkında olan devletler, bir toplum oluşturduklarında devletlerin toplumu (veya uluslararası toplum) ortaya çıkar.” diye tanımlamaktadır. İO'nun fikri kurucuları ya da ilk jenerasyon temel olarak uluslararası toplum, vuku bulması yayılışı ve hudutları üzerine çalışmıştır. Kurucuların sonuncusu olan Bull ise cemiyette düzen-adalet arasındaki ikilem hakkında düşünmüş ve düzenin adalet karşısında göre önceliği olduğunu savunmuştur. Bull'un düzen-adalet arasındaki ikircikli duruma ilişkin çalışmasından hareket ile ikinci nesil İO müellifleri İO'nun normatif yönünü diye tanımlamak yanlış değildir. Normatif kanat yaklaşım ve çoğulcular olarak iki türdedir. Temel uyuşmazlık hususu devletlerin yurttaşların (egemenlik hakkı ve içişlerine müdahaleden muaf olma) yada bireylerin haklarının mı (insan hakları) ilk olduğu husustur. Dayanışmacılar insan hakkı hususunda önceliği verirken çoğulcular devletlerin haklarına öncelik verilmesini savunmaktadır. Son zamanlarda ise ortaya

çıkan başka bir nesil İO'cu ise yapısalcılar olarak isimlendirilebilir. Yapısalcıların temel dayanak noktası İO'nun sosyal yapısalcı çalışmasının çağımız, örneğin de küreselleşme konusuna bakış açısı kazandırmaktadır (Devlen ve Özdamar, 2010: 63).

İngiliz ekolünün fikirleri konunun tarafsızlık açısından tetkiki, bilimselciliğin ve davranışçılığın kabul edilmemesi. Sosyolojiye atıf ve kurumsal tetkiklere önem verme, Devletlerarası sitemin emsalsiz olması ve Uluslararası İlişkilerin (Uİ) hür bir alan olduğudur. Ütopya kavramının kabul edilmemesidir. İngiliz ekolünün egemenlik hususunun değerlendirmesi de egemen ülkelerin anarşik de olsa üst bir otoriteye ihtiyaç olmadığı yönündedir. Eşit egemenlerin oluşturduğu bir toplum devletin gayesidir. Bunun amacı ise şiddeti ret etmedikleri gibi Anarşik Toplum istenmeyen bir olgudur ve anarşinin topluma şiddeti getirme olasılığı istenmez. Özetle şiddetin önlemesi için egemenlik kavramı önemlidir (Arı, 2021: 414-415).

İslam Dünyasında ise İbn Haldun'un, diğer insani olaylar (etkinlikler) gibi egemenlik olayını da doğal gören bir anlatıya sahip olduğunu savlamıştır. Bilindiği üzere İbn Haldun'un yaklaşımı, toplum, toplumsal grup ve kurumlar, siyasal örgütlenme biçimleri gibi olayları, "değer" yargılarından bağımsız olarak olanı/olmuş olanı incelemek üzerinedir. Bu yüzden o, egemenlik olayı üzerinde herhangi bir spekülative incelemeye başvurmadan ya da doğa-üstü, tanrısal-teolojik açıklamaları işin içerisine karıştırmadan, "olay"ın kendisini açıklamak için empirik(deneyimcilik) şeklinde nitelendirebileceğimiz bir yöntemi tercih etmektedir. Farklı bakışı tercih eden bu nedenle, olaylar olarak inceleyen İbn Haldun'da egemenlik "kavram"ı değil "olay"ı ifadesi tercih edilmiştir. Bu yüzden ki, İbn Haldun egemenlik olayını sistematik bir egemenlik teorisi çerçevesinde değil, kurumlar ve olaylar arasında var olduğunu iddia ettiği illiyet ilişkisi ve yasalar içerisinde, formüle etmeye çalışmaktadır. Egemenlik olayını meydana getiren bir dizi "doğal" süreci anlatmış, olayların nedensellik bağının üzerinde durması da bundan kaynaklanmaktadır. Çağından beklenmeyecek bir bakış açısından değerlendirmiştir. İnsan için toplumsal hayatın, asabiyetin, siyasal örgütlenme biçimlerinin "doğal" oluşu, belirli nedensel ilişkiler ve süreklilikler sonucunda egemenlik olayını da "doğal" kılmıştır. Burada altı çizilmesi gereken husus, İbn Haldun'un herhangi bir tarihsel egemenlik olayını değil, "egemenlik olayının kendisini" ele almaya çalışmış olmasıdır. Kendisinden yaklaşık 200 sene önce egemen olmuş olan

Muaviye'nin egemenlikleri arasında benzer olan, tekrarlanan ve süreklilik arz eden nitelikleri anlatmaya çalışmış, egemenin ortak özellikleri anlama üzerinde durmaktadır (Yaylı ve Yıldırım, 2019: 198).

Zamanla değişen yaklaşımlar ile birlikte, teorik arka planının yanında egemenlik her dönem bazı pratik ihtiyaçlara hizmet eden bir kavram olmuştur. Her şeyden önce egemenlik, devletin gücünün diğer tüm güçlerden üstün olması ve rakip tanımaması nedeniyle yönetimde düzenin sağlanmasına yaramıştır. Kavramın dış boyutu ise fiilen olmasa da hukuki olarak devleti, herhangi bir dışsal müdahaleden korumuştur. Bu yaklaşımla, ortaya çıkışından ulus egemenliği anlayışına ulaşmasına kadar ele alınan kavram; dönüşümünü sürdürmektedir. İnsan haklarının öneminin giderek artması, federal devlet gibi çok katmanlı siyasal yapılar, uluslararası ilişkilerde yaşanan gelişmeler, küreselleşme ile birlikte sermayenin ulusal sınırları aşması gibi olgular egemenlik kavramını aşındırarak dönüştürmeye devam etmektedir. Bu nedenle egemenlik kavramı, önümüzdeki dönemlerde de siyaset biliminin ve kamu hukukunun en önemli konularından biri olmaya devam edecektir (Kaya, 2022: 233).

Uluslararası sistem gelişmelere göre zamanla ilişkilerde devletlerin egemenlik yetkisi nasıl kullandığına göre şekillenmesi söz konusu olmuş, çağının gereğini sağlayan gelişmelere ayak uyduran ve devletler uluslararası ilişkilerinde sorun yaşamamıştır. Çok uluslu oluşumlar dahilinde (NATO vb) bazı devletlerin iç egemenlik meselesi gibi görünmekle birlikte uluslararası gündemde konu olan olgulara da çağımızda müdahil oldukları vaka olarak karşımıza çıkmaktadır. Libya'ya Kaddafi dönemindeki müdahale buna örnek verilebilir. İkinci Dünya Savaşından sonra devletler ekonomik, siyasal, askeri ve benzeri nedenlerle "BM", "AB", "NATO", "NAFTA" gibi uluslararası ya da ulus-üstü kuruluşlara üye olarak egemenliklerinden belli ölçülerde feragat etmişler. "Birleşmiş Milletler Antlaşması", "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi", "Birleşmiş Milletler İşkenceyi Önleme Sözleşmesi" gibi belgeleri imzalayarak da egemenliklerini kendi iradeleri ile sınırlandırmışlardır. Aynı süreçte, sivil toplum kuruluşlarının gerek ulusal gerekse uluslararası arenada devletten rol çalmak ya da devletle rol paylaşımına gitmek suretiyle, öteden beri devlet tarafından yürütülen hizmetlerin bir kısmını üstlenmeleri, ulusal egemenlik anlayışında yeni bir aşamaya geldiğini göstermiştir. Güncel sorunlar karşısında duyarlılık yaratarak "kamuoyu" oluşturmaları ve gerektiğinde "baskı grubu" gibi çalışarak karar alma süreçlerini etkilemeleri devletlerin

tüm eylem ve işlemlerinde bu yeni aktörlerin taleplerini daha fazla dikkate almasını ve bu doğrultuda kendi egemenliğini kısıtlamasını gündeme getirmiştir (Arslanel ve Eryücel, 2013: 35).

1.3. Uluslararası İlişkilerde Arabuluculuk

1.3.1. Diplomasi Kavramı

Temelinde müzakere kavramını barındıran diplomasi çağdan çağa ilerledikçe bu alanda da ilerleme bakış tarzının değişmesi söz konusu olmuş, zamanla bilimsel bir literatüre kavuşmuştur. Ortaçağda; 15. yüzyılda Avrupa’da geliştirilmeye başlanan modern diplomasi, diplomatların oluşturduğu özel hukukî kurallar çerçevesinde uluslararası kuruluşların politikaları olarak tanımlanmış, diplomasiyi dış politikanın değerli bir aracı olarak gördüklerini ifade etmiş, diplomasiyi bol kaynak ve personelle geliştirildiği takdirde devletlerin gücüne katkı sağlayacağından bahsetmiştir. Diplomasiyi “medenileştirici ve yumuşatıcı” özelliğine vurgu yapmıştır (İskit, 2015: 79).

17. yüzyılda, Avrupa’da otuz yıl savaşları neticesinde Westphalia imzalanmış, ulus-devletler olduğu süreç ile birlikte ve Avrupa’da siyaset alanında egemenlik ve din alanlarında yaşanan değişimler yaşanmaya başlanmıştır. Westphalia ile ve sonrasında diplomasi adına adımlar atılmış, Kardinal Richelieu müzakerelerin devamlılığını sağlamıştır. 18. ve 19. yy’ da diplomasiyi teorileştirilmesinde önemli bir değişim, strateji ile kurulan bağlantıdır (Çiftçi, 2018: 690). Diğer bir taraftan 17 yy da Fransa’da Hariciye alanında özellikle ayrı bir elden idaresi diplomasi gelişmesi hususunda önemli bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. 1815 sonrasında ve Birinci Dünya Savaşına giden süreçte diplomasi adına gelişmeler kaydedilmiş, protokol kuralları ve belli kaideleri belirlenmiş bir alan haline gelmiştir (Sönmezoğlu, 2014: 443-444). Bu etkileşim diplomasiyi etikle olan ilişkisine baskı yaparken Richelieu bugün realizmin ve realist diplomasiyi babası olarak kabul edilmiştir. Richelieu yaşadığı dönemde ulusal çıkar/devlet çıkarı kavramını ortaya atmıştır ve bu kavram günümüzde (Raison D’Etat) varlık nedeni ve devlet idaresi sanatı (statecraft) olarak bilinmektedir. Bu kavram başlangıçta özellikle Avrupa siyaseti için yol gösterici olsa da uluslararası düzeni sağlama konusunda yetersiz kalmıştır Soğuk Savaş ile birlikte diplomasi

kavramının içine propaganda vb. strateji gibi kavramlar diplomasinin ögesi haline gelmiştir (İlgen, 2019: 254)

20 yy. itibariyle birçok değişimin uluslararası ilişkiler alanında gelişmeler yaşanmış, diplomasi konusunda birçok gelişme, farklı bakış açıları sınıflandırmalar ortaya çıkmıştır. Bir ülkenin fikirleri, ideolojilerini başka ülkelere anlatma sürecini ifade eden kamu diplomasi kavramı da önemli bir husus olarak karşımıza çıkmıştır. Liberal kamu diplomasisi düşüncesine göre eğer bir devlet başka bir devletle iletişimden öte “etkileşime” geçmek istiyorsa, hem kendisini açık bir biçimde tanıtmalı hem de karşısındaki diğer aktörün kültürel kodlamalarına da hakim olmalıdır. Bu konuda parantez açacak olursak, kamu diplomasisinde hedef alınmış her gruba aynı politikalarla yaklaşmanın istenen sonucu vermeyeceğini söyleyebiliriz. Çünkü kamu diplomasisi bir açıdan da stratejik bir iletişim biçimidir. Bu sebeplerden dolayı her topluluk kendine özgü yaklaşım biçimi geliştirilmelidir (Eldemir, 2018: 498).

Morgenthau Klasik realizmin temsilcilerinden biridir, diplomasi kavramına bakışı da güç unsurunun dokuz faktöre bağlı olduğunu savunmuştur. Morgenthau göre, coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, ulusal moral, askeri hazırlık, nüfus, ulusal karakter, diplomasinin kalitesi ve hükümetin kalitesi güç kavramının temel unsurları olarak kabul edilmektedir. Özetle realizm gücün unsurları arasında görerek liberal felsefeden ayrılmıştır (Dursun, 2017: 79).

Diğer bir fikir akımı olan idealizmdir. İdealizm ise 18. yüzyılda Avrupa'da uluslararası ilişkilerinin ortamında düzeninin "güçler dengesi" bir uluslararası sistem olarak ortaya çıkmış ve bu sistem dünyaya bir düzen getirmiştir. Bu düzenin işleyişinde özellikle dengenin devamını arzulayan beş büyük devlet, kendi aralarındaki uyuşmazlıkları çözmek için aralarında gizli anlaşmalar yapmışlardır. İşte, bu gizli anlaşmalar, beş büyük devlet arasında kamplaşma ortaya çıkarmış ve sonucunda büyük savaşa yol açılmıştır. Savaştan sonra böylesine bir felaketin tekrarlanmaması için yeni dersler çıkarılmaya çalışıldı. Bu çabalar özellikle, uluslararası uyuşmazlıkların artmasını önleyecek uluslararası mekanizmaların azlığı ve ülkelerin baskıcı yönetimlerle idare edilmeleri sonucunda liderlerin demokratik sorumluluklarının olmayışı üzerinde yoğunlaşmıştır. Böyle bir durum, ulusal ve uluslararası alanlarda reform yapılmasını gerektiriyordu. Reform çalışmaları, ulusal alanda otoriter-mutlakiyetçi rejimler yerine

demokrasinin yerleştirilmesi ve uluslararası sistemde gizli diplomasi yerine açık diplomasinin geliştirilmesi, devletler hukukunun güçlendirilmesi, uluslararası kurumların kurulması düşüncelerini ön plana çıkarıyordu. Savaş sonrası gelişen bu görüşler temellerini Aydınlanmadan gelen "ilerleme" fikrinden alıyorlardı. Bunun yanı sıra 19. yüzyılda yaygınlaşan liberal düşünce de İdealizmin özellikle insandoğasına ait yaklaşım tarzını önemli ölçüde etkilemiştir. İdealizm'e göre, bireyler temelde rasyonel ve iyidirler. Dolayısıyla, savaşlar devletlerin mutlakiyetçi, otoriter biçimde örgütlenmelerinden ileri gelmektedir. Aydınlanmadan gelen "ilerleme" anlayışı ve liberal düşüncelerin de etkisiyle Birinci Dünya Savaşı gibi bir felaketin ardından uluslararası alandaki sorunlara da "akılın" çözüm getirmesi düşüncesini savaşın yaşattıkları ile ilintilidir. (Uğrasız, 2003: 141).

Birinci Dünya Savaşı sonrasında yapılan barış görüşmelerine damgasını vuran A.B.D. Başkanı Wilson, uluslararası sistemin demokrasi ilkesi etrafında ve "açıklık diplomasisi" ve yeni bir uluslararası kurumsallaşma çerçevesinde örgütlenmesini savunuyor ve bu düşünceleri eyleme geçirecek Milletler Cemiyeti'nin kurulmasına öncülük ediyordu. Wilson'a göre, Milletler Cemiyeti yepyeni bir anlayış olan kolektif güvenlik ilkesine dayanacak, böylece eski güç dengesi yaklaşımlarını ortadan kaldırarak ve barışa dayalı bir dünya düzeninin kurulmasına yol açarak, savaşları imkânsız kılacaktı (Kissinger, 2000: 207).

Milletler Cemiyeti'nin başını çektiği uluslararası kurumsallaşmayla, uluslararası ortam "akılcı" bir temele oturacak ve uluslararası yaşamda "ilerleme" gerçekleştirilecekti. Wilson'ın bir önder olarak anlayışı, kamuoyunun "aklı" temsil ettiğini ve "açık diplomasi" anlayışında kamuoyunun daha etkili olması gerektiğini savunmasıdır (Uğrasız, 2003: 142).

Wilson, liderlerin öncülük ettiği bu anlayışın toplumun diğer kesimlerine de yayılabileceğini düşünüyordu. Uluslararası İlişkiler disiplininin savaş/barış ekseninde etrafında şekillenmeye başladığını ve bunun için tüm çabanın uluslararası kurumsallaşma yönünde sarf edildiğini söyleyebiliriz. İdealizmin ağırlığıyla uluslararası kurumsallaşma çerçevesinde "misyoncu-normatif" ve ulus-devlet yapısını aşmayı planlayarak, uluslararası toplumu oluşturmayı amaçlayan çalışmalar ağırlık kazanmıştır. Bu dönemde, "normatif misyoncu" tarzda konulara eğilerek, temelde savaşın önlenmesi

ve barışın geliştirilmesi misyonu ile uluslararası ilişkilere yaklaşmıştır (Smith,1987: 3).

İdealizm ve Realizm düşüncelerinin diplomasiye bakış tarzı kıyaslandığında temel fark idealizmi savunanların insanı özünde iyi olarak görerek Liberal düşünceden etkilenerek uluslararası kurumlara, STÖ (Sivil Toplum Örgütü) oluşumların var olduğu yaklaşımı diplomaside etkin olduğunu savunurlar. Realistler ise insanın bencil bir varlık olduğu varsayımına dayanarak gücün uluslararası ilişkilerde daha belirgin bir unsur olarak kabulü ile diplomasiye yaklaşımları bu yöndedir. Diplomasi hususunda ise tarihsel perspektifte akademik düzeyde tetkik edildiğinde Kadeş Antlaşmasından Cemiyet-i Akvamın kuruluşuna kadar birçok olay ve kavram diplomasi ürünü olarak nitelendirmek doğru yaklaşımdır. Yakın Çevre Politikasına akademik bir zaviyeden bakıldığında aynı zaman da bir diplomasi faaliyeti olarak nitelendirmek yanlış olamayacaktır. Uluslararası İlişkiler disiplinde alan olarak diplomasi uygulanması ve literatürdeki yeri ile önemli bir alan kapsamaktadır. SSCB ‘nin dağılmasından sonra Doğu Avrupa’da ortaya çıkan siyasi ve güvenlik boşluk Avrupa Birliği (AB) ve NATO için doğuya genişlemek açısından yeni bir hareket alanı teşkil etmiştir. Bu durum ise Rusya açısından da kabul edilemez durum niteliğindedir. Dolayısıyla Rusya’nın ilk hedef yakın çevre ülkeleri güvenli bir tampon bölge olarak görülmüş ve bu ülkelerle mevcut sorunların çözülmesi ve ilişkilerin geliştirilmesi olmuştur. İkinci neden ekonomik nedenidir. Rusya Federasyonu’nun dünyaya gaz ihracı için kullandığı boru hatlarının büyük bir kısmı yakın çevre ülkelerin topraklarından geçmektedir. Bu nedenle yakın çevre ülkelerle iyi ekonomik ilişkileri şarttır. Üçüncü ise stratejik nedenidir. Yakın çevre ülkelerde Rus azınlık ve Rusça konuşan topluluklar yaşamaktadır. Onların hakların koruması “yakın çevre politikasının” önemli bir diplomatik hususudur (Abashidze, 2000: 25).

1.3.2. Arabuluculuk Kavramı

Diplomasi kavramı söz konusu olduğunda diğer bir kavram ise arabuluculuk kavramıdır. Arabuluculuk kavramı ise TDK sözlüğünde resmi kurumlarda ya da halk arasında da anlaşmazlıkları çözmek adına üçüncü kişiler bu şekilde araya girer. Böylece bu durum arabulucu olarak öne çıkar ve arabuluculuk şeklinde de kullanılır. Tanımından da anlaşılacağı üzere tarafların arasındaki sorunların çözümünde üçüncü kişi gözüyle

bakarak meselenin çözümüne iki tarafında razı geleceği bir noktada buluşturulması amacıyla tesis edilmiş bir kavram olarak ortaya çıkan arabuluculuk Uluslararası ilişkiler açısından da kullanılan ve konusunda literatürde çalışmalar barındıran bir husus olarak karşımıza çıkar.

Uluslararası ilişkilerde devletler, uluslararası örgütler, çok uluslu şirketler, sivil toplum yapılanmaları ve bireyler gibi çok farklı aktörler bir arada yer almaktadır ve bu aktörlerin çelişen hedef ve çıkarları çoğu kez uyuşmazlıklara neden olmaktadır. Uluslararası sistemde ortaya çıkan bu uyuşmazlıklar ise, bölgesel ve küresel güvenlik ortamının korunmasına ciddi tehditler oluşturmaktadır. Bu nedenle, uluslararası barış ve istikrarın korunması için uyuşmazlıkların çözülmesi adına arabuluculuk kavramı önemli hale gelmektedir. Arabuluculuk kavramı devletlerarasındaki ilişkileri düzenlenmesinin yanında akademik literatürde de var olan bir kavramdır. Arabuluculuk ile ilintili devletler hukuku yasaları, dostça ve teamül biçiminde evrilmiştir. La Haye 1907 yılındaki konferans ile benimsenen ‘Uyuşmazlıkların Barışçı Yollarla Çözümü Konusunda Sözleşme’ ile arabuluculuk konusunda önemli gelişmeler sağlanmıştır (Bozkurt, Kütükçü ve Poyraz, 2010: 251)

Uluslararası arabuluculuk üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde, bu kavramın tanımlanmasında literatürde zaman içinde değişim ve gelişimler kaydedildiği görülmektedir. Bu konuda yapılan ilk akademik çalışmalarda, uluslararası arabuluculuk hakkındaki genellemelerin geçerli olamayacağı savunularak net tanımlamalardan kaçınılmıştır. Örneğin, 1960’lı yıllarda Meyer uluslararası arabuluculuğu geçmişten miras gelen bir tecrübenin bulunmadığı, hatları kabaca çizilmiş bir çerçeve olarak düşünmek gerektiğini ifade etmiştir (Meyer, 1960: 160).

Arabuluculuk (mediation) dostça girişimden farklı olarak arabuluculuğu şu şekilde tanımlanabilir. Arabuluculuk milletlerarası mahiyetteki bir uyuşmazlığı barışçı yöntemlerle sonlandırılması maksadıyla bir yada birkaç devlet iradesinin sorunun çözümüne ilişkin gayretleri ile tarafların çözüme razı olacakları çabaları kapsamaktadır (Bozkurt, Kütükçü ve Poyraz, 2010: 251).

Uyuşmazlık çözümünde arabulucunun nasıl olacağı rolü ve sınırları konusunda net bir tanım bulunmamaktadır. Daha çok taraflarla kurulan ilişkilere, arabulucunun rolüne, tavrına ve sürece odaklanılmaktadır (Şahin, 2019: 63).

Stevens ise uluslararası arabuluculuğun sistematik bir analizinin mümkün olmadığını belirterek, genel olarak pazarlık müzakerelerinin yapı taşı olarak tanımlanabileceğini belirtmiştir (Stevens, 1963: 123).

Soğuk savaşta arabuluculuk yöntemi sorunların çözümüne ilişkin kullanılması krizlerin özellikle de nükleer savaş tehdit unsurlarının mevcut olduğu durumda kullanılan bir yöntem olarak tarihe geçmiştir. Uluslararası İlişkiler alanında önemli bir vaka olarak karşımıza çıkmıştır. 1960'lara kadar uluslararası ilişkilerde daha seyrek kullanılan arabuluculuk, nükleer bir savaş riskinin ortaya çıktığı 1962 yılındaki Küba füze krizinden sonra daha yoğun bir şekilde tercih edilmeye başlanmış, özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından uluslararası toplumun farklı kesimleri arasındaki ilişkilerin güçlenmesiyle oldukça sık başvurulan bir yöntem haline gelmiştir (Greig, 2012: 36).

Arbuluculuk uluslararası faaliyetler neticesinde, 1899 ve 1907 La Haye Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümü Sözleşmeleri ve bu konuda önemli bir nokta teşkil eden 1948 Bogota Barışçı Çözüm Konusunda Amerikan Anlaşması ile kısmen de olsa çalışmalar ile düzenlenmiştir (Pazarcı, 2006, 430).

A. Raymond ve W.Kegley çalışmalarında Uluslararası arabuluculuğun sistematik bir şekilde analitik bir açıyla tetkik ederek düşünce tarzının mümkün olduğu görüşü zamanla hakim olmaya başlamış ve daha net tanımlamalar da ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, uluslararası arabuluculuğu tarafların gönüllü olarak bir anlaşmaya varabilmelerini teminen üçüncü tarafların iletişimi kolaylaştırmak ve çözümü desteklemek gibi yöntemlerle dahil oldukları uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin bir yöntem olarak tanımlamışlardır (Raymond ve Kegley, 1985: 34).

Touval ve Zartman, uluslararası arabuluculuğun hukuki yaptırım boyutu bulunmayan bir diplomatik çaba olduğunu, bu çabanın amacının da taraflardan yalnız birinin değil tümünün razı geleceği bir sonuca ulaşmak olduğunu vurgulamışlardır (Topaloğlu, 2021: .7).

Moore ise, uluslararası arabuluculuğu taraflar arası bir uyuşmazlığın çözümü konusunda tüm taraflarca kabul edilen üçüncü bir aktörün nihai karar verme yetkisi bulunmadan sürece katıldığı ve bu şekilde ortak karar alma sürecinin işletildiği bir yöntem olarak ifade etmiştir (Moore, 2014: 24).

Tüm bu unsurlar birlikte düşünüldüğünde, uluslararası arabuluculuk taraflar arasında mevcut bir uyuşmazlığın çözüme kavuşturulması için, tarafların onayı çerçevesinde dışarıdan konuya müdahil olan aktörlerin zorlayıcı ve bağlayıcı olmayan diplomatik çabalarını içeren ve konunun asıl muhatabı olan taraflar açısından kabul edilebilir formüller geliştirmeyi amaçlayan uyuşmazlıkların çözümü metodu olarak tanımlanabilir. (Topaloğlu, 2021: 7).

Literatürde yer alan arabuluculuk kavramı genel kabul gören görüşe göre, dostça girişimler veya diğer adıyla iyi niyet teşebbüsleri ise, türlü uyuşmazlık hallerinde sorunların çözümü amacıyla tarafların görüşmelere başlamaları veya çözüme ulaşabilmelerini teminlen üçüncü bir tarafın uyuşmazlığın özüne de öneriler sunarak taraflar arasındaki iletişimi kolaylaştırır. Bunun ile beraber taraflar arasında güven artırıcı önlemlerin alınmasını sağlayacak biçimde sınırlı bir hizmet sağlamasını ifade eder. Tüm bu hususlara rağmen arabulucunun bağlayıcılığı söz konusu değildir. (Pazarcı, 2006: 458-459).

Arabulucu sıfatını taşıyan unsurlarda özetle şu nitelikler olması gerekmektedir; gönüllülük, tarafların rızası, tarafsızlık gibi özellik taşıması gerekir bunun ile birlikte tarafsızlık ve nötrlük tanımları da önem kazanmaktadır. Arabuluculuk tartışmalarında nötrlük kavramı daha çok, arabulucunun ilgili tarafların görüşlerine eşit mesafede bulunmasını ifade ettiği için, arabulucu ile taraflar arasındaki ilişkiye atıf yapan bir unsur olarak kullanılmaktadır (Moore, 2014: 31).

Uluslararası İlişkilerde arabulucu devletlerarası ilişkileri düzenleyen şiddet olgusunu ve uluslararası barışın tesisi adına öne çıkan bir kavram olarak karşımıza çıkmakta diğer taraftan taraf devletler dışındaki arabulucu devletlerinde çıkar güdüsü ile hareket ettiği de vaka olarak karşımıza çıkan bir realitedir. Birçok yönü olan arabuluculuk barışın tesisinde önem arz eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti arabuluculuk rehberi çıkartarak faal veya donmuş veya muhtemel çatışmaların vuku bulduğu yerlerde Türkiye gerek bölgesi gerekse sürekli barış, istikrar ve refah ortamının inşası için beynelmilel problemlerin sulh yönlü çözüme kavuşturulması yöntemlerinden biri olan arabuluculuk hususunda global çapta farkındalık ve potansiyel oluşturulması çalışmalarında öncü bir rolü söz konusudur. Türk Devleti öncü rolünü sahadaki arabuluculuk çabalarıyla BM AGİT İİT çerçevesinde

başlangıç verdiği tek başına girişimlerde bulunmuştur. Eş başkan konumu ev sahipliği yaptığı uluslararası Arabuluculuk Sertifika Programları dâhil aşamalı ve çeşitli bir girişimle çeşitli arabuluculuk faaliyetleri yürüterek gerek yakın coğrafyası gerekse dünya barışına hizmet etmektedir (T.C. Dış İşleri Bakanlığı, 2022a).

Klasik realizmin temel yaklaşımı, uluslararası ilişkilerin merkezi bir otoritenin iradeden yoksun olması ile iç siyasi kronolojiden ayrılığı üzerinedir. Uluslararası siyaset, savaş ve diplomasi ve kısmi olarak arabuluculuk gibi kavramların mücadelesi ile betimlenebilir. Morgenthau barışta ve savaşta ulusal güç oluşturulmasını iki farklı süreç olarak görür. Diplomatlar barışta dış politikayı yürüterek, yerine göre arabuluculuk faaliyetlerini icra ederken, askerî liderler ise savaşta askerî strateji ve taktikler geliştirip uygulayarak-savaşı planlayıp icra ederek- ulusal gücü oluştururlar (Karağaç, 2020: 98).

Arabuluculuk, normatif dış politika yaklaşımı sorunun çözümünde araç olarak görülebilmektedir. Ülkelerin anlaşamaması ve problemlerin çözümünde müzakere tekniği kullanmaları, beynelmilel platformlarda gündem oluşturup çatışmaların nihayete kavuşturulması adına koalisyonlara katılmaları normatif dış politika çerçevesindeki tarza örnek oluşturmaktadır. Ancak ülkelerin iç ya da uluslararası problemlerin çözümünde çoğu zaman yalnızca diplomatik araç ve arabuluculuk yeterli olmamakta, devletler farklı yöntemlerle çatışma ve anlaşmazlık kronolojilerine müdahil olabilmektedirler (Tunçarslan, 2018: 76).

Devletlerarası çatışma normal bir ilişkidir; çünkü Realizme göre uluslararası sistemin anarşik yapısı söz konusudur. Realist temel yaklaşıma istinaden dünya ulus devlet idarelerinin baskın olduğu bir dünya nizamı söz konusu olduğu için devletlerin gerçekleştirmek istedikleri gayeleri her zaman diğer devletlerin menfaatleri ile uyumlu değildir. Bu durum devletlerin karşıt Realizm uluslararası politikada hegemon bir gücün ortaya çıkmasının önlenmesi gerektiğini belirterek uluslararası çatışmaların çözümünde güçler arasındaki denge kavramına ehemmiyet vermektedir (Barutçu, 2007: 26)

Uİ İngiliz ekolü devletlerin egemenlik rolünü tümüyle dışlamadan fertlerin haklarının da muhafaza edebileceği şekilde daha gevşek bir egemenlik algısı ve tanımlaması gereklidir. Tüm hususlara bu şekilde yaklaştığı gibi arabuluculuk kavramına da bu zaviyeden bakmaktadır. Devletlerin egemenliğine düzen bozucu şekilde ihlal edilmeden arabuluculuğa da yaklaşılmalıdır. Diğer taraftan insan haklarının uluslararası hukukta

güvence altına alınması ve devletin bu hakları koruyamadığı ya da ihlal ettiği durumlarda yeni egemenlik anlayışı çerçevesinde müdahale edilerek bireyler de korunabilir. Yani egemenlik ne insani müdahaleyi bahane kılacak kadar gevşek ne de insani müdahaleyi imkansız kılacak kadar katı olmalıdır. Arabuluculuğa da yaklaşımı daha egemenlik kavramının ihlali yapılmadan yaklaşım sergilenmelidir (Elçi, 2022: 482).

İKİNCİ BÖLÜM: RUSYA- UKRAYNA SAVAŞININ TARİHSEL ARKA PLANI

2.1. Kiev Rusya'sı Dönemi

Slavların Hind-Avrupa (arî) kaynaklı kavimlerle aynı ırk kökenli oldukları antropolojik ve dil çalışmalarıyla fark edilmiştir. 9.-10. Yy. mezarlarında rastlanılan iskelet kalıntıları-eski Slavların çoğunlukla dolikosefal, uzun boylu, yani kuzey ırkının niteliklerini taşırlar. Kavimler Göçü devrine ait bazı Slav iskeletleri için yapılan çalışmalar da bu durumu doğruladığı gibi, 6. yüzyıl Bizans kayıtlarıyla, 9.-10. Yy. Arap kaynaklarındaki verilere istinaden Slavların "sarışın, bir kavim oldukları bilinmektedir. Bu suretle antropolojik hususiyetler, Slavların - German, yani şimal ırkına yakın olduklarını gösterir. Somatologya (beden yapısı) bakımından artık M. ö. I. bin tarihlerinde, halis bir Hind-Avrupa ırkı olmadığı, bütün ırkların az çok birbirleriyle karışmış oldukları anlaşılıyor. Buna göre Protoslavların safkan bir ırk olmadıkları muhakkaktır; yani eski Slavlardan büyük bir kısmı dolikosefal ve sarışın olmakla beraber, aralarında mezosefal veya brakisefal, kumral, orta boylu, kara saçlı olanların da bulunduğunu kabul etmeliyiz, işgal ettikleri sahanın icabı - Fin ve Türk ırklarına mensup kavimlerle komşu bulunmaları yüzünden, Slavların gittikçe "Türki, unsurlarla karışmağa başladıkları ve ilk ırkî özelliklerini de tedricen kaybettikleri anlaşılmaktadır. Slav (Slovene) adına ilk kez, eserini M.S. 6. yüzyılın başlarında yazan, Nazians'h Pseudo-Cesarios'un kitabında rastlanılmıştır (Kurat, 1987: 3).

Slavlar hakkında yaklaşık aynı dönemlerde İslam dünyasında kaleme alınan 9. yy yazdığı el-Mesalik ve'l Memalik (Yollar ve Ülkeler Kitabı) adlı eseridir. Bu eserde yazar Rusları Slavların bir kabilesi gibi görüyor ve ticaretle uğraştıklarından bahsetmektedir. 10. yy. yaşayan bir diğer müellif Mesudî'nin Murüc Ez-Zeheb (Altın Bozkırlar) adlı eserinde ise Slavları ve Rusları iki ayrı kavim olarak ele alarak Rusların sosyal yaşamı hakkında önemli bilgiler vermektedir (Topsakal, 2020 s.19). 10. yy gelindiğinde geniş bir alanı egemenliğine almayı başarması ve yerli Slav ve Fin Urukları üzerinde hâkimiyet kurması Rurik'in Rus devletinin kurucusu olarak kabul görmesine neden olmuştur (Kurat, 1987: 21).

Rusların ve Slavların kökeni, Rus devletçilik felsefenin tarihinin şekillenmesiyle alakalı Norman teorisi 17. yy yaşam sürmüş İsveç asıllı tarihçi ve diplomat Peer Persson de

Erlesunda tarafından ilk olarak ortaya atılsa da 18. yy Alman ve Rus tarihçilerinin alanlarında yaptıkları çabalarıyla Norman ve Anti-Norman olarak adlandırdığımız iki zıt kavram ve teorinin tarih bilim alanına dahil olmasına vesile olmuştur. Yapılan çalışmalar, teoriyle ilgili daha genel geçer yaklaşıma istinaden Rus Varyaglar İskandinav kökenli Normanlardır ve Rus devletçiliğin fikri temeli ortaya çıkışı da bu sayede olmuştur. Norman tezini temeli Nestor'un çalıştığı Eski Zamanların Hikâyesi adlı Rus yıllığıdır. Rus kökeni hakkında çeşitli yaklaşımlar söz konusu olmuştur. 19. yy ikinci yarısında ise Kuzeydoğu Avrupa havzasında yerleşik olan Varyag çeteleri gerçekleştirdikleri hareketler ile Batı Avrupa'nın siyasi haritasının şekillenmesinde etkili oldular ve Novgorod'da ortaya çıkmaları da kuşkusuz Rus devletçiliğinin oluşumunu hızlandırmıştır. Kökenleri Varyaglara dayanan Ruslar Büyük Kiev Knezliğini kurduktan sonra dönemin en kudretli devleti olan Bizans İmparatorluğu için tehlike oluşturacak aşamaya gelmiş, kurdukları bu devlet asırlar boyu muhtelif etno-kültürel değişim ve dönüşüm geçirirse de farklı şekil ve rejimler altında emperyal iddialarını devam etmiştir (Mammadova, 124: 2023)

9. yy gelindiğinde Doğu Avrupa temel iki siyasî nüfuz sahasına bölünmüştü: güneyde - Hazarlar, kuzeyde de Normanlar (Vareg-Ruslar) hâkimdi, Rurik, kendine rakip Vareğ-Rus knezlerini ortadan kaldırdıktan sonra, geniş bir sahanın yegâne hâkimi oldu. Rurik'in Rus devletinin kurucusu olarak kabul edilmesine sebep olmuştur. Rurik'in hâkimiyetinin başlangıcı ve dolayısıyla Rus Devletinin kuruluşuna ait temel bilgidir. (Kurat,1987: 20)

Şekil 1. Kiev Rusya'sı

Kaynak: Topsakal, 2020: 41

Knez VLADİMİR (980-1015) zamanında Knez Vladimir'in Rus tarihi açısından yapmış olduğu en büyük değişim Ortodoks Hristiyanlığı devletin resmi dini olarak kabul etmiş olmasıdır. Rusya, Hristiyanlıkla birlikte Mimari, estetik olduğu kadar teolojik önem taşıyan sanatlar, yeni müzik türleri, yalnızca hükümdarın kendi tebaasına olan sorumluluklarının dökümüyle yetinmeyip aynı hükümdarın uluslararası konumunu da ele alan güçlü bir siyaset teorisi, hukuk, eğitim sistemi vb. unsurları da edinmiş oluyordu (Topsakal 2020: 44). 988 senesinde vaftiz olan Vladimir, Bizans Ortodoks din adamlarını ülkeye getirerek başkenti Kiev'de herkese şehirden geçen Dinyeper Nehri'nde vaftiz olunmasını emretti. Vladimir yönettiği ülkede o zamandan sonra Pagan dini yasaklandı, mezhebini mecbur kılmıştır. Bu emri dinlemeyenleri katletti. Rusları Ortodokslarından dolayı Ortodoks Kilisesi Prens Vladimir'i 'Aziz' ilan etmiştir (Mepa News, 2022).

1206 yılında Cengiz Han tarafından kurulan Moğol İmparatorluğu, kısa bir zaman zarfında Orta Asya, Çin ve İran'a kadar yayılarak bu bölgeleri egemenlik kurmuştur. Moğol ordusu 1223 yılında Kuman-Kıpçakları mağlup edip, Rusya topraklarına ulaşmıştır (Topsakal, 2020: 60).

Genişlemeye amacına uygun faaliyetlerine devam eden Altın Orda devleti toplumlar üstünde büyük etkiler bırakmış gümrük, posta vb. hizmetlerde kendinden sonraki sisteme de ışık tutarak ilerlemiştir. Moğol istilasından sonra uzun süre Doğu Slavları kavimlerinin merkezi olan Kiev'in tahrip edilmesiyle Moskova knezliği güçlenmiş ve siyasi açıdan Rusya'nın merkezine dönüşmeye başlamıştır (Kurat, 1987: 137). Mihail'in tahta çıkmasıyla Rusya'yı 300 yıl yönetecek Romanov Hanedanlığı da tesis edilmiş oldu. İlk iş olarak Moskova'nın kaybolan otoritesini yeniden tesis etmek için çalıştı ve önemli ölçüde başarılı oldu, bu dönem Rus tarihi açısından önemli bir gelişme evresidir. (Aksakal, 2020: 84). Petro sıcak denizlere inmek için adımlar atmıştır. Türkler ile mücadele amaçlı ittifaklara girişmiştir. Petro, 1695 te Azak kalesini ele geçirmek için harekete geçmiştir. Rusya'ya Karadeniz yolunu açmak istemişse de Azak kalesi fethedilememiştir; 1696 yılında yapılan ikinci Azak seferi başarılı olmuş ve Azak Kalesi Rusya'nın eline geçmiştir. Kerç boğazı Türk hâkimiyetindeydi, "Mukaddes İttifak" devletlerinin (Venedik, Avusturya ve Lehistan) Osmanlı İmparatorluğu ile barış imzalamaları, Petro'nun plânları tutmamıştır. Tüm bu sebepler ile beraber Osmanlı tarihi açısından gerilemenin başlangıcı olan 1699 da Karlofça Antlaşması'yla. Karlofça müzakerelerine Ruslar, istediklerini ilk başta elde edememiştir iki yıllık bir mütareke imzalanmıştır (Kurat, 1987: 256).

2.2. SSCB Dönemi Rusya ve Ukrayna İlişkileri

Rusya cemiyet yapısı 20. yüzyılın başlarına kadar sınıfsal bir tarzın hâkim olduğu yaklaşım sergilemiştir. Aristokrasi, ruhban, şehirli ve köylü olarak dört sınıfa ayrılmıştır. Serflik Rusya'da Rusya cemiyetinden kalktıktan sonra kırsaldan kente hızlı göç ve akabinde hızlı nüfus artışı ortaya çıkmıştır. Tüm koşullara altında sosyalist yaklaşımlar Avrupa'dan sıçramış olan sosyalist propagandalar ve sınıf nefreti ortaya çıkmaya başlamıştır. Tüm bunlarla beraber sosyal ve ekonomik güvenlik haklarını savunan, sık sık rejime karşı gösteriler düzenleyen bir işçi sınıfı doğmuştur. Hükümet 1904'de muhalefeti ve gösterileri yatıştırmak maksadıyla, Mancurya'daki yayılmacı politikalarının sonucu, Japonya'ya savaş ilan etmiştir. Fakat bu durum istenileni verememiş, Üst üste yenilgiye uğrayan Rusya bu anlamsız savaşı 1905 Devriminin patlak vermesinden dolayı nihayetlendirmiştir. Rusya'da 22 Ocak 1905 "Kanlı Pazar" devrimi Çarlık oldukça çaresiz ve zayıf bırakmış, Çarın yetkilerini ve otokrasinin

yetkilerini sınırlayarak hukukun üstünlüğünü, temel hakların vatandaşlara verilmesini sağlamıştır. Bu haklar Çarlığın yayınlamış olduğu “Ekim Manifestosu” ile Rusya cemiyeti içindeki Türk, Müslüman ve diğer etnik azınlıkları da cesaretlendirmiş, Rusya siyasetinde varlık göstererek kendi dini ve milli kimliklerini oluşturmaya başlamışlardır (Akgün ve Abasov, 2020: 16). Savaş 1914 Sırbistan’da başlayınca tüm Dünya’ya yayılmış akabinde Rusya savaşa dahil olmuş, Osmanlı’nın savaşa dahil olması ile boğazlardan gelecek lojistik imkanlar kısıtlanmıştır. Hammaddelere, şahsi mallara ordu el koyuyor, halk iç bölgelere naklediliyor, çiftlik hayvanları da düşük fiyata orduya satılmak zorunda bırakılıyordu. Ayrıca köylünün elindeki tahılı toplamak, depolamak ve ihtiyaç sahiplerine sevk etmek de büyük problem haline gelmiştir. Her şey ordunun ihtiyacına göre ayarlandığı için serbest piyasada herhangi bir şey bulmak çok zor hale gelmiştir. Bütün bu faktörler ve savaştaki başarısızlıklar, savaşın sonunda Rusya’nın 842 bin kilometre karelik toprağını, endüstri kuruluşlarının üçte birini ve nüfusunun % 23’ünü kaybetmesine sebep olmuş ve Bolşevik devrimini oluşmasında etken olarak karşımıza çıkmıştır(Topsakal, 2020: 198). İç savaşlar neticesinde 1922 yılında SSCB kurulmuştur. Akabinde ekonomi ve sosyal hayat ile ilgili adımlar atılmış Lenin’in ölümü ile Stalin başa geçmiştir. Stalin dönemi; Lenin’in hayata veda etmesi sonrası Genel Sekreterlik görevine getirilen Stalin, tarım ülkesi olan Rusya’yı dünyanın etkin bir sanayi ülkesine çevirmiştir. Ülkeyi kolektifleştirdi, hemen her şeyi devletleştirerek neredeyse özel mülkiyeti ortadan kaldırmıştır. Bütün bunları yaparken milyonlarca insanı çalışma kamplarına göndermiştir. Ulusları topyekûn sürgüne göndererek sert yönetmiştir (Berktay, 2017). Komünizmi SSCB’nin düşünsel ve teorik alt zemini olarak düşünen Stalin, kendi düşünceleri doğrultusunda komünizme ve Sovyetler Birliği’nin mekanizmalarına muhalif kanadı bir biçimde pasifleştirmiştir. Stalin’in siyasi, askeri ve iktisadi kulvarlardaki yaklaşımıyla Rusya’yı dolayısıyla Sovyetler Birliği’ni gelişmesini sağlarken diğer yandan da Sovyetler Birliği’ndeki halkların Rus yönetimine tepki oluşmasını sağlamıştır. SSCB gerçekleştirilen 1. 2. 3. Beş yıllık planlara bağlı olarak sanayi ve üretimin artırılmasıyla Stalin, Hitler Almanya’sının saldırılarını göğüslemeyi başarmıştır. Savaşta Batılı devletlerin de askeri desteğini alan Rusya Almanya ve İtalya’ya karşı zafer kazanmıştır. Dolayısıyla Stalinizm, komünizm ve sosyalizm batılı devletlerin desteğiyle faşizme galip gelmiştir. Bu olgularda Stalini ve SSCB’yi harp sonrası dönemde etkin bir konuma getirmiştir (Görgeç, 2021: 244). 1928 yılında Stalin

Yeni Ekonomik Plana son vermiştir. Büyük sanayi yatırımlarının tarım ile finanse edilmesi amacıyla kumanda ekonomisine geçilmiştir. Çiftçilerin kolektifleştirme ile devlet işçisine dönüşmeleri memnuniyetsizlik yaratmıştır. Özellikle zorunlu tahıl alımları ile çiftçilerde kota doldurulamamış buda üretimde istenilen verilememiştir. Devletin yiyeceğe kadar el koyması ile oluşan suni açlığa Holodomor denilmiştir. Holodomor'un can kaybı en yaygın akademik tahminler 3 ila 7 milyon arasındadır. (Aydınğün ve Kuzunaya, 2020: 156-157). 1 Eylül 1939'da Almanya'nın hiçbir mazeret göstermeden Polonya'yı işgali ile Avrupa'da başlayan ve daha sonra dünyanın tüm kıtalarına yayılan II. Dünya Savaşı başlamıştır. 1941 senesinde Alman orduları saldırmıştır. Dünya tarihi çok kritik bir değişime sahne olmuştur. Akabinde 1944 yılında savaşın seyri değişmiş SSCB galip tarafta yer almıştır. 1944 yılının ilk yarısında Sovyet askerî birliklerinin başarıları Hitler tarafından işgal edilmiş toprakların kurtarılması için önem arz etmiştir. 1944 yazında Kızıl Ordu Polonya'ya girmiş ve Alman işgalinden kurtarılmış ilk şehir olan Helm'de Polonya Milli Bağımsızlık Komitesi kurtulmuştur. Almanya en son 1945 yılında savaş sonlandığında SSCB'nin teritoryal bir genişleme sağladığı söz konusu olmuştur (Kissinger, 2006: 366-368).

Savaş bitiminde Dünyada dengeler ABD lehine değişmiş Uluslararası dünyada iki süper güç olmuş ABD ve SSCB güç savaşının konu olduğu soğuk savaş denilen bir dönem yaşanmıştır. SSCB yayılma göstermiş Balkanlardan Asya ve Afrika'ya kadar yayılım alanı bulmuştur. Stalin idaresinde Rus emperyalizmine kanıt sayılabilecek birçok uygulama olmuş özellikle 1932-33 yılları arasında yaşanan kıtlık "holodomor" Ukrayna tarihindeki yarası açıktır. Kruçev'in gelişiyile Stalin döneminin telafisi diye adlandırılacak bir dönem olarak nitelendirilebilir. Bunun ile birlikte bu dönemde Kırım Ukrayna'ya verilmiş, Kore'den Ortadoğu'ya kadar fazlaca bir alanda SSCB kendini göstermiştir. Bu dönem kısmi bir özgürlük dönemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Akabinde kurulan Varşova Paktı SSCB liderliğinde (Çekoslovakya, Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Romanya, Doğu Almanya ve Arnavutluk) oluşturan Pakt ile Soğuk Savaşın önemli bir ögesi de belirgin hale gelmiştir. Varşova Paktı'nın Çekoslovakya ve Macaristan örneklerinde olduğu gibi üye ülkelerin iç işlerine müdahale edici ve baskılayıcı hükümleri, bu ülkelerde giderek tepkilerin artmasına ve komünist hükümetlerin bir bir yıkılmasına yol açmıştır. Nihayet, 1985 yılına gelindiğinde, SBKP genel sekreteri Mihail Gorbaçev'in paktın hukuki temelini

oluşturan Brejnev Doktrinini iptal etmesiyle başlayan süreç 1989'da pakt üyelerinin birbirlerinin içişlerine karışmama kararı almalarıyla bu doktrinin geçerliliğinin resmen bitmesi ve 1 Temmuz 1991'de de Varşova Paktı'nın dağılmasıyla sona ermiştir (Sander, 1998: 278). Varşova Paktı'nın dağılmasından önceki dönemde ise uluslararası siyasette detant (yumuşama) dönemi olarak adlandırılan dönem 1970'li senelerde Doğu bloğu ve Batı bloğu arasında "Yumuşamanın" (Detant) söz konusu olduğu dönemdir. 1960'lı senelerde başlayıp 1979 Rusya'nın Afganistan işgali ile bitmiştir. Beynelmillel oluşumda bloklar arası ilişkiler 1960'lı senelere kadar gergin biçimde devam etmiştir. 1955 Bandung zirvesi başlangıç verilen ve giderek ilişkilerin artması ile devam eden süreç, güçlenen Üçüncü Dünya oluşumları, nükleer silah teknolojisindeki gelişmeler, 1962 senesindeki Küba füze krizi, bloklara karşı esaslı kuvvetlerin ortaya çıkması gibi faktörler bloklar ilişkilerin yumuşamasına ortam hazırlamıştır. ABD'de Nixon, SSCB'de Brejnev'in idaresinde devam eden Vietnam savaşına rağmen, ilişkilerde ılıman hava esmiş, 1979 SSCB'nin Afganistan işgaline kadar devam etmiştir (Armaoğlu, 2014, 150).

Gorbaçov'un gelmesi ile glasnot ve perestroyka dönemi yaşanması istenmiştir. Detant döneminin bitişine sebep olan, II. Soğuk Savaş'ın başlamasındaki en önemli noktalarından Afganistan'ın SSCB tarafından işgali oluşturmuştur. Monarşik rejim 1973'te sona ermiş ve cumhuriyet ilan edilmiştir. 1978'de yapılan bir darbeyle sosyalist bir iktidar edilmiştir. Başbakanlığa getirilen Nur Muhammed Taraki SSCB ile münasebetlerin ilerletilmesine önem vermiştir. Moskova, Afganistan'a ekonomik ve askerî yardım yapmaya başladı ve askerî danışmanlar gönderilmiştir. Bunu 1978 Aralık'ında Afganistan ve SSCB arasında imzalanan bir dostluk, iyi komşuluk ve iş birliği antlaşması izlemiştir. Afganistan'ın işgali ile özellikle Amerika desteğiyle seri biçimde silahlanan Sovyet Birliklerine yönelik saldırılarını arttırarak sürdürdüler. 10 yıllık süreçte bir batağa saplanan SSCB 1989 Afganistan'dan çıkmak durumunda kalmıştır. Akabinde ise Afganistan'da mezhepsel iç savaşlar vuku buldu (Erdem, 2024). Onlarca birikmiş sorunların yanında Çernobil olayının yaşanması da Komünist sistemin dağılmasına ortam sağlamıştır. 26.12.1991'de yıkılarak Rusya Federasyonu olarak karşımıza çıkmıştır.

2.3. Sovyet Sonrası Rusya'nın Ukrayna'ya Yönelik Yakın Çevre Politikası

SSCB'nin dağılmasıyla Ukrayna da ise Leonid Kravçuk önderliğinde bağımsızlık yandaşları 24 Ağustos 1991'de Ukrayna Parlamentosunda verilen kararla bağımsızlıklarını ilan etme yoluna gitmişlerdir. Kravçuk, yapılan ilk seçimlerde %61 oy alarak bağımsız Ukrayna'nın ilk devlet başkanı seçilmiştir (Turhan, 2004: 368).

Uluslararası arenada Ukrayna'nın diğer devletlerin tanınmasıyla kendine yer edinebileceği ülke olmuştur (Berktay, 2017). Bu söz konusu gelişmeler ile Ukrayna müstakil bağımsız, liberal ekonomiyi benimseme yolunda adımlar atan bir devlet haline gelmiştir. Kravçuk döneminde bununla birlikte ekonomik alanda sorunlar ortaya çıkmıştır. Mafyanın kol gezdiği, enflasyonunun olduğu ekonomik beklentilerinin karşılığının bulamadığı bir dönem yaşanmış önce rubleden, karbovanetz sonra da hrivinaya geçiş yapılsa da ülkede hem sermaye birikiminin olmayışı ve yabancı sermayenin gelmemesi ekonomik duruma sebep gösterilebilir (Bilener, 2007: 118).

RF ise Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla yeni bir siyasi ve iktisadi reform sürecine girilmiştir. İki esastan oluşmaktadır. Yeltsin döneminde salt liberal reformlar yapılmıştır. 1998'in Ağustos ayında devletin mali sorumluluklarını bir süre olarak yerine getirememesine neden olan iktisadi krize kadar ısrarla devam ettirilmiştir. Söz konusu iktisadi krize kadar olan bu süre, değişimin ilk aşamasını teşkil ederken; 1998 bunalımının akabinde başlatılan ve çeşitli güncellemelerle hali hazırda sürdürülmekte olan iktisadi ve politik reform hareketi de söz konusu sürecin ikinci evresi olarak nitelendirilmektedir. Dönemin RF Devlet Başkanı Boris Yeltsin'in 15 Haziran 1992'te imzaladığı özel kararname ile ülkenin iktisadi ve siyasi dönüşüm sürecinin başına getirilen Yegor Gaydar, liberal uygulamaları esas alan yaklaşımı benimsemiştir. Yeltsin dönemi ile birlikte piyasa ekonomisine geçilmiş, bu düzene uygun adımlar atılmış, tüm bu değişimler sosyal hayatta birçok değişime ve sancıya da sebebiyet vermiştir. Dönemin Rusya'sında dış politika hususunda iki farklı görüş bulunmaktadır. İlki olan "Atlantikçi Görüş"e göre Batı ile bütünleşilmeli ve politik ve ekonomik reformlara devam edilmelidir. İkinci "Avrasyacı Görüş"e sahip olanlar ise Çar Petro zamanında yapılanlarla başlamak üzere geleneksel Slav değerlerine geri dönüşü savunmaktadırlar. Yeltsin dönemi Rus dış siyaseti 1991 - 1993 dönemi ve 1993 sonrası olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Topsakal, 2020: 300) .

Avrasyacı yaklaşımın da tesiriyle Rusya, SSCB'nin dağılması ile Yakın Çevre Doktrinini geliştirmiş, Azerbaycan, Ermenistan, Beyaz Rusya, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Rusya, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan'ı içine alan hatta Ukrayna'nın da kurucusu olduğu SSCB coğrafyasında aynı devlet sistemini paylaşmış olan devletler ile ayrılrsa bile yeni bir ilişki siyasetine yönelim göstermiştir. Rusya jeo strateji adına elzem olan bu siyaset ve yaklaşım tarzıyla, 08.12.1991 yılında BDT kurularak Yakın Çevre Doktrini faaliyete geçirmiştir (Şen, 2020: 4).

Rusya mevcut coğrafyada güvenlik ihtiyacı, enerjinin emniyeti, jeo stratejisi gibi gayelerle yakın çevresini dış siyasette elzem noktaya yerleştirmiştir. SSCB sonrası kurulan bu ülkeleri başta askeri, siyasi ve iktisadi, olmak üzere nüfuzu altına almak için “yakın çevre doktrinini” neşet ettirmiştir. Bu sayede batı ile denge unsuru olmak adına çaba sarf etmiştir (Keskin, 2015: 59).

Rusya'nın neredeyse yeniden eski egemenlik sahasında yeniden yapılandırılması amacı dikkat çekmektedir. Zira 1993 konsepti ülkenin komünist yapıdan demokratik yapıya geçişini, hudutlar ile ilgili meselelere çözüm getirilmesini, “yakın çevre” addettiği eski SSCB devletlerinin ülkelerde yaşayan etnik Rusların haklarının korunmasını ve Rusya'nın toprak bütünlüğünün sağlanarak ekonomik kalkınmanın sağlanmasını hedeflemektedir. Bu yaklaşım ile Ukrayna'nın da kurucularından olan Bağımsız Devletler Topluluğu yeni süreçte eski coğrafyasında ki etkinliği amaçlamaktadır (Seta, 2021: 18).

RF eski coğrafyasında soğuk savaş nihayetindeki dönemde kültür kavramının birleştirici rolü olduğu gibi ayrıştırıcı rolü de söz konusu olmuştur. Almanya'nın birleşmesi kültürün birleştirici rolüne örnekken, ideolojik saikler ile bir olmuş SSCB ülkeleri, farklı kültürlerin ayrıştırıcı etkisi SSCB dağıldıktan sonra ortaya çıkmıştır. Balkanlardaki sorunlar, Boşnaklar ve Sırp, Rusya ile Ukrayna arasındaki ayrışma da bu hususta dikkat çekicidir (Huntington, 2017: 26).

SSCB sonrası ilk dönemde Soğuk Savaş'ın olmadığı uluslararası sistem tek kutuplu hale gelmiştir. Bu alanda özellikle AB ve ABD uluslararası sistemde varlığı hissedilir hale gelmiştir. Ukrayna ise konumu itibariyle hem batıya hem doğuya yakın olması aynı zamanda inanç ekseninde Ortodoksların ve Katoliklerin Hristiyan itikadına sahip olduğu bu özellikler ile de mühim bir haldedir. RF iktisadi alana özellikle önem vermiştir

demek yanlış olamayacaktır. Doğalgaz transferinde transit güzergahı olarak kullanması diğer taraftan Donbas, Luhansk gibi kentlerdeki ağır sanayi tesisleri olması ise önemli hale getirmiştir. Kırımın da Ukrayna sınırlarında yer alması Ukrayna'yı Rusya için çok önemli bir hale getirmektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla RF hudutları dışında kalan Rusça konuşan topluluklar da bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu gayretleriyle birlikte Rusya'nın yakın çevre içerisinde nitelenen devletlerin yeni elde ettikleri bağımsızlıklarının zarar görmesinden çekinerek Rusya Federasyonu'na yakın işbirliğine şüphe ile yaklaşmaları, Rus ekonomisinin gösterdiği kırılganlığın iktisadi alandaki entegrasyonu engellemesi ve ABD'nin söz konusu coğrafyadaki devletlerle özellikle Hazar enerji kaynaklarının paylaşımı ve dünyaya ulaştırılması noktasında yakın ilişkiler kurmak istemesi nedenleriyle 1990'larda hayata geçirilme şansını pek bulamamıştır. Ukrayna'da ise bu konuda özellikle batısında nüfus ile Rusya'ya mesafeli yaklaşım vardır (Saraçlı, 2015: 85).

SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Avrupa – Atlantik sisteminde yeni bir jeopolitik bir durum ortaya çıkmış, yeni çıkan duruma bakıldığında özellikle ABD'nin stratejik yaklaşım tarzı da önem kazanmıştır. İki haftalık süreçte dağılan SSCB'nin durumu dışarıdan bakan kitlelerce anlaşılırken devletin kendi vatandaşları durumu idrak etmekte zorlanmıştır. Büyük Rus devletinin yıkılışı sistemden dolayı vatandaşlarından gizlense de yıkım yılların getirdiği dejenerasyon ile birlikte son derece hızlı bir biçimde vaka olarak tarihte yer almıştır. Ukrayna, Beyaz Rusya Başkanları tarafından da bu durum kabul edilmiş, BDT kurularak SSCB sonrası alanda Rus hegemonyasında yeni bir oluşuma gidilmiştir. Söz konusu oluşum ise özellikle eski SSCB egemenliği alanındaki bir çok eski Sovyet vatandaşı tarafından sıcak karşılanmamıştır. AB ile yakın ilişkiler geliştirmek isteyen bir çok Ukraynalı 52 milyon nüfusu ile Ukrayna'nın da içinde de bir olduğu birçok devlet Rusların asimile politikalarına maruz kalmanın neticesinde yeni sistemde kimliklerini ve kültürlerini belirtmeye daha fazla kararlı hale gelmiştir (Brezezinski, 2005: 127-130).

Rusya'nın geçmişten de gelen kimlik politikalarını tahlil ettiğimizde her dönemki jeopolitik düşünce ekseninde, yayılcı gayelerinin izlerine rastlamak mümkündür. Bununla birlikte tarihsel misyon ve kimlik tartışmaları da her Rus jeopolitik düşüncesini şekillendiren ana karakterlerdir. Rus emperyal kimlik düşüncesi ve Rus eksepsiyonalizminden izler taşıdığı malumdur. Çarlık devri, Sovyet sonrası döneme

kadar, diğerk bir ifade ile Üçüncü Roma Teorisi'nden Neo-Avrasyacılık Teorisi'ne kadar, toprak unsurunun belirleyici olduğu Rus jeopolitik düşüncesinde, her dönem yayılımacı bir hedefin olduğu görölmektedir. Tüm bu düşüncenin yanında önemi giderek artan Soğuk Savaş sonrası dönemde Atlantikçi düşüncede önem arz etmektedir (Dönmez, 2022: 229) .

Atlantikçi düşünce tarzının 25 Ocak 1993 tarihli Rusya Federasyonu'nun Dış Politika yaklaşımında yayınladığı görölmektedir. Duyurulan dış politika konsepti, Atlantikçi görüşün istenileni veremediğini. Doktrin ile birlikte, Batı ile çıkarlar dahilinde ilişki kurulabileceğini çok yakın batıya bağımlı dış politikanın istenileni vermekte yeterli olmadığı anlaşılmıştır. Temel gaye, federasyonun ulusal menfaatinin korunması ve ulusal güvenliğin tesisidir. Diğerk önem arz eden hususlardan biri de, Rus sınırlarının çevresinde bir güvenlik alanı oluşturmak ve iyi komşulardan oluşan bir hat yaratmaktır. Risk unsurunun düşük olduğu bir sınır komşuluğu esas gayedir. Eski birlik cumhuriyetleri ile olan ekonomik ve askeri bağların korunması; SSCB'nin nükleer silahlarının tamamının Rusya Federasyonu'na transferinin sağlanması, doktrinde göze çarpan önemli etkenlerdir. Rusya'nın arka bahçesindeki çatışmaların kontrolü; "Yakın Çevrede" yaşayan Rus halklarının güvence altına alınması ve BDT'ye sağlam bir kurumsal çerçeve oluşturulması ilkeleri ise Rusya Federasyonu'nun dış politikasının yeni eğiliminin ve değışiminin nasıl işleyeceğini belirtir niteliktedir (Topsakal, 2020: 300).

Tüm bu süreç sonrasında liberal ekole yaklaşan Ukrayna Batı ve AB yanlısı politikalar izlemiştir. Serbest ekonomiye uyum için ve küreselleşme fikirlerinin etkisiyle Ukrayna'da yetişen yeni nesillerin içinden büyük kısmı da liberal ekonomiyi destekleyen ve gelişmiş batı ekonomilerin içinde yer alma isteğinde bulunduğu da toplumsal bir realite olarak belirlemektedir. SSCB dağılmadan önce de Sovyet coğrafyasında bir takım hareketlenmeler meydana gelmiştir. SSCB döneminde ve sonrasında Ukrayna konumu vesilesiyle önem arz eden bir ülke olarak karşımıza çıkmıştır. Ukrayna, Rusya ve Avrupa arasında, son derece önemli bir stratejik konuma sahip, 603 bin kilometrekarelik Doğu Avrupa ülkesidir. Doğu ile batı arasında 1316 kilometre, kuzey ile güney arasında mesafe 893 kilometre, Ukrayna sınırının batısında Slovakya, Polonya, Macaristan, Moldova ve Romanya; doğusunda Rusya Federasyonu; kuzeyinde Belarus; güneyinde sınırında Karadeniz ve Azak Denizi bulunmaktadır.

Ukrayna ise Karadeniz'e Türkiye'den sonra en uzun kıyısı olan ülkedir (Benli, 2016: 35).

Haziran 1996'ya kadar Ukrayna'ya gelen yabancı sermaye yatırım stoku yaklaşık 1 milyar dolar idi. Bu rakam 2000 sonrasında hızla arttı. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları 2002'de %34,7, 2003'te %29,4 ve 2004'te %22,9 artarak yabancı yatırım stoku 6,8 milyar dolara yükseldi. Bu rakam 2006'da 16,9 milyar, 2007'de 21,6 milyar, 2008'de 29,5 milyar, 2009'da 35,6 milyar, 2010'da 40 milyar, 2011'de 44,8 milyar ve 2012 başında 49,4 milyar dolara yükseldi. Aslında bu rakamlar, Ukrayna'nın nüfusu, yüzölçümü ve ekonomik potansiyeli dikkate alındığında düşük kalmaktadır. Ukrayna, yaşanan siyasal krizler, belirsizlikler ve "renkli devrimler" nedeniyle SSCB sonrasında Doğu Avrupa'ya yönelen yabancı sermayenin sadece %3'ünü çekebilmiştir. 1990'ların ilk yarısında Ukrayna'da en fazla yatırım yapan ilk beş ülke sırasıyla ABD, Almanya, Rusya, İngiltere ve Hollanda oldu. 2012 itibariyle Ukrayna'da en çok yatırım yapan ülkeler ise sırasıyla Güney Kıbrıs (%25,6), Almanya (%15), Hollanda (%9,8), Rusya (%7,3), Avusturya (%6,9), İngiltere (%5,1), Fransa (%4,5), İsveç (%3,5), ABD (%2,1), İtalya (%2), İsviçre (%1,9) ve Polonya (%1,8)'dir. Güney Kıbrıs'tan gelen yabancı sermayenin çoğunu aslında gerçek manada "Kıbrıslı" değildir. Yani değişik Batılı ülkelerin şirketleri Güney Kıbrıs üzerinden Ukrayna piyasasına giriş yapmışlardır. Kapitalizme geçişle birlikte Ukrayna'da yabancı sermayeli bankaların kurulmasına da müsaade edilmiştir (Sancaktar, 2014: 534).

1997 senesinde Ukrayna ve NATO arasında "Madrid Zirvesi" ile bir ortaklık sürecine girilmiş ve Komünizmin yıkılması, Soğuk Savaş'ı nitelendiren ideolojik ayrışmanın artık son bulduğu manasına gelmektedir. Liberal ekonomiye geçmek adına adımlar atılmış, NATO'nun karşısında konumlanan Varşova Paktı feshedilmiş, Ukrayna ve Kazakistan gibi devletler bağımsızlığına ise yeni kavuşmuştur. Yıkılan Sovyet cumhuriyetleri, topraklarında konuşlandırılmış ya da depolanmış olan Sovyet nükleer silahlarının savaşa mahal vermeden barışçıl yollardan Rusya'ya geri aktarımı adına müzakereler yürütülmüştür. Fakat bu durum iki tarafta belirli bir zaman içinde iyi niyetin yitirildiği bir husus haline gelmiştir (Dursun ve Rümeyisa, 2023: 90-91). 1997 Temmuzunda Madrid'de Ukrayna-NATO arasındaki yeni ortak işbirliği ilgili olarak "Ayrıcalıklı Ortaklık Şartı", NATO ile Ukrayna arasındaki münasebetin türünü göstermesi ve NATO'nun Ukrayna'ya Avrupa Güvenliği hususundaki kilit rolünü

teslim etmesi hususunda Ukrayna açısından ehemmiyet barındıran bir belge hususundadır. Ayrıcalıklı Ortaklık Şartı'nda "bağımsız, demokratik ve istikrarlı bir coğrafyasında barışın temini adına önem arz eden bir belgedir. (U. Yapıcı, Ukrayna-Nato İlişkilerinin Tarihsel Analizi 2007: 1484).

Sovyet sonrası dönemde eski Doğu bloğu ülkelerinde çoğunda yaşandığı gibi yoğun bir liberal siyasal ve ekonomik reform eğilimi Ukrayna'da da görülmüştür. İlgili politikalarını fiiliyata geçirilmesi adına adımlar atılmıştır. Tüm bu reformların neticesinde ortaya çıkan siyasal ve ekonomik kaos, batı yanlısı L. Kravçuk'un siyaseten sonunu getiren bir süreç halinde hayat bulmuştur. Kendisinden sonra göreve gelen ve Rus sempatisi ve bir perspektifi benimsemesi umulan Leonid D. Kuçma dönemi ise uzun bir dönem olmakla birlikte, bağımsızlık sonrası Ukrayna'nın birçok probleminin sonuca bağlandığı, siyasal ve ekonomik denge politikasının netleştiği bir dönemin başlangıcı olmuştur. Kuçma'nın 1994'de icraatın başına geçtiği zaman ile birlikte, Rus sempatisini olarak bilinmesine rağmen çok açıdan perspektife sahip bir politika benimsemiştir. Bunun ile birlikte, AB ile 1994 yılında imzalanan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması 1998'de yürürlüğe girmiş, 2005 senesinde kabul edilecek Avrupa Komşuluk Politikası kapsamındaki AB-Ukrayna Ortak Eylem Planı'na ön hazırlığı yapılmıştır. Diğer yandan Karadeniz Ekonomik İşbirliği, Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü (GUAM) gibi bölgesel teşkilatlanmalara dahil olarak, salt batı yanlısı politikalarla ziyade çok yönlü bir perspektif ile konuya yaklaşım sergilenmiştir. Özünde bu yaklaşım tarzı Kuçma'nın ilk döneminin bir portresidir. Denge politikasının izlenmesinin temelinde Rusya ile olan münasebetlerin dengelenmesi ile birlikte Ukrayna'nın kendisinin müstakil bir devlet olduğunun anlaşılması ve bu durumu kavramakta zorlanan bir Rusya varlığı önem arz etmektedir. İki devletin arasında problem olarak nitelendirilebilecek en önemli ve başlıca durum, Sovyet döneminden kalma Ukrayna'da ki nükleer silahların Rusya'ya nakliyesi ve yine aynı problemin devamı ve sonucu niteliğindeki Kırım'daki donanma ve askeri üssün paylaşımı ve ilerleyen süreçteki durumu sorun olarak gözükmektedir (Tecer, 2014: 111-112).

25.12.1999'da, ilk olarak Amerika'nın ve akabinde diğer dünya ülkelerince Ukrayna'nın tanınmasıyla Leonid M. Kravchuk idaresindeki hükümetinin birinci ve en mühim meselelerinden biride Ukrayna'daki devasa büyüklükteki Sovyet ordusunun varlığı sorun olmuştur. Devletin özellikle Kırım yarım adasının Sivastopol kentinde

konuslu askeri birliklerin mevcudiyetinin azaltılması hususunda fikir yürütülmüştür. Sovyet ordusunun 700 binden fazla olan asker mevcudunun 2000 yılına kadar ki süreçte 200 bine düşürülmesi amaçlansa da, iktisadi kriz ve yeni anayasa problemleri, hükümetin köklü bir çözüm sağlaması hususunda engel olarak karşısına gelmiştir. (Şirin, 2019: 22)

1999 yılındaki Ukrayna ekonomisi tasvirine bakıldığında, ekonomik reformlar neticesinde kısmi bir gelişme sergilese de ekonomisinin çeşitlilik sağlayamaması, mamullerinin beynelmilel piyasaya pazarlanamaması gibi sebepler ihracat hususunda problemlere sebebiyet vermiş, bu durumda Ukrayna'nın ekonomik problemlerine köklü çözümüne katkı sağlayamamıştır. Ukrayna devletinin en mühim sorunlarından biri de yolsuzluk nedeniyle yabancı yatırımcılar ülke yatırım yapmaktan kaçınmasıdır. Diğer bir sorun ise yolsuzluk olarak karşımıza çıkmıştır. Bu durumun sebebi ise bağımsızlığın ilk zamanlarında yapılan özelleştirmelerde kamu bünyesindeki işletmelerin, madenlerin, fabrikaların ve bankaların düşük meblağlara özel sektöre devredilmesiyle oligark olarak tabir edilen servetini Sovyet sonrası dönemde yapılan özelleştirmeler neticesinde oluşan ekonomik ortamda ortaya çıkan iş insanlarıdır. Ukrayna iktisadının büyük miktarda oligarkların denetiminde olması da iktisadi yapıda dönüşümü gerçekleştirecek reformların yapılmasını ve ülkeye gelebilecek yabancı iş insanlarına engel olunmakta serbest piyasa felsefesinin tam yerleşmediği bir ekonomik sistem kurulmuştur. Ukrayna bu ekonomik sistem ile 2000 li yıllara girmiştir (Benli, 2016: 58)

Soğuk Savaşın bitmesi ile taşların yerine oturmadığı, Doğu Bloğu ülkelerinde 2000li yıllarda da istikrarlı rejimlerin tesis edilememiş ve bunun yanında serbest piyasaya alışık olmayan iktisadi yapı içinde dünya jandarmalığına niyetlenen ABD'nin BDT bölgesinde hegemonyasını artırmak adına alan sağlamıştır. Amerika güvenlik yaklaşımına istinaden, 20.yy.'da hürriyetçi ve totaliter idareler ile mücadelede geçmiştir. Söz konusu yaklaşıma göre, dünyada istikrarın sağlanması özgürlük, serbest piyasa ve demokrasi ile mümkündür. 21.yy'da serbesiyetçi ekonomilere ve hürriyetçi demokrasilere ortam sağlayan, ülkelerin gelişebileceğini beyan etmiştir (Yürür, 2006: 77-78). Tüm bunların yanında Ukrayna iç siyasetinde, halkında beklentilerinin karşılanamaması önemli bir sorundur. Eski batı bloğu (ABD ve AB) ülkelerinin bölgedeki amaçlarının ulaşmada kolaylık sağlayan sosyal ortamı sağlamaktadır. AB'de 2000'li senelerde, eski Demir Perde coğrafyasındaki devletlere yönelik siyasetinin

gözden geçirmesine, Ukrayna'nın da bu mevcut ortamdan kendi payına yönelik ikili ortaklık ve iş birliği anlaşmaları, ekonomik yardım programları, ticari ilişkiler gibi projelerden almıştır. (Benli, 2016: 109)

1990 Tarihinden sonra SSCB sonrası Rusya ve BDT etki alanında birçok husus bekleneni verememiştir. Zengin iş adamlarının olduğu fakat halkın refah seviyesinin artmadığı bir tablo ortaya çıkmıştır. SSCB sonrası ilk dönem iktisadi açıdan istenilen uzak bir haldedir. Kremlin'i dış siyasette başka perspektifler aramaya itmiş, Çin Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) çerçevesinde münasebetlerin ilerletilmesi bu perspektif yaklaşımına örnek teşkil eder. Fakat bu husus da başkaca bir paradoksa kapı açmakta, Çin uzun vadede Rusya'nın rakibi olabilme ihtimali Moskova, özellikle Orta Asya devletleri ile ortaklığında ŞİÖ dışında başka Çin'in üye olmadığı teşkilat yapısını ön plana çıkarmaya gayret etmektedir. Bu oluşumların başında Kolektif Güvenlik Örgütü ile 2015'te teşkil edilen Avrasya Ekonomik Birliği gelmektedir. (Kemaloğlu, 2016: 9)

2002 yılında ise Kuçma'nın giderek otoriterleştiği mali sorunların büyümesi Batı'dan uzaklaştığı ve ülkeyi RF güdümüne soktuğunu belirterek muhalif kanada geçen Viktor Yuşçenko *Ukraynamız/ Bizim Ukraynamız* isimli oluşumun lideri olmuştur.

Tüm bu siyasal olayların gölgesinde 2004 senesine gelindiğinde başkanlık seçimleri V. Yuşçenko ve V. Yanukoviç arasındaki çekişme yaşanmıştır. Batı yanlısı Yuşçenko ve Kuçma'nın desteklediği ve Rus yanlısı olarak bilinen Yanukoviç 31 Ekim 2004'te ilk tur seçimine müteakip ikinci tur seçimlerine kalmışlardır. 21 Kasım da yapılan ikinci tur seçimleri sonrasında birçok iddialar söylenir olmuş, Yuşçenko ve taraftarları tarafından usulsüzlük söylemlerinde bulunması ile birçok gösteri ve protestolar arasında, yüksek mahkeme ikinci tur seçimlerini iptal etmiş ve ardından 26 Aralık günü tekrar edilen ikinci tur seçimleri sonucunda Yuşçenko yüzde 51,99 oy oranı ile Ukrayna'nın devlet başkanı seçilmiştir. 23 Ocak 2005'te de Ukrayna'nın üçüncü cumhurbaşkanı olmuştur. Bu hadise ise Turuncu Devrim olarak nitelendirilmiştir (Tecer, 2014: 114-115).

2000'li yıllarından beri yaklaşık on yıllık süreç boyunca Ukrayna'da siyasi istikrar sağlanmamış, Turuncu devrimler beklenileni karşılamaktan uzak kalmış, müreffeh bir yaşam sağlanamamıştır. 2010'da başkan olan Yanukovich, 2013 senesine kadar Rusya ve AB arasında dengeli siyaset izlemiştir. Fakat 2013 sonunda Yanukovich, politik eğilimini Rusya'dan yönüne çevrilmiştir. 2013 senesi sonunda Vilnius, Litvanya'da

katıldığı AB-Ukrayna iş birliği zirvesinde Ukrayna'yı AB'nin yakın ortağı yapacak anlaşmayı imzalamaktan vazgeçen Yanukovich, yaklaşık üç ay sürecek ve radikal değişimleri başlatacak olaylar zincirini tetiklemiştir. İktisadi problemler ile boğuşan Ukrayna halkı, vizesiz geçiş ve ekonomik iş birliği gibi çeşitli ortaklıklar getiren bu anlaşmaya pozitif bir açıdan bakmaktadır. Bu hayal kırıklığı halkı tekrar meydana (Maidan Olayı) çıkartacak ve kendilerini iktidara tekrar hatırlatmış, Tüm bu gelişmeler 2014 yılında RF Kırım'a girmesi ile sorunun da başlangıcı adına ana noktalardan birini teşkil etmektedir. (Şirin, 2019: 45-46)

Sorunun kilit taşlarından biri de 2000'li yıllarda ise Putin iktidarının başlaması ile Rus siyasetinde köklü değişiklikler olmaya başlamışıyla taş döşenmiştir. Özellikle Yakın Çevre'ye yönelik atılan adımlar söz konusudur. Diğer taraftan iktisadi anlamda Ukrayna'da ise 1999-2004 L. Kuçma döneminde siyasi istikrar sağlansa da ekonomik olarak beklenen olumlu bir gelişme söz konusu olmamıştır. 2004 yılındaki turuncu devrimin hazırlayıcısı olmuştur denebilir. Ukrayna'da da Batı lehine bir devrimin(Turuncu Devrim) gerçekleşmesi ve Viktor Yuşenko'nun gibi batı sempatisini egemenliği ele geçirmesi, Rus dış siyaseti önceliği olan BDT coğrafyası için de sorun oluşturmaya başlamıştır. Devrimlerin karşısında Moskova, ABD ve AB'yi Kremlin'in tesirini azaltmaya çalışmakla itham ederken, Batı'nın bu husustaki tavrı Moskova'yı Çeçenistan siyaseti üzerinden eleştirmesi ve Kremlin'in merkezîyetçi tutumunun anti-demokratik olarak nitelendirmesi yanında eski egemenlik sahası olan Avrupa'nın doğusundan Kafkaslara kadar bir alanda eski gayelerinin izlerini göstermektedir. (Kemaloğlu, 2016: 9)

Rusya'nın 2008'de Yakın Çevre Doktrini Rusya, Batı'nın Gürcistan'a doğru ilerlemesine izin vermemek için müdahaleler yapmaktadır. NATO ve AB'nin Gürcistan ile ilişkilerinden Rusya'yı rahatsız ederek Gürcistan'ın iç işlerine müdahil olmasına sebep olmuştur. Rusya tarafında önce Gürcistan'ın iç sorunu olan Samaçablo ve Abhazy etnik çatışmaların alevlendirmiştir. Akabinde Gürcistan'ın BDT katılmasının karşılığında çatışan taraflar arasında "arabuluculuk" ve "kurtarıcı" rolünün oynamış, söz konusu çatışmaların çözümsüz hale getirmiş, Ağustos 2008 savaşın sonrasında ayrılıkçı bölgelerin bağımsızlığın tanımıştır. RF özellikle NATO ve AB gibi oluşumların yakın çevreye yaklaşması halinde bölgede etnik yapının getirdiği sorunlardan da faydalanarak kendi konumuna uygun düzenlemeler ihdas etmektedir. (Phutkaradze, 2017: 120)

AB-Ukrayna Ortaklık Anlaşması 2010 yılında seçilen Yanukoviç'in imzalamamasına müteakip Ukrayna içerisinde çeşitli gösteriler cereyan etmiş, Ukrayna'daki Rus etkisinin hala hissedildiğini gören bir takım oluşumlarında tepkisiyle Gösterilerin büyümesi ile birlikte Yanukoviç Ukrayna'yı terk etmek durumunda kalmıştır. Ukrayna'da meydana gelen olayları denilen hadise vuku bulmuştur. Toplumsal eylemlerin devam etmesi, Yanukoviç'in istifa etmemesi akabinde parlamento Yanukoviç'i görevden alarak cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yeniden yapılmasına karar verilmesi ve geçici olarak da Turcinovun devlet başkanı seçilmiştir. 2014 yılı Haziran ayında yapılan seçimlerde Petro Poroşenko çoğunluğu sağlayarak cumhurbaşkanı seçilmiştir. Yaşanan tüm bu sürecin en önemli sonucu olarak Kırım bölgesinde ayrılıkçı hareketler ortaya çıkmıştır. Yanukoviç sonrasında Kırım'da etkinlik kazanan ayrılıkçılar, Kırım Mart'ta yapılan referandumda %93'lük bir oranla Rusya'ya bağlanma kararı çıkmıştır. Bölgede bulunan Kırım Tatar nüfusunun %99-u referandumu boykot etmiştir. Referandum sonrasında Putin, Kırım'ın Rusya'ya bağlanmasını onaylamıştır. Kırım'da yaşanan bu durum Ukrayna'daki diğer ayrılıkçı bölgelere de yansımış ve bu bölgelerde ayrılıkçı hareketlerin etkinlik kazanmasına neden olmuştur. (İsmayılova, 2022: 72-73)

Kırım Karadeniz'in Kuzey yönünde Ukrayna idaresinde muhtariyete haiz stratejik olarak da mühim olan bu yer geçmişten günümüze Bölgede güç sağlamak isteyen kendine stratejik olarak üstünlük sağlamak isteyen devletlerin hedefinde olan bir alan olarak önem barındırmaktadır. 1921 yılında Kırım Özerk SSC kurulduğunu ve Kırımı 'Doğunun Meşalesi' olarak nitelemiştir. Bu açıdan bakıldığında da Rusya ve Ukrayna arasında geçmişten beri gelen bir çatışma alanı olması kaçınılmazdır. (Özcan, 2007: 25) Kırım meselesi SSCB dağıldıktan sonra da devam eden çetrefilli sorun olarak Karadeniz Coğrafyasında karşımıza çıkmış, SSCB mirası diyebileceğimiz bir hale gelmiş özellikle Karadeniz Filosu ve onun konuşlandığı Sivastopol ise sorunun merkezini teşkil etmekteydi. 1992-97 yıllar arası dönemde birçok sorunlar ile karşılaşmış, 1997 senesinde ise Ukrayna Başbakanı Lazarenko ile RF Başbakanı V. Çernomırdın arasında bir antlaşmaya varılmış, antlaşmadan özetle Rus tarafının daha modern gemileri ücretle satın alabilmesi koşuluyla iki ülke yarı yarıya bölüşmüştür. RF Sivastopol'ü 20 seneliğine kiralamış, Ukrayna'nın borcundan mahsup edilmesi kararlaştırılmıştır. Kırımın ise Ukrayna toprağı olduğu kabul edilmiştir. (Turan, 2004: 379)

Soğuk Savaş sonrası dönemde kimlik ve kültür ifade etmenin verdiği özgürlük ortamının yanında milliyetçilik kavramı da özellikle SSCB'den dağılan ülkelerde yeni bir formda yeniden güçlenmiştir. Büyük Özbekistan, Büyük Ukrayna, Turan kavramları tekraren gündeme gelmiş, ulus devlet kavramının da ötesinde halklar kültür toplulukları ile millet ve devlet kavramları özdeşleşmiştir. (Humtington, 2017: 177)

SSCB sonrası dönemde Ukrayna ise bir yandan da kendine ayrı yol çizme gayretinde devam etmekteydi. Putin idareyi ele alması ile tüm ilişkiler farklı bir zemine kaymış, bağımsızlık sonrasında ilk zamanlarda Batı ve Rusya arasında dengeyi gözeten yol izleyen Ukrayna'da Kasım 2004 - Ocak 2005 sürecinde gelişen olaylar neticesinde gerçekleşen Turuncu Devrim'den sonra başkan olan Viktor Yuşçenko Batıdan yana tavır almaya başlamıştır. Bu durum Rusya'nın hoşuna gitmemeye başlamıştır. 2000'li yıllara kadar Rusya'nın etki alanı ve arka bahçesi olarak gördüğü Ukrayna'nın Rusya'nın dikkatini çekmiş ve harekât tarzını bu ihtimale göre şekillendirmiştir. Ukrayna'nın doğusunda yaşayan Rus yoğunluklu toplulukların ve Rusya yanlısı bireylerin Moskova'dan yana politikalar geliştirilmesini istemesi ve Rus yanlısı oluşumlara baskı yapıldığı iddia eden Rusya meselenin kendince çözümüne yönelik harekât tarzı geliştirmiştir(Buyar ve Şener, 2022: 138) .

Rus Devletinin söz konusu dönemde NATO'ya bakışı hem Atlantikçi düşüncenin de güvenlik kavramına ilişkin zaviyenin de mühim bir unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Yeltsin ve 11 Eylül öncesi dönemde ki Putin iktidarına kadar olan süreçte Rus dış politikası özellikle NATO'nun Doğu Avrupa'da yayılım alanın sağladığı, GUAM (Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü) benzeri Rus olmayan unsurların meydana geldiği bir dönemdir. (Büyükaakıncı, 2004: 147)

Rusya için eskiden beri önemi mühim olan Kırım Azak Denizi'ne ulaşımında kullanılan tek su yolu olan Kerç Boğazı ile ilgili krizin Kırım'ı çevreleyen karasularının hangi devletin deniz ülkesini oluşturduğuna ilişkin bir belirsizlik ortaya çıkmıştır. Rusya ise konusu geçen su alanının tümüyle Rusya'nın iç sularını teşkil ettiğini beyan etmiştir. İç suları ile ilgili yeni durumu Ukrayna'ya zorla uygulatmıştır. RF'nun Ukrayna ile yaptığı Antlaşma'ya rağmen tek taraflı olarak Azak Denizi ve Kerç Boğazı'na salt kendisine ait iç sular olarak kabul edip ona göre muamele etmesi 2003 tarihli İşbirliği Antlaşması'nın ihlali anlamındadır. Rus veya Ukrayna bandralı ticaret ve savaş gemileri, Azak Denizi

ve Kerç Boğazı'nda seyrüsefer serbest olarak icra edilecek. Antlaşma mucibince Ukrayna ve Rusya'ya bandralı savaş gemilerinin Kerç Boğazı ve Azak Denizi seyrüsefer hürriyetinden faydalanmaları için ihdas edildiğinden, Ukrayna bandralı gemilerinin Kerç Boğazı girişinde seyrüsefer hürriyeti hususunda faydalanmış olması, bu sebeple, Rusya cenahından geçişin engellenmemiş olması lazım gelirdi. RF, uluslararası hukuku ve ikili anlaşmaları Kerç Boğazı ve Azak Denizi'nde bölgenin deniz alanlarının idaresini ele geçirmek suretiyle ihlal etmiştir. RF bu hareket tavrı ile bu hususta imza edilen birçok önceki antlaşmayı geçersiz hale getirmiştir. Kerç Boğazı özünde beynelmilel bir boğaz statüsünde olduğu tespit edilmiştir. RF Kerç Boğazı'ndan seferini engellediği Ukrayna bandralı zararsız geçiş yapmakta olan savaş gemilerine yönelik müdahalesi ile uluslararası hukukta savaş gemilerinin ait dokunulmazlığı ihlal etmiştir. Tüm bu durum ise Kırım meselesine ait sorunların köşe taşları olarak karşımıza çıkmaktadır (Kahraman, 2022: 707). Mart 2014'te Rusya'nın Kırım'ı ilhakı, Karadeniz'deki güç dengesini Rusya lehine geliştirmiştir. Bu olayın vuku bulmasıyla NATO, Karadeniz'e kıyıdaş üç üye devleti (Türkiye, Bulgaristan ve Romanya) ile birlikte bölgede varlığını artırmak caydırıcı önlemler almak için faaliyetlerini hızlandırmıştır (Ünal, 2020: 38).

Gerek Odesa limanı gerekse Odesa özelinde Kırım'ın jeopolitik konumunun getirisi olarak petrol ve diğer ürünlerin Gürcistan ve Kafkasya'ya doğu-batı eşya sevkiyatının da önem arz eden bir konumdadır. Bu durum ise Ukrayna'ya avantaj sağlarken Rusya'ya iktisadi olarak olumsuz etkileyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. (Turhan, 2004: 381) Tüm bu hususların yanında eski SSCB toprağı olması ve SSCB'nin doğal varisi olan Kırım konusundaki rahatsızlığının sebeplerinden biri de bu olarak karşımıza çıkmaktadır. İlerleyen dönemde Rus Devleti'nin Kırım'a ve Odesa'ya yönelik politikasının temelinde de bu hususların söz konusu olacağı karşımıza çıkmaktadır. 2000'li yıllara bu durum ile giren Rusya-Ukrayna ilişkileri de ilerleyen süreçte birçok gelişmenin de temelleri bu sebepler ile atılmıştır.

Şekil 2. Kırım Haritası

Kaynak: Erer, 2018

Bu durum ile Kırım meselesi Ukrayna açısından daha elzem bir hal almıştır. BDT devletlerindeki Ruslar yeniden uyum politikasının en mühim unsuru hâkline gelmişken, Avrasya coğrafyasında Rus devletinin menfaatlerini önceleyen bir ulus olmanın önüne engel olarak gelişme gösteren bu Kırım olgusu da burada dikkat çekmektedir. RF bu durumu hem bir coğrafyada konum alma ve stratejik bir pazarlık olgusu olarak telakki edilmesini sağlamanın yanında şok ortamında Ukrayna dahilinde konuyu oldu-bitti yöntemi ile operasyonun yapılması sağlamak için jeo-stratejik siyasi ve ekonomik gayeleri doğrultusunda belirli bir yetki alanının korumak istemiştir. Kırım kendi menfaatleri açısından mühim bir noktayı işaret eder. Kendi inisiyatifi dışında hiçbir statükoya müsaade etmeyeceği aşikâr bir husus olarak bu coğrafyada realite olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu zaviyeden de Kırım'da fiili ve dolaylı bir işgal sürecine başlangıç verildiği aşikârdır (Tecer, 2014: 121).

Amerika, Ukrayna vasıtası ile Rus Devletinin Karadeniz'e yönelik faaliyetlerin engel olmaya çalışmıştır. ABD kendisini Dünyanın en büyük donanması ve jandarması olarak görmesi sebebi ile jeopolitik olarak kendini kısıtlayan hiçbir mevcut durumu kabul etmemektedir. Tüm bu durumun yanında Montrö rejimi de facto olarak ABD

jeopolitiğinin karşısına Karadeniz’de çıkmaktadır. Bu statik düzende ise Montrö kaynaklı ikinci bir boğaz geçiş rejiminin uygulanması, menfaatleri ile bağdaşmadığı gibi, söz konusu böyle bir rejim dünyada ki diğer sahil devletlerarasında da icraat açısından örnek teşkil etmektedir. Karşı tarafta olan Rusya’nın NATO ile mağlubiyetle sonuçlanan bir savaş olmadığı sürece Kırım’dan çekilmeyeceğini ifade etmek gerçekçi bir yaklaşımdır. Çünkü Rus Devleti’nin fikrinde tarih boyunca Kırım’ı Avrupa’daki deniz kuvvetinin merkez üssü ve anavatan Rusya’nın Karadeniz’in en muhim savunma kalesi olarak kabul etmektedir. Ukrayna’nın, geçmişten beri batı bloğu ve 2000’ler sonrası küreselleşme akımlarından fazlaca etkilenip NATO ve ABD tandanslı oluşumlara yakın olması haliyle Rusya’ya açısından tepki çekmektedir (Gürdeniz, 2021).

SSCB sonrası ilk dönemde Soğuk Savaş’ın olmadığı uluslararası sistem tek kutuplu hale gelmiştir. Bu alanda özellikle AB ve ABD uluslararası sistemde varlığı hissedilir hale gelmiştir. Ukrayna ise konumu itibariyle hem batıya hem doğuya yakın olması aynı zamanda inanç ekseninde Ortodoksların ve Katoliklerin Hristiyan itikadına sahip olduğu bir bu özellikler ile de mühim bir haldedir. RF iktisadi alanda özellikle önem vermiştir demek yanlış olamayacaktır. Doğalgaz transferinde transit güzergahı olarak kullanması diğer taraftan Donbas, Luhansk gibi kentlerdeki ağır sanayi tesisleri olması ise önemli hale getirmiştir. Kırımın da Ukrayna sınırlarında yer alması Ukrayna’yı Rusya için çok önemli bir hale getirmektedir. Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla RF hudutları dışında kalan Rusça konuşan topluluklar da bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu gayretleriyle birlikte Rusya’nın yakın çevre içerisinde nitelenen devletlerin yeni elde ettikleri bağımsızlıklarının zarar görmesinden çekinerek Rusya Federasyonu’na yakın işbirliğine şüphe ile yaklaşmaları, Rus ekonomisinin gösterdiği kırılganlığın iktisadi alandaki entegrasyonu engellemesi ve ABD’nin söz konusu coğrafyadaki devletlerle özellikle Hazar enerji kaynaklarının paylaşımı ve dünyaya ulaştırılması noktasında yakın ilişkiler kurmak istemesi nedenleriyle 1990’larda hayata geçirilme şansını pek bulamamıştır. Ukrayna’da ise bu konuda özellikle batısında nüfus ile Rusya’ya mesafeli yaklaşım vardır (Saraçlı, 2015: 85).

Rusya açısından diğer bir önemli unsur ise Donbas bölgesinin önemidir. Konumu itibari ile Rus hududu boyunca uzanan bu bölge Don Irmağı’nı da içine alan bir alanda yer almanın yanında Rusça konuşan kitlenin bu alanda fazla olması ve Ukrayna ağır

sanayisinin bu alanda da yapılmış olması diğer bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Ukrayna'nın doğusunda yer alan bu alan diğer özelliği de buradaki popülasyonun Rus yanlısı olması da önem arz etmektedir. 2022 yılında başlayan savaşın da sebeplerinden biride burası olarak karşımıza çıkmaktadır. Kaldı ki 2014 yılından beri bu alanı kurtarmaktan bahis açan V.Putin girişeceği hareketin işaretlerinin vermeye başlamıştır (Büyükkıncı, 2014: 420). 2014 Mart ayına gelindiğinde Rusya'nın Kırım'ı ilhakı ve akabinde, Rus kökenli vatandaşların popülasyonun fazlaca olduğu Doğu Ukrayna bölgesini de kapsayan bir takım faaliyetlere girişeceğinin işaretlerini vermiş, bu husus ile ilgili söylentiler yayılmaya başlamıştır. Bu söylentileri doğru çıkaran ve endişe veren bir durum olarak ilki Rus ordusunun Doğu Ukrayna'nın hudutuna yönelik yığınak ve tahkimat yapması ve bir güç gösterme çabası endişeleri haklı çıkarmaktadır. Tüm bu koşulların yanında diğer bir neden ise hudutta yakın Ukrayna topraklarında ve Donetsk şehrindeki Rusların sokak eylemleri, Kırım benzeri bir halk oylaması talebi ve Kiev'den ayrılmak taleplerini belirttiler. Tüm bu durumlar olası Rus müdahalesinden dolayı endişe duymakta, Rusya Devlet Başkanı V. Putin'in 2014 yılında bir takım beyanları da Kremlin'in niyetleri bağlamında örnek olarak gösteriyorlar. Özetle Rus lideri Kırım'ın gerek tarihi, gerekse nüfus popülasyonu ve kültürü zaviyesinden de tarihte Rusya'nın bir parçası olduğunu ifade etmiş, Ukrayna'nın da özellikle Doğu ve Güney bölgelerinde yaşayan Ruslarla olan bağlarına atıf yapmış, ,bu hususta Moskova'nın her şeyi göze alabileceğini ifade eden söylemlerde bulunmuştur (Kohen, 2014). Mayıs 2014'te Rusya yanlısı ayrılıkçılar Donetsk ve Luhansk'tan oluşan Donbas bölgesinde bağımsızlık ilan ederek burada iki "halk cumhuriyeti" kurdu. Ancak bu yönetimler ne Kiev ne de Batı tarafından tanındı. Ukrayna'da yapılan seçimlerde söz konusu yerlere sandık kurulmadı. 2017 yılında ise Ukrayna'nın NATO katılma amacı ile ilgili anayasal bir ilke olarak Ukrayna anayasasına girmiştir. 2021 yılında Rusya Ukrayna sınırına asker yığmaya başlamıştır. Süreç bu şekilde savaşa doğru ilerlemiş, Luhansk ve Doneskte bağımsızlığın Rusya tarafından tanınması, RF operasyonu ile savaş başlamıştır (BBC, 2022).

Haziran 2017'de Ukrayna Parlamentosu, stratejik bir politika hedefi olarak NATO üyeliğini yeniden sağlayan yasayı kabul etti. 2019 senesinde ilgili anayasa değişikliğinin tesis etti. V.Zelenskiy seçimle başa gelmesiyle NATO yanlısı bir politika izledi, 2014 yılında Maidan olayları neticesinde karışıklık çıkan Donetsk ve Luhansk

Hükûmet karşıtı ayrılıkçı protestoların olduğu yerlerde ilan edilen halk cumhuriyetlerini tanıdı ve akabinde 2022 yılının Şubat ayında operasyona başladı. Yakın Çevre yaklaşımı açısından da bakıldığında Rusya bugün dahi Kiev'in NATO üyeliğini kendisine tehdit olarak kabul etmiştir (Kökçam, 2023).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: RUSYA- UKRAYNA SAVAŞINA GENEL BAKIŞ

3.1. Rusya- Ukrayna Savaşının Süreci

Rusya Ukrayna arasında 24 Şubat 2022’de Rusya, Ukrayna’ya geniş çaplı bir saldırı başlatmıştır. Ancak Rusya bunu ‘özel askeri operasyon’ olarak nitelendirirken, uluslararası hukukta ‘savaş’ olarak karşımıza çıkmaktadır. Savaşın çıkması ile iki devlette konumunun durumunu değiştirmiş, Rus ordularının Ukrayna’ya girmesiyle başlayan ve hem bölgesel hem de küresel dengeleri değiştiren sıcak çatışmalar meydana gelmeye başlamıştır. Putin Donbas bölgesinde bir “özel askeri operasyona” başlangıcına yönelik beyanda bulundu. Ukrayna devlet başkanı Volodimir Zelenskiy “*Birileri toprağımızı, özgürlüğümüzü, yaşamlarımızı almayı denerse, kendimizi savunacağız*” biçiminde kendi ülkesinin bu husustaki fikrini beyan etmiştir. Bu husus ile kendi meşru müdafaa hakkına değinilmiştir (BBC, 2023a).

Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın 51. Maddesinde “*Bu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hanel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyine bildirilir ve Konseyin işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez*” biçiminde geçmektedir bu husus ise devletlerin öz topraklarını müdafaa hakkını kapsamaktadır. Ukrayna ise bu konuda gerekli adımları atmıştır.

Başlattığı "özel askeri operasyonun" sebebine değinen Putin, sözde ayrılıkçı idarelerin Rusya'dan askeri destek isteğinde bulunduğunu savunmuştur. Putin, "*Operasyonun amacı 8 yıldır Kiev rejimi tarafından istismara, soykırımı maruz kalan insanları korumaktır. Rusya Federasyonu vatandaşları da dahil olmak üzere sivillere karşı çok sayıda kanlı suç işleyenleri adalete teslim etmenin yanı sıra Ukrayna'nın Nazizm'den ve militarizmden arındırılması için çaba göstereceğiz.*" Şeklinde ifadeler ile Ukrayna’da Nazizm iddiasında bulunmuştur (NTV, 2022). Putin bu şekildeki ifadeleri özellikle İkinci Dünya Savaşı sürecinde ve sonrasındaki sürece örtülü olarak atıf yapmaktadır.

Putin, Rusya'nın Ukrayna müdahalesinin temelinde iki maksat barındırdığını açıklamıştır. Birincisi, Ukrayna'nın silahsızlandırılmasıdır. Bu manada Rusya, Ukrayna Ordusu'nun altyapısını, üslerini, askeri tesislerini ve araçlarını hedef alarak harp kabiliyetini zayıflatması maksattır. Diğeri de Vladimir Zelenski iktidarının yıkılmasıdır. Kremlin'e göre, Donbas bölgesinin özel statüsünü belirleyen Minsk Anlaşmalarının uygulanmamasının sorumlusu Ukrayna Devlet Başkanı Zelenski'dir. Dolayısıyla Rus karar alıcılar, Zelenski, iktidarda olduğu sürece, Minsk Anlaşmalarının uygulanmasının ve Ukrayna'nın federatif yapıya dönüşmesinin mümkün olmayacağını düşünmektedir. Yani Rusya'nın amacı, kendi öne sürdüğü şartlar altında Minsk Anlaşmalarının uygulanması ve Ukrayna'da anayasal değişikliğin yapılmasıdır (Askeroğlu, 2022).

Rus silahlı kuvvetleri birlikleri, Ukrayna'nın Donetsk ve Luhansk bölgelerinden Kiev idaresinin kontrolündeki alanlara, aynı anda Rusya hududundan Harkiv, Sumi ve Çernigiv bölgelerine, Belarus üzerinden Çernobil alanına dahil oldu. Kırım üzerinden de Herson ve Melitopol alanlarına doğru asker çıkararak Rus ordusu, hava ve karadan asker sevk ettiği Kiev'i kuşatma altına aldı. Rus ordusu, 28 Şubat'ta, nükleer ve hipersonik silahlarını içeren stratejik caydırıcı unsurlarını ve güçlerini özel savaş görevi durumuna geçirmiştir (NTV, 2023a).

Savaşın takip eden ikinci ayında Kiev'den ve Çernigiv alanından Rus askeri birlikleri geri çekilmiş ve Ukrayna birlikleri, söz konusu alanlarda kontrolü yeniden ele almıştır. Başkent Kiev'de artık hayat yeniden canlanmaya başladı, savaşın sürecinde kısım normal gündelik yaşama geri dönüş süreci devam ediyordu. Rus birlikleri, Ukrayna'daki stratejik alanlardaki hedeflere yönelik uzun menzilli ileri hassasiyetli silahları sıklıkla kullanılmaktadır. Takip eden bir aylık süreçte özellikle ABD ve AB devletlerinin Ukrayna'ya silah ve mühimmat desteği ve savaş için gerekli lojistik imkânların sağlanmasının ardından Rus ordusu, uzun menzilli füzelerin yönünü lojistik imkânı sağlayan taşıtlara ve depolara çevirdi. Rus ordusu, Ukrayna'ya silah sevkiyatı yapan NATO bünyesindeki nakliye taşıtlarının, Rus ordusunun meşru hedefi olduğunu duyurdu. Ukrayna tarafı ise bu saldırılarda sivillerin hayatını kaybettiğini ve yaralandığını duyurdu. Rus ordu birlikleri, askeri altyapı tesislerini hedef alırken savaşın başından beri Harkiv ve Mariupol'ü de kuşatma altına alınmıştır. Tüm bu koşullara rağmen Ukrayna ordusu, söz konusu şehirleri müdafaa etmiştir. Harkiv yöresinde Ukrayna ve Rus kuvvetleri arasındaki çatışmalar hala sürerken Ukraynalı

yetkililer, bu alandaki muhtelif yerleşim birimlerinin kontrolünü yeniden sağladıklarını açıklamış, Harkiv’de Ukrayna ordusunu müdafaasının kararlı bir şekilde ifa etmiştir. (Anadolu Ajansı, 2022).

Savaşın ilk ayında Azak Denizi’ne kıyısı olan stratejik şehirleri elde etmeye çabalayan Ruslar, Berdyansk liman şehrini ele geçirdi. Savaşın takip eden üçüncü ayında Ukrayna’nın Azak Denizi’ndeki öneme sahip kentlerinden Mariupol, uzun bir kuşatma sonunda Rusların kontrolüne girmiştir. Ancak Rus ordusu, Mariupol’de Ukrayna’nın güçlü savunmasıyla karşılaşmıştır. Günlere yayılan süreçte çatışmalarda Mariupol kenti harabeye döndü. Rusya Savunma Bakanlığı, Azovstal Metalürji Fabrikası alanındaki sığınaklarda saklanarak mukavemet sergileyen 2 bin 439 Ukraynalı savaşçının silahı terk ederek düşman unsurlara teslim olduğunu açıklamıştır. Ukrayna tarafı ise bu kimselerin esir değişimi şartıyla teslim olduğunu savundu. Azovstal Fabrikası’nın da alınmasıyla Rus ordusu, Mariupol’ün kontrolünü tamamen ele geçirmiş oldu (Euronews, 2023a).

Azak denizinin liman kenti olan Mariupol ise Kafkasya Karadeniz ve Hazar Deniz’i arasında yer alan, Avrupa ve Asya’nın sınırında yerleşen dünyanın en zengin ve çok kültürlü bölgelerinden birisidir. Akdeniz, Ege Denizi, Marmara Denizi, Boğazlar, Karadeniz, Azak Denizi sayesinde Doğu ve Batı arasında tüm bağlantılar sağlamaktadır. Kafkasya Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarını birbirleri ile buluşturan önemli bir geçiş noktasıdır. Dolayısıyla bölge her zaman büyük devletlerin çıkar ve çatışma noktası olmuştur. Güney Kafkasya ilk çağlardan beri dünya halklarının dikkatini çeken çok önemli bir jeopolitik yapıya sahip olmuştur. Bu sebepten de çok önemli ticaret kavşaklarının merkezi olmakla, yüzyıllardır önemini hiç kaybetmemektedir (Bekirova, 2023: 27).

Rus kuvvetlerinin himayesine geçen kentlerden biri de güneydeki Herson oldu. Herson’da Rus Rublesi’nin kullanıldığı bir alan yapılırken, senenin sonuna kadar rublenin kullanımına geçileceği belirtilmiştir. Herson’un referandum ile Rusya’ya ilhak edilmesi ihtimali gündeme getirilmiştir. Rusya’nın Dışişleri Bakanı Lavrov, yaptığı açıklamada, Herson’un Rusya’ya dahil olması ihtimaline değinerek, “*Ukrayna halkı kendi kaderini kendisi belirleyecek*” dedi (Yenisafak, 2022).

2022 Nisanda Ukrayna'nın doğusuna kayan savaş, tesirini söz konusu alanda yoğun biçimde hissettirmiştir. Ukrayna Genelkurmay Başkanlığının beyanına istinaden, Rus askeri birlikleri, Ukrayna'nın doğusundan ilerleyişini artırdı ve muhtelif yerleşim alanları Rus kuvvetlerinin eline geçmiştir. "Özel operasyonun esas amacı olan "Donbas'ı özgürleştirmek" maksadıyla kuvvetlerini Ukrayna'nın doğusundaki Donetsk ve Luhansk bölgesine yoğunlaştırmaya başladığını duyuran Rus ordusu, taarruzlarına devam etse de dikkate değer ilerleme sağlayamamıştır. Rus kuvvetleri, Luhansk kentlerini idari hudutlarına ulaşabildiklerini beyan etse de Pentagon'dan yapılan açıklamada, Rusya'nın Donbas operasyonunda tasarlanan harekât planından geride kaldığı ifade edilmiştir. Ukrayna kuvvetleri de sözde ayrılıkçıların kontrolü altındaki Donetsk ve Luhansk alanına ataklar düzenlemeye devam etti ve sivil kayıplar yaşanmıştır (Anaodolu Ajansı, 2023b).

Luhansk ve Donetsk ehemmiyeti Rusya ve Ukrayna arasındaki Ukrayna doğusundaki yer alan "Luhansk Halk Cumhuriyeti" ve "Donetsk Halk Cumhuriyeti" olarak kendini tanımlayan iki idarenin başı Putin'den kendilerini müstakil iki ülke olarak tanınmasını talep etmiştir. Ukrayna doğusundaki Luhansk ve Donetsk yörelerinin dahilinde belirli alanları 2014'teki çatışmalardan bu yana fiilen idaresi altında barındıran Rus yanlısı ayrılıkçılar, bu alanlarda tek taraflı olarak bu iki "cumhuriyet"i ilan etme iradesini göstermiştir. 2015'te yapılan ateşkese rağmen Ukrayna ve ülkenin doğusundaki Rusya yanlısı ayrılıkçıların bölgedeki çatışmalara devam eğilimine devam etmiştir. Donetsk ve Luhansk'tan oluşan Donbas'ın yaklaşık üçte birindeki ayrılıkçıların ilan ettiği iki bağımsız "halk cumhuriyeti", Ukrayna ve Batı ülkelerinin yanı sıra Rusya tarafından da tanınmıyordu. Tüm bu durum ile beraber Rusya 2019 yılından beri Donbas'ta yaşayan çok sayıda kişiye Rusya pasaportu temin etmiştir (BBC, 2022a). Savaş ile birlikte insani bir durum ortaya çıkmış sivil halkın tahliyesi söz konusu olmuş savaşın başlangıcından itibaren insani kaygılar ile hareket eden gerek kamu otoriteleri, gerekse STÖ bu konuda çaba sarf etmiştir. Tüm çabalar neticesinde çatışmaların yoğunlaştığı yerlerden sivil kitlenin tahliyesi amacıyla koridor açılmış Ukrayna'dan tahliye edilmiştir.

Mayıs itibariyle Rusya, Mikolayiv ve Odessa bölgelerine ataklarının artırdı. Mayısın ikinci haftasından itibaren Karadeniz'de, Ukrayna'nın güneybatısında stratejik bir konuma sahip Yılan Adası üzerine gerçekleştirilen ataklar ile çatışmalar arttı. Savaşın başlamasıyla birlikte Rusların idaresi altına giren Ada'yı almak için Ukrayna ordusu

ataklarda bulunsa da Mayıs ayı itibari ile netice kaydedememiştir. Tüm bu ahval ile birlikte Rusya Savunma Bakanlığı, 10 Mayıs'ta yaptığı açıklamada, üç günlük çatışmalarda Ukrayna ordusunun toplam 4 uçak, 10 helikopter, 30 insansız hava aracı (İHA), 3 zırhlı savaş gemisi ve 50'den fazla askerini kaybettiğini ileri sürmüştür (Anadolu Ajansı, 2022). Kırım, Odessa ve Mıkolayiv ehemmiyeti tarihi olarak da Rusya açısından önem arz etmektedir. SSCB dağılması ile birlikte Rusya, ne Karadeniz Filosunu ne de Ukrayna'da (Kırım, Odessa ve Mıkolayiv Oblastlarında) konuşlanan askeri üsleri söz konusudur. Tüm bu durumlar ile birlikte RF, iç ve dış siyasetine tesir etmek amacıyla eski Birlik Cumhuriyeti'nin topraklarında askeri varlığını korumak istemiştir. İlk fikir, filoya uluslar üstü statüsünün verilmesi ve Bağımsız Devletler Topluluğu Birleşmiş Silahlı Kuvvetlere (BDT BSK) katılmasıdır. (Volyanyuk, Dobrovolska ve Maiorov, 2019: 41)

Savaş üçüncü ayını geçmesi ile birlikte dört defa ateşkes için müzakere yapılırsa da çatışmalar devam etmiştir. Yedi milyon insandan fazlası göç etmek zorundan kalmış, üç bini geçen sivilin can kaybı yaşanmıştır. Yapılan müzakerelerde NATO üyeliği, Rusya'nın Ukrayna'daki konumu ile ilgili müzakerelerde ve Rusya ve başka devletlere garantörlük statüsünün verilmesi konularında anlaşılammış ve müzakerelerden sonuç çıkmamıştır. Harbin seyrindeki durumun da değişmesi ile savaşın çıkmasının üstünden geçen dört aylık sürecin sonunda da barışa yönelik çözüm bulunamamıştır. (Anadolu Ajansı, 2022)

Savaşın üçüncü ayı olan nisanda ABD ile Rusya, mütekabiliyet esaslı olarak ülkelerinde tutuklu bulunan Rus pilot Konstantin Yaroşenko'yu ile eski Amerikan askeri Trevor Reed Ankara ile eş güdüm ve iş birliği halinde Türkiye'de değişimi gerçekleştirmiştir. Tüm bunların yanında 16 Mayıs'ta, Ukrayna'nın Mariupol'da kalan önemli bir tesis olan dev Azovstal çelik fabrikası da Rus kuvvetlerine teslim olmayı kabul etmiştir. Kırım ulaşım açısından da mühim olan Mariupol'ün düşüşü, Ukrayna'yı Azak kıyılarından ayırdı ve Rusya sınırından Kırım'a giden kara koridorunu güvence altına almıştır (TRT Haber, 2023c).

Kırımın ehemmiyeti, Avrasya'nın en mühim iç denizi olarak görülen Karadeniz, geçmiş tarihten günümüze gelen süreç boyunca stratejik önemini hep muhafaza etmiştir. Bölgede hâkim ülkelerinin uhdesinde bulunan Karadeniz, uluslararası tesirlere de

yüzyıllarca kapalı kalmıştır. Bizans, Osmanlı ve Rus imparatorluklarının uzun dönemli hâkimiyetleri sonrası Karadeniz, belki de ilk kez Soğuk Savaş'ın ardından uluslararası mücadelenin bir öznesi hâline dönüşmüştür. Çanakkale, İstanbul boğazlarıyla Akdeniz'e, Volga-Don kanalıyla Hazar Denizi'ne, Kerç Boğazı'yla Azak Denizi'ne, Ren-Tuna kanalıyla Kuzey Denizi'ne, Main-Tuna kanalıyla da Baltık Denizi'ne bağlantısı bulunan Karadeniz, bu özelliğiyle kendisine kıyası bulunmayan küresel güçlerin de dikkatini çekmektedir (Çalışkan, 2017: 1).

Kırım söz konusu olduğunda özellikle Rusya 1997 yılında Sivastopol'daki Karadeniz Donanma Üssü'nü yıllık 100 milyon dolar karşılığında 20 yıl süreyle Ukrayna'dan kiralamış, 2010 senesinde Kharkiv Anlaşması ile kira süresi 2042 senesine uzatılması da önem arz eder. Bu sayede Rusya'nın Karadeniz'deki askerî varlığı devam etse de bölgenin statüsüne dair tartışmalar hiç bitmemiştir (Tellal, 2010: 208).

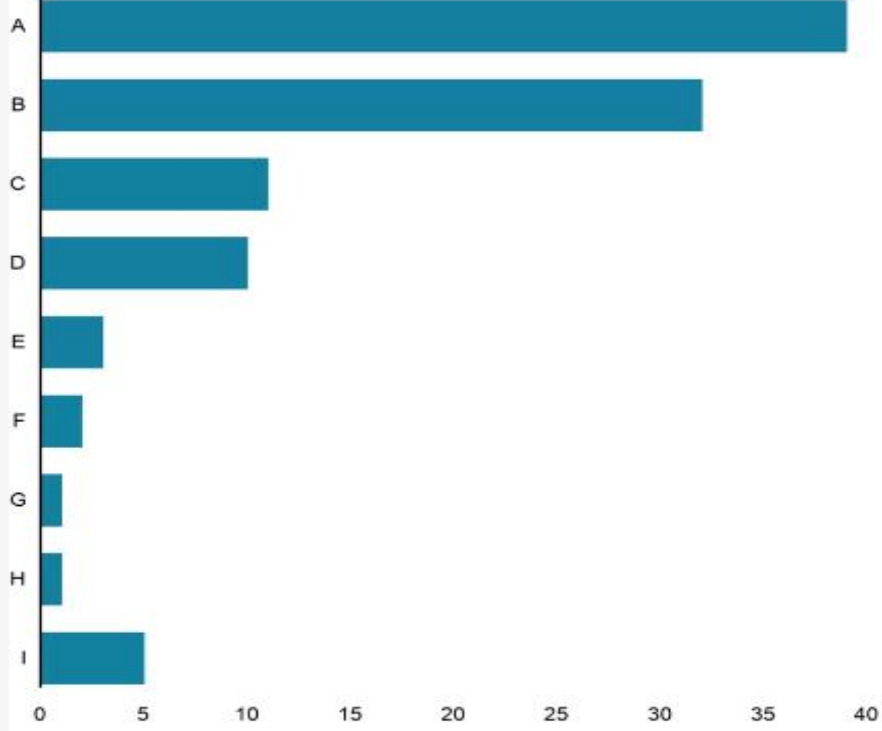
Haziran ayna ulaşıldığında Rusya ve Ukrayna arasında çatışmalar sürerken iki devletin dünyanın en büyük tahıl tedarikçileri olmasının yanında küresel gıda krizini de tetikledi. Tahıl yüklü gemilerin limanlardan hareket edememesi birçok ülkede tahıl krizinin yaşanmasına neden olmuştur. Hal böyleyken, güvenli bir "Tahıl koridoru" nün açılması ile ilgili Birleşmiş Milletler'in yol haritası gündeme gelmiştir. Haziranın sekizinde Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ve Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov Ankara'da bir araya geldiğinde en önemli başlıklardan biri de bu husus olmuştur. Tahıl Koridoru hakkında çalışmalar yapılırken diğer taraftan öbür devletlerden Ukrayna'ya yönelik ABD tarafından temin edilen HIMARS çoklu roketatarlar da kapsayan birçok silah olmak üzere lojistik imkânlar Ukrayna'ya gelmeye devam ediyordu. Batı, Rusya'ya karşısında mücadele veren Ukrayna'yı askeri düzeyde de destekliyordu. Haziranın 30'unda Rus kuvvetleri, Karadeniz'deki Odesa Limanı açıklarındaki ve savaşın ilk günlerinde işgal edilerek ele geçirilen Yılan Adası'ndan geri çekildi. Temmuz itibariyle Tahıl Koridoru adına çalışmalar devam etmiş, 22/07/23 itibariyle Ukrayna, Rusya ve Türkiye'nin BM gayretleriyle Ukrayna'nın Karadeniz limanlarında sıkışan tahıl arzının blokesini kaldırdı ve küresel gıda güvenliğini tehdit eden bir açmazı sona erdirmek için imza atılmıştır. 29 Temmuz itibariyle Rusya'nın idaresindeki Olenivka beldesinde, Mariupol'da ele geçirilen Ukraynalı askerlerin tutulduğu bir hapisaneyeye füzeyle atak yapılmıştır. Yapılan saldırıda hapisanede tutuklu en az 53 Ukraynalı asker hayatını kaybetmiştir. Yapılan saldırıdan savaşan devletler birbirini sorumlu tutmuştur. Rusya

saldırının Amerikan imalatı HIMARS roketleriyle icra edildiğini, Ukrayna ise Rusya'nın savaş suçunu örtmek amacıyla ataklar gerçekleştirildiği yönünde iddialarda bulunmuştur. Savaştan 6 ay sonra Rusya ilerlemiş, Ukrayna'nın doğusunda toprak ele geçirmiştir. Rusya, Ukrayna'nın başkenti Kiev'in çevresinde savaşın ilk zamanlarında elde ettiği toprakların çoğunluk kısmından ve kuzeydeki diğer büyük Ukrayna şehirlerinden cebren çıkartıldı. Rus kuvvetleri şu anda Luhansk bölgesinin tümünü idare ediyor ve Donetsk bölgesinde ufak çaplı kazanımlar peşinde koşmuştur. Harkov şehri uzun zamandır ağır bombardımana mahsur kalmış, Ukrayna silahlı kuvvetlerinin Mayıs'ta uzun ve kanlı bir kuşatmanın ardından Mariupol'da ki Azovstal çelik fabrikasından çıkartılması, Rusya'nın Kırım ile bir kara köprüsü oluşturmasını ve Ukrayna'nın tüm güneydoğusu ile Azak Denizi'ni kontrolü altına almasını sağlamıştır (BBC, 2022). Savaşın altıncı ayında savaşa ait istatistikler şu şekildedir; ABD'li sivil toplum kuruluşu Armed Conflict Location and Event Data Project derlenen verilere istinaden istatistiksel olarak 10 Ağustos'a tarihine kadar ölü Ukrayna'da sayısının 13 bini geçtiği söylenmektedir. BM bu verileri kabul etmemiş, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne (UNCHR) göre savaşın başından 17 Ağustos'a kadar geçen süre zarfında 6,4 milyon kişi Ukrayna'dan Avrupa'ya kaçtığını beyan etmiştir. Kiev İktisat Fakültesi'ne alınan bilgilere göre 8 Haziran itibarıyla savaş sebebiyle konut kaybı 39 milyar dolar ve savaşın altyapıya verdiği toplam tahribatın 104 milyar dolayında olduğu ve bu ilerleyen zaman zarfında yükselebileceği ifade bulunmuştur.

Ukrayna: Savaşta 104 milyar \$ altyapı hasarı

Toplam hasar (milyar \$)

A - Barınma	B - Yollar ve köprüler
C - Fabrikalar ve sanayi tesisleri	D - Havaalanları, limanlar ve demiryolları
E - Eğitim ve kültürel binalar	F - Perakende
G - Sağlık	H - Askeri tesisler
I - Diğer	

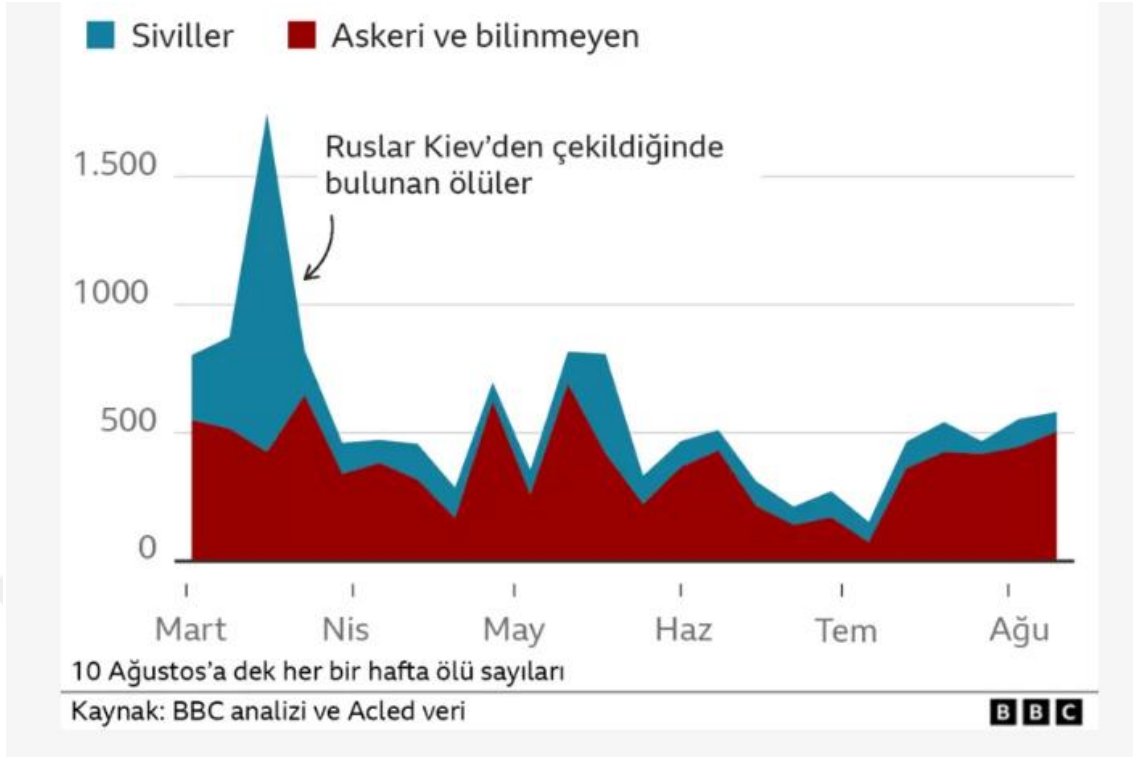
8 Haziran itibarıyla: "Diğer"e araçlar, yakıt depoları, hükümet binaları vb. dahil

Kaynak: Kiev İktisat Fakültesi

BBC

Grafik 1. Ukrayna'nın Savaşa Dair Maddi Hasarı

Kaynak: BBC, 2024

Grafik 2. Ukrayna'nın Can Kaybı İlişkin Grafik

Kaynak: BBC, 2024

1 Ağustos'ta tahıl koridoru konusunda çalışmalar sonuç vermiş, geçen ilk gemi Ukrayna'dan kalkan "Razoni" isimli Sierra Leone bandıralı kuru yük gemisi olmuştur. 9 Ağustos'ta, Rusya'nın işgal ettiği Kırım'da, Rusya'ya ait Novofedorivka balistik hava üssünde patlama sesleri müteakiben duyulmuş, Rusya Savunma Bakanlığı vakanın mühimmat infilak etmesi nedeni ile yaşanmış olduğunu beyan etmiştir. Söz konusu patlamalar, Moskova'nın ele geçirdiği Karadeniz yarımadasının savunma açısından zafiyetlerin söz konusu olduğunu işaret etmektedir. Dugin'in taşıtı patlatıldı 20 Ağustos'ta Rusya milliyetçisi Alexander Dugin'in kız çocuğuna, Moskova haricinden Rus görevlilerce Ukrayna'yı itham ettikleri bomba yüklü bir arabanın patlaması sonucu hayatını kaybetti. Eylül ayının altısı itibariyle Ukrayna kuvvetleri Harkiv bölgesinde beklenmedik bir karşı atağa geçti. Bu atak Rusya'yı aylardır kontrol ettiği bölgelerden hızla geri çekilmeye zorlamıştı. 21 Eylül'de ulusuna çağrı yapan Putin, Rusya da kısmi seferberlik ilan etti. 300 bin yedek kuvvetini seferber edilmesi için talimat verdi. Rusya'yı terk etmek için havaalanlarına ve kara sınırlarına akın etmiştir.

Seferberlik ilanı sonrası ülkede yeniden başlayan savaş karşıtı protestolarda yüzlerce kişi gözaltına alındı. Eş zamanda Rusya, Ukrayna'nın Donetsk, Luhansk, Herson ve Zaporizhzhia şehirlerinde "referandum" yapılacağını bildirmiştir. Bu referandumlar uluslararası arenada kabul görmeyeceği söz konusu olmuştur. 30 Eylül'de Putin, Kremlin'de yapılan törende dört bölgeyi ilhak ettiğini ilan etmiştir. Diğer yandan, Rusya ve Ukrayna'nın 200 savaş esirinin değişimi Türkiye'de yapılmıştır (TRT Haber, 2022).

AB, BM ve Türkiye dahil pek çok ülke ve kurum referandum Rusya'nın referandum kaynaklı iddiaları dolayısıyla sonuçlarını tanımayacaklarını açıklamıştır. Rusya'nın bu dört alanı devletlerarası kanuna aykırı bir şekilde ilhak etme kararı ve sonrasında Volodimir Zelenski, devletin NATO üyeliğine başvuracağını bildirmiştir. AB de Rusya'nın bu hamlesine yeni bir yaptırım paketiyle yanıt verdi. 28 Eylül 2022 tarihi ile Rusya'dan Avrupa'ya doğalgaz ikmal gayesi ile inşa edilen Kuzey Akım 1 ve Kuzey Akım 2 doğalgaz boru hatlarında nakil önce basınç seviyesindeki azlık, akabinde sızıntı haberlerinin gelmesi ile açıklama yapan İsveç Ulusal Sismik Ağı (SNSN), Baltık Denizi'nin dibinden geçen boru hatlarındaki sızıntıların civarında iki infilak etme vakası tespit edildiği anlaşılmış, Kremlin Sözcüsü Dmitriy Peskov, Rusya'nın boru hatlarına yönelik olası sabotajda rolü olduğuna ilişkin suçlamaları değerlendirerek iddiaları "*aptalca ve absürt*" olarak nitelendirmiştir. Ekim 2022 yılında yapılan referandumlar akabinde Rusya tarafından yayımlanan kararname ile "ilhak" ettiği Ukrayna'nın dört bölgesinin Rusya topraklarına katılması Rusya meclisinin üst kanadı Federasyon Konseyi tarafından 4 Ekim'de onaylandı. 5 Ekim itibariyle Rusya Devlet Başkanı söz konusu ilhakları onaylarken, AB de tepki olarak Rusya'ya yönelik 8. yaptırım paketinde deklare etmiştir. 2022 yılı 2 Aralık 2022 itibariye Kremlin Rus Sözcüsü Peskov, ABD Başkanı Biden'ın RF Başkanı Putin ile görüşme açıklamasına yanıt vermiştir. Dmitriy Peskov, Putin ile mülakat için Rusya'nın tüm silahlı kuvvetlerini Ukrayna'dan çekmesini ve savaşa son verilmesini koşul olarak öne süre Biden'a cevaben, Rusya'nın ele geçirdiği Ukrayna topraklarını bırakmadan müzakereye açık olduğunu belirtmiştir. Avrupa Birliği, 5 Aralıktan itibaren Rusya'dan deniz vasıtası ile nakli icra edilen petrole varil başına 60\$ üst fiyat uygulamaya başladı. Aynı tarihte Rusya'nın Ukrayna hududuna uzak iki hava üssünde bombalar infilak etmiştir. Üç kişinin vefat etmesi ve altı kişi yaralanması ile olay vuku bulmuştur. AB Komisyon

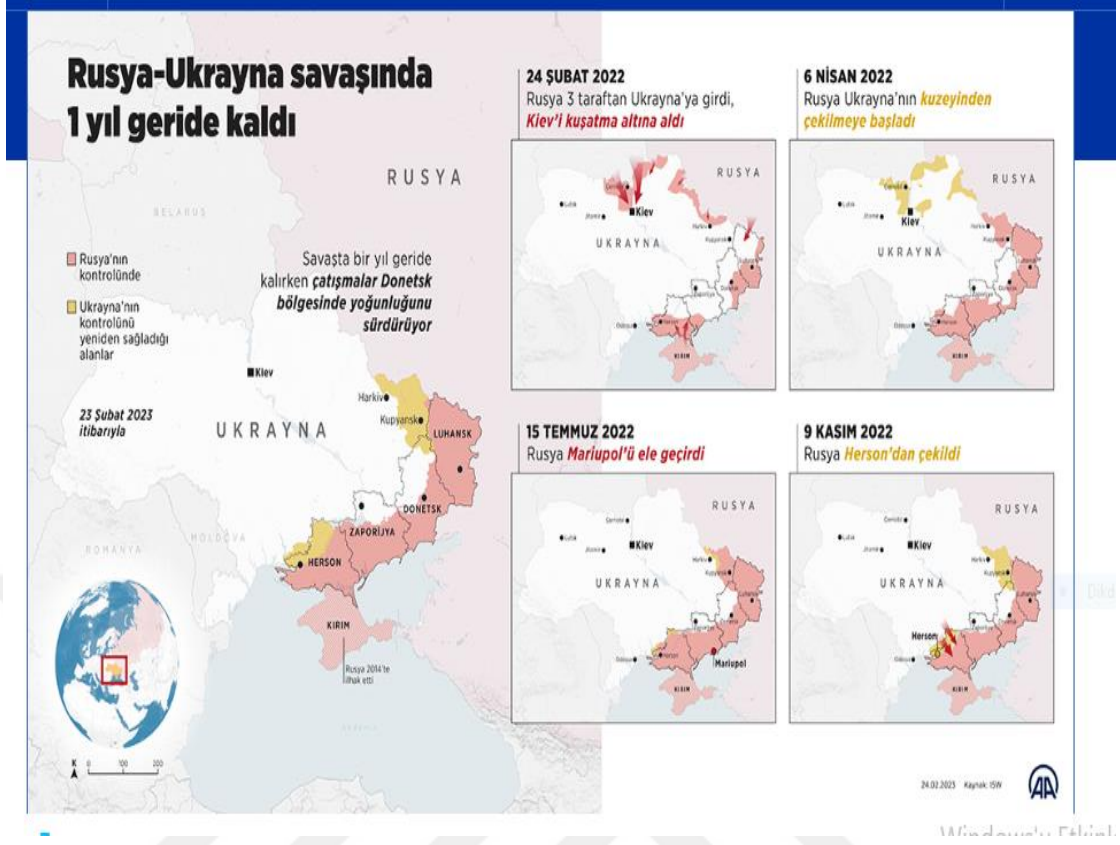
Başkanlığını yürüten Ursula von der Leyen, 7 Aralık 2022 Rusya'ya yönelik dokuzuncu yaptırım paketleri ile ilintili açıklamalar yapılmıştır. Bunun ile birlikte patriot hava savunma sistemleri sağlama kararına ilişkin konuşan Kremlin Sözcüsü Dmitriy Peskov, "Patriot sistemlerinin Rusya ordusunun meşru hedefi olacağını" ifade etmiştir (Bianet, 2022).

Patriot desteği ile ABD direk ve dolaylı olarak NATO Ukrayna'ya desteğinin temelinde Doğalgaz sevkiyatı açısından mühim olan Ukrayna'da Avrupa'nın gazını yönetmek de diğer bir amaçtır. Boru hatları ve güzergâhları ABD için önemli olduğu gibi Rusya için de önemli olduğu için elinden bırakmayacaktır. Rusya aynı zamanda eskiden beri bölgede etkin bir devlet olmasının yanında nükleer güç olmasından dolayı savaş ortamının oluşması sorunu muhtemel riskler açısından da kritik bir hale getirmiştir. Bu durumda da ABD ile beraber hareket eden Kiev yönetimi, AB üyeliğini hedefleyerek ve NATO için bedel ödemektedir. Rus askeri ile savaşmaya bu gayeler ile daha fazla gayret etmektedirler (Filiz,2014: 34).

Yeni yıla girilmesine yakın zaman kala, birliklerine yeni katılmış Rus askeri, Ukrayna'nın Makiminki şehrine tertiplediği füze saldırısında Rus askerleri hayatını kaybetti. Rusya Savunma Bakanlığı 89 askerin hayatını kaybettiğini, Ukraynalı görevliler ise ölü sayısını yüzlerce olduğunu beyan etti. Uzun süredir devam eden çatışmalarda, 2023 yılı 12 Ocak'ta tuz kaynakları açısından zengin olan madeni kasabası Soledar'ı ele geçirdiğini beyan edilmiş, bu durumu ise Kiev daha sonradan doğrulamıştır. Rusya 14 Ocak'ta ise, Ukrayna'nın enerji tesislerine hedef alan yeni bir atak harekâtları tertiplemiş, bir Rus füzesi Dnipro kentinde bir konuta isabet ederek çok sayıda kişinin can kaybı yaşanmıştır. 20 Şubat'ta ABD Lideri Joe Biden, Ukrayna'ya beklenmedik bir temas gezisinde bulundu. Bu mülakatta Ukrayna'ya ABD'nin destek vermeye devam edeceği anlaşılmıştır (TRT Haber, 2023d). Kiev sokaklarında ABD Başkanı Biden ile Ukrayna Başkanı Zelenski'nin beraber yürürken verdikleri imaj ABD'nin ve geniş bir zaviyeden Batı'nın Rusya'nın karşısında ki tutumu ve Ukrayna'ya karşı destekleyici yaklaşımın sembolü durumundadır. ABD Lideri aynı zamanda 500 milyon \$ ek askeri yardım ve Rusya'ya doğrudan yaptırımları daha da kuvvetlenmesi yolunda temin etti. Ukrayna Devlet Lideri Zelenski bu gelişmenin öncesinde de önemli bir savunma ve güvenlik forumu olarak Dünyada önem arz eden Münih Güvenlik Konferansı'nda verdiği beyanata: '*Davut Golyat'ı konuşarak değil, cesareti ve sapanı*

ile yenmişti. Cesaret bizde var. Sapanın ise daha güçlü olması lazım. Böylece gelecek sene savaş sonrası Münih Güvenlik Konferansı için bir araya gelebiliriz. Putin'i ve dünyadaki bütün Putin'leri alt edeceğiz". Davut ve Golyat analogisine atıf yapan V. Zelenski, korkusuzluğu ve tek silahı olan sapanı ile ürkütücü deviyen Davut'u Ukrayna'ya, dev ise Rusya'ya sembolize ederek kullanmıştır. Ukrayna'yı devlet olarak görmeyen Rus Lideri Putin'e karşı Ukrayna halkı elindeki kısıtlı kaynaklarla gerçekten de toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı için kahramanca bir mücadele vermiştir. Karşısındaki devlet olan Rusya işgali kendince haklı sebeplere dayandırsa da başka bir ülkeyi doğrudan işgal girişiminde bulunması, BM ilkelerini ve uluslararası hukuku ihlal ediyor. Bununla beraber savaş esnasında savaş suçları sonrasında Yugoslavya ve Ruanda'da örneğindeki gibi uluslararası yargı sürecinin devreye girmesi olasılığını güçlendirmiştir. Davut'un Golyat'a karşı kahramanca bir mücadele için çaba sergilese de sapanlar olmadan bu mücadeleyi kazanması çok düşük bir ihtimaldir. Güçlü sapanlar ise ABD ve AB'nin desteğini simgeler (Nas, 2023).

Rusya ve Ukrayna savaşında lojistik destek alanında da mücadeleler yaşanırken savaşı en fazla tesiri diğer taraftan BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne referans verilen Statista çalışmasında, Ukrayna'nın sivil can kaybı, 15 Ocak 2023 itibarıyla, 433'ü çocuk 7 bin 464; yaralı sivil sayısı 827'si çocuk 12 bin 154 oldu. Bu rakamları ABD'nin Irak müdahalesiyle karşılaştırmak gerekirse, yine Statista'ya göre, 2003'te başlayan Irak işgalinin ilk senesinde 12 bin 152 sivil hayatını kaybetti. O halde sivil kaybı bağlamında iki savaş arasında büyük bir nicelik farkı yokken, diğer taraftan Rusya'nın kullandığı kısa ve orta menzilli roket ve füzelerin meskun mahallerde can kaybını artırdığına yönelik iddialar söz konusudur. Nitekim iddialara göre sivil can kaybının tamamına yakını Ukraynalılara ait olduğu iddia edilmiştir (Aslan, 2023).

Şekil 3. Savaşın Birinci Senesinin Sonundaki Hali

Kaynak: AA, 2023a

2023 Mart ayı Rus kuvvetleri, Donbası ve Zaporizhia'yı ele geçirme gayesi ile taarruzda bulunmuştur, Luhansk alanında Donets civarında Svatove güneyinde, Kreminna batısında Oskil nehri genel istikametinde taarruzlarını düşük tempoda devam ettirmekteyken, Ukrayna birlikleri de Luhansk ve Donets bölgesinde Rus taarruzlarını durdurmaya çalışmakta ve özellikle Bahmut kasabasını elde buldurmaya çalışmaktadır. Ukrayna'da havaların ısınmasıyla zeminin yumuşayıp çamura dönmesiyle yol dışı hareketin artık zorlaşacağı görülmektedir. Bu durum ise Napolyon'un akıbetini hatırlatmaktadır. Bu zaviyeden harbin seyri tahkik edildiğinde Ukrayna'nın yapmayı planladığı genel karşı taarruzun Nisan ayının sonunda veya Nisan ayından sonra yapabileceği ihtimali söz konusu olmuştur. Rusların da Donbası bu sebepten Mart ayı sonuna kadar ele geçirmeyi hedeflediği düşünülebilir. Tüm bu planları hava durumu değiştirme ihtimali söz konusudur. Ukrayna karşı atakları Svatove-Kreminna hattında başarısız olmuş ve müteakiben Rusların başlattığı taarruzlar Svatove-Kreminna arasında vuku bulmuş, Rusların Donets

nehri kuzeyinde harekata devam edebileceğini görülmektedir. Ruslar Donetsh nehri güneyinde de Siversk bölgesi istikametinde ilerlemeye çalışmaktadırlar. Bakhmut kuzey istikametindeki Rus birlikleri arasında yaklaşık 20 km'lik bir mesafe kalmıştır. Ruslar bu cebi kapatmaya ve bu gelişmeler sonucunda Ukrayna kuvvetlerinin geri çekilmesini beklediklerini söyleyebiliriz. Rus kuvvetleri yavaşta olsa Bakhmut'u kuşatmaya devam etmektedir. Halen sadece kasaba doğusundaki Chavis Yar istikameti hariç bütün çıkış yollarını kontrol altına almıştır. Rus harekâtı Bakhmut kasaba bölgesinde yaklaşık 30 km'lik bir bölgede yoğunlaştığı ve Rus muharebe güçlerinin çoğunun toplandığı bölge olma özelliği taşımaktadır. Ukrayna Cumhurbaşkanı Volodymyr Zelenskiy Pazartesi günü yaptığı açıklamada, Ukrayna Harekât Alanındaki zeminin çok yerde çamura dönmesi ve Rus güçlerinin Bakhmut kasabası etrafındaki çemberi kapatmaya çalışması nedeniyle Bakhmut çevresinde askeri durumun giderek zorlaştığını ifade etmiştir. Rusya Ukrayna arasındaki savaş daha net ifade ile durum karmaşık. Rus ordusu taarruzlarının şiddeti arttırmaktadır. Donetsk alanında ısınan havanın tesiri ile donmuş zemini yumuşatarak muharebe alanı çamura çevirdi. Bu durum ise harbin seyrini değiştirebilecek ihtimal doğurmuştur. Rusya, uzun zamandır Bakhmut kasabasını ele geçirmeye çalışmaktadır. Rusya açısından önemi, ehemmiyet arz eden meskûn mahaldir. Ukrayna yetkilileri Bakhmut bölgesine destek ekipler yönlendirileceğini belirtti. Ukrayna Rus savaşı başladıktan sonra 548 adet Rus tankını ele geçirdiği, bunlardan 536 adedinin tamir edilmesine müteakip kullandığını açıklamıştır. Bunun ile beraber batılı ülkeler Ukrayna'ya toplam 220 adet tank desteği için söz vermiştir. Ukrayna'nın genel karşı taarruz için talep ettiği 300 adet tank miktarı karşılanmasa da bu tankların Ukrayna'ya gelmesiyle beraber harekât alanında Ukrayna lehine bazı gelişmeleri sağlayabileceğini söyleyebilir (Köse, 2023a).

Rus birlikleri Ukrayna karşısında Donbası ve Zaporizhia'yı ele geçirme maksatlı olarak, taarruz etmektedir. Bakhmut bölgesi ve Donetsk şehri batısındaki alandaki yerlere taarruz devam etmiş, Bakhmut düşmek üzeredir. Ukrayna'nın aldığı her tedbir sadece, kasabanın Rusların eline geçme süresini birkaç gün uzatabilmektedir V. Zelensky 7 Mart'ta Rusya'nın Bakhmut'u ele geçirmesinin Rus kuvvetlerine yol açmaktadır. Rusya Savunma Bakanı Sergei Shoigu'da, Bakhmut'u ele geçirmenin Rus kuvvetlerinin Ukrayna'ya doğru ilerlemesine izin vereceğini söylemiştir. Zelensky, generaller ile yaptığı görüşme sonrası Bakhmut'tan geri çekilmeyeceklerini, savunmaya devam

edeceklerini açıklamıştır. Bakhmut artık her gün artan bir şekilde Rus kontrolüne girmektedir (Köse, 2023b).

Bakhmout neden Rusya önemli? Bu durumun nedenlerinden biri Ukrayna kuvvetleri Rus kuvvetleri ile karşı karşıya gelmesi ihtimali, diğeri ise Wagner kuvvetleridir. Wagner'in personeli düzenli orduya karşı, Wagner'in patronu Prigozhin ve lider kadro Gerassimov'a karşı. Bakhmout'ta ön saflarda yer alan ve Bakhmout için fazlaca mücadele eden bir imaj çizmiştir. Wagner'in lejyonerleri, Ukraynalı bir askerin The Guardian'a verdiği mülakatta Wagner'in lejyonerlerinin, Ukrayna hatlarına doğru ilerlerken drone ile kaydedilen görüntülerde ceset yığınlarını gördüğünü söylemiştir. Wagner'in patronu Prigozhin, Moskova'daki nüfuz mücadelesinde faydasını kanıtlamak istemektedir. Cumartesi akşamı Wagner'in Bakhmout'u boşaltması halinde tüm Rus cephesinin çökeceğini iddia ettiği bir video da yayınlamıştır. Bu durumun ilanı ile Rusların şehri kuşatmanın eşiğinde olduklarını iddia etmesi de dikkat çekicidir. Bu, iddiayı destekler nitelikte olan Ukraynalı milislerin ağır silahlarını geçtikten sonra Bakhmut köprülerini yıkmaları gerçeğiyle dolaylı olarak doğrulanmıştır. Prigozhin tavrı ise General Gerassimov'u sorumlu olmakla suçlamaktadır kendine bu alanda yer açmak istemektedir (RadiofranceFr, 2023).

AB ülkeleri Ukrayna'ya destek konusunda anlaşmıştır. AB yönetimi, Ukrayna'nın başta 155 milimetre top mermisi olmak üzere mühimmat hususunda destek sağlamaya meyillidir. AB devletlerinin kendi mevcutlarının yenilemesi ve doldurması için de başta Avrupa'dakiler olmak üzere savunma sanayi sektöründe üretimin fazla olması adına çalışmalar desteklenmiştir. AB devlet liderleri, yaptırımların uygulanmasının güçlendirilmesi konusunda araçlar geliştirilmesi konusunda AB Konseyi ve AB Komisyonuna çağrıda bulundu. Ayrıca Rusya'nın söylemlerine ve dezenformasyona karşı diğer ülkelerle çalışmaların yoğunlaştırılacağı vurgulanmıştır (Euronews, 2023). AB ülkelerinin desteğine karşın Belaristan da Rusya yanlısı aksiyon gelmeye başlamıştır. Kremlin'in sıkı bir müttefiki ve aynı zamanda Ukrayna işgalini de destekliyor. Putin, Rus devlet televizyonuna verdiği beyanda, Belarıs Devlet Başkanı Aleksander Lukaşenko'nun Belarıs'ta taktik nükleer silah konuşlandırma meselesini uzun süredir gündeme getirdiğini söyledi. *“Burada da olağan dışı bir şey yok”* diyen Putin şunları söyledi: *“ABD bunu onlarca yıldır yapıyor. Taktik nükleer silahlarını müttefik ülkelerinin topraklarında uzun süredir konuşlandırıyor.”* Putin, Belarıs'ta taktik nükleer silahlar için kurulacak depolama tesisi inşaatının da Temmuz'a kadar tamamlanacağını söyledi.

Putin, nükleer silahları kullanmak için kullanılabilir İskender taktik füze sisteminin Belarus'a transfer edildiğini söyledi. Silahların ne zaman gönderileceğini belirtmemiştir (BBC, 2023b).

2023 yılı Nisan ayına gelindiğinde savaş ile ilgili önemli gelişme yaşanmış, ABD Genelkurmay Başkanlığına ait olduğu düşünülen, Ukrayna-Rusya savaşı, istihbaratın Rusya, Çin ve İran nükleer programına ilintili çalışmalarını da içeren mühim noktalara ilişkin askeri ve istihbarat hususundan güncel veriler barındıran dokümantasyonun sızdırılması skandalı büyümektedir. ABD Savunma Bakanlığında (Pentagon) verilen yazılı bilgede, *“Savunma Bakanlığı sosyal medya mecralarında dolaşan, gizli bilgi içerdiği görülen fotoğraflı belgelerin geçerliliğini incelemeye ve değerlendirmeye devam ediyor. Ulusal güvenliğimize ve müttefiklerimize olan etkisini değerlendirmeye odaklanan kurumlar arası bir çalışma başlatılmıştır.”* ifadelerine yer verildi. ABD idaresinin Kongrenin alakalı komitelerini verdiği bilgilerden, idarenin müttefik devletlerle de iletişime geçtiği belirtildi. Adalet Bakanlığının da konuya ilişkin adli tahkikat başlatıldı. Nisan 7’de ortaya çıkan bilgilere istinaden Rusya-Ukrayna savaşına ilişkin ve lojistik imkânlarla yönelik istihbarati bilgiler ortaya çıkmıştır. Ukrayna tugayları hakkında bilgiler içeren bilgiler ortaya çıkmıştır. İstihbarati bir sızıntı yaşanmıştır (Anadolu Ajansı, 2023a).

İstihbarat gerek sıcak harp esnasında gerekse silahların kullanılmadığı soğuk savaş esnasında yumuşak güç olarak karşımıza çıkmaktadır. İster sıcak, isterse soğuk savaş esnasında istihbarati girişimler asırlardır savaş sahası gerekse harekât planları ile ilgili tetkiklerde saklı ittifak bağlarının ortaya çıkarılmasına kadar pek çok alanda işe yaramıştır. Çağımızda küreselleşmeyle etkisiyle, bilgilerin ve bireylerin dolaşımında olduğu, teknoloji ve bilgi devrimlerinin yaşandığı bir dünyada tehdit oluşturan kaynakların ve etmenlerin çeşitlenmesi oldukça doğaldır. Rusya Ukrayna savaşı esnasında oluşan istihbari sızıntılarda küreselleşme ile birlikte teknoloji çağında internet ortamında yayılmaktadır. Bu bağlamda yeni savaş anlayışının gerektirdiği doğrultuda devletlerin istihbarat yapılarını savunma ve saldırı ayaklarıyla hazır hale getirmeleri tartışmasız bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır (Çıtak, 2019: 207).

Rusya Devletinin Başlı V.Putin askere alınma yöntemi ile ilgili yeni kararlar almıştır. Askere alınma yaşı 27’den 30’a yükselmiş, Rusya’da artık 18 ila 30 yaşındaki seferde

askere alınabilecek duruma getirmiştir. Yeni durum Ocak 2024 itibarıyla yürürlüğe girecektir. Rusya'da askere alma çağırısı yapılan bireylerin ülke dışına çıkışı yasaklanmıştır. Bu durum ile birlikte Rusya Acil Durumlar Bakanlığı ve diğer emniyet birimlerine İHA vurma konusunda inisiyatif tanınmıştır (Anadolu Ajansı, 2023b).

Mayısın başında Ukrayna'nın hedefi Kırım dahil Rus işgalindeki tüm alanları tekrar almaktır. Tüm bu durumun yanında Kiev'in amaçlarıyla elindeki imkânlar birbirini karşılamaktan uzaktır. Batılı devletlerden sağlanan tüm askeri yardımlara karşın Ukrayna ordusunun ciddi manada mühimmat imkânlar hususunda yokluk çektiği ve kuvvetlerinin taarruz için eğitimin yetersiz olduğu bilinmektedir. 2022 sonbaharında Rusya'nın Harkov'da yaşanan bozgun benzeri olayın başka bir benzerini yaşamamak savaş hattının derinliklerinde birçok noktada yeni müdafaa hatları oluşturmuş, Kırım'da içine alan kadar savunma hatları, Rusya'nın ihtimal dâhilindeki bir karşı ataktan duyduğu endişeyi göstermektedir (Esen, 2023).

Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı ve sonrasında Ukrayna'nın Donbas civarında Rus dilini kullanan nüfusun yer aldığı bölgelerin yine Moskova destekli ayrılıkçılar tarafından işgaliyle 2014'te açılan savaş perdesi, 24 Şubat 2022'de NATO'nun da dahil olduğu yeni bir boyut kazanmıştır. Savaşın 2024'e uzaması ihtimalini de gündeme getirmiş, Ukrayna'nın 2023 başından yana konu olan karşı taarruzu, olumlu ya da olumsuz sonucuyla, savaşın 2023'te noktalanmasını sağlamasına yönelik fikirler iklim ve zırhlı araçların kullanımındaki sıkıntılar nedeni ile gecikmiştir (Kancı, 2023).

Donetsk bölgesine bağlı Bahmut, Rusya-Ukrayna arasındaki savaş kent, saldırılarını artıran Rusya'ya karşı Ukrayna askerlerinin direnişinin sembollerindedir. Ukraynalı sabotaj milisleri, Bahmut'un yitirilmesi ile savaşın başından beri Rus topraklarına en kapsamlı ve tesirli saldırıyı icra etti. Bu saldırı ile bağlantısını ret etmiştir. Ukrayna ise saldırılarla bağlantısını red enittiği beyan etmiştir. Olaylarla alakalı olarak Rus Nezavisimaya Gazeta gazetesinde yer bulan haberde, saldırı esnasında halkın görevliler tarafından olayların gelişmesi hakkında bilgi verilmemiştir. İHA ile bölgede, aralarında Gora-Podol köyündeki bir tahıl deposunun içine alan bir mevki vurulmuş, söz konusu köyde Ukrayna güçleri "Kültür Evi'ni" de geçici olarak ele geçirmeyi başarmıştır. Bir bölgesel idari bina bombalandı. Sivil yerleşim alanları da vurulmuştur. Kremlin Sözcüsü Peskov da, verdiği beyanda, "Sabotaj grubunun amacı dikkati Bahmut'tan

uzaklaştırmak ve Bahmut’u kaybetmenin Ukrayna tarafı için siyasi etkisini azaltmaktır” şeklinde ifade ederken, Rus tarafının Savunmadan sorumlu Bakanlığı ve diğer güvenlik ile ilgili birimlerinin sabotaj grubuna ilişkin faaliyetlerini yürüttüklerini ifade eden Peskov, “*Putin, sabotaj grubunun sızmasıyla ilgili bilgilendirildi. Bu sabotaj grubunu Rusya topraklarından çıkarmak ve yok etmek için çalışıyoruz. Olay yerinde yeterli güç ve aracımız bulunmaktadır*” şeklinde konuşmuştur (www.evrensel.net, erişim tarihi: 10.09.2024).

Savaş esnasında sabotaj grupları toplumun moralini bozmak, insanları güven içinde olmadıklarına inandırmak amacıyla, sivil halkın toplu bulunduğu alanları bir şekilde çoklu can kayıplarına sebebiyet verme maksadı ile hedef gözetmeksizin çocuk, yaşlı, kadın birçok insanın ölümüne neden olmaktadır. Savaş esnasında özellikle savaştan tarafları psikolojik olarak mukavemetlerini aşağı çekerek harbin seyrinin değiştirmektir. Sabotaj veya hedef gözetmeyen saldırı olduğunda kitlelerin psikolojisinin bozulması gayedir (Acar, 2019: 4).

2023 Haziran ayına gelindiğinde Rusya Ukrayna arasındaki savaşın seyir hali değişmiştir. Ukrayna, Moskova’ya yönelik ikinci ve sivil yerleşimleri hedefe alan ilk insansız hava aracı (İHA) saldırısını gerçekleştirdi. Sekiz adet sabit kanatlı İHA fırlatılmasıyla icra edilen harekât, Rusya’nın başkentine yapılan saldırı, ABD’nin Ukrayna’ya F-16 savaş uçaklarını göndereceğini beyan ederek, G7 toplantısının sonrasında emperyalist devletlerin savaşı direk olarak Rusya topraklarına taşımaya kararlı oldukları düşünülmüştür. Bu ataklar Rusya’nın saldırılara karşı yapılan atakları kışkırtmayı amaçlamaktadır. Bu sayede NATO birliklerinin doğrudan çatışmaya girmesi de dâhil olmak üzere NATO’nun savaşı daha fazla tırmandırmasını meşrulaştırmak için kullanılabilir. Diğer taraftan ABD tarafında bazı sesler Rusları yenmek adına nükleer savaştan konuyu açanlar da söz konusu ABD kamuoyunda olabilmektir (Damon, 2023).

Ukrayna’nın güney kısmında, Rus kuvvetlerinin kontrolü olan bölgedeki dev barajın patlaması ve sonrasında birçok yerleşim alanı sel sularına gömülmüş, Kahovka barajı su altında kalmıştır, Rusya tarafından işgal edilen alanın içinde olan Sovyetler Birliği tarafından inşa edilen baraj, Dinyeper Nehri’nde kurulu altı barajdan biri. Ukrayna silahlı kuvvetleri ve NATO, Rusya’yı baraja saldırı düzenlemekle itham etmiştir. Rusya

ise karşı tarafı sorumlu tutmaktadır. Herson kenti sular altında kalmış durumdadır. Bu durumla beraber Ukrayna kuvvetlerinin Rus işgali altındaki alanlardan bazı yeri geri aldığı yönünde duyular söz konusu olmuştur (BBC, 2022). Savaş esnasında taraflardan iddialarda bulunmaktadır. Ukrayna Devlet Başkanı V. Zelenskiy'nin beyanlarıyla, Rus kuvvetlerinin Zaporijya Nükleer Santrali'nin muhtelif güç ünitelerinin çatısına patlayıcı benzeri maddeler yerleştirdiği iddiası gündeme geldi, Rusya'nın saldırı planı söz konusu olduğu iddia edilmiştir. Rus nükleer enerji şirketi sorumlusu ise karşı iddiada bulunarak Ukrayna kuvvetlerinin Zaporijya Nükleer Santrali'ne radyoaktif atıklarla dolu bir mühimmatı santrale atarak saldırıyı tasarladığını iddia etmiştir (TRT Haber, 2023d).

Şekil 4. Herson Kentinin Haritası

Kaynak: Yeniakit, 2022

ABD Savunma Bakanlığı ve msket bombalarını içine alan askeri yardım paketinin detayları hakkında bilgilendirmede bulunacağını bildiren Sullivan, msket bombaları hususunda müttefiklerle temasa geçtiklerini bildirmiştir. Diğer taraftan ABD ile ilintili olarak NATO'da destek çıkmak adına dolaylı ya da direk olarak müttefik denebilir. Ukrayna'ya msket bombaları vermenin "kolay bir karar" olmadığını kaydeden Sullivan, sivil unsurları da göz önüne aldıklarını da beyan etmiştir (Anadolu Ajansı, 2023a).

Ukrayna-NATO ilişkilerine bakıldığında verilen desteklerden önceden de kurumsallaşma yönünde dikkate değer adımlar atılması aksamıştır. Bu adımların engellenmesinin nedenlerinin başında birinci olarak, Rusya Federasyonu, Ukrayna ile olan tarihsel, bağları ve Sivastapol üssü ile Ukrayna-NATO ilişkilerini sınırlandırma potansiyeline sahip bir faktör olarak değerlendirilebilir. İkincisi, Ukrayna'nın iç siyasetinde , “Avrasyacı” ve “Atlantikçi” akımların etki düzeyi, Ukrayna-NATO ilişkilerinin etkilemiştir. Üçüncü en tartışmalı unsur, Ukrayna-AB münasebetlerinin Ukrayna-NATO ilişkileri üzerindeki etkisidir. Ukrayna'nın bu iki örgüt ile ilişkilerinin gelişimi bir açıdan birbirini tamamlayıcı olarak değerlendirilse de, Ukrayna-AB ilişkilerindeki tıkanmalar yaşanmış, 2022 yılında Rus saldırısı sonrası mevcut durumda ağır işleyen birçok unsur daha hızlı seyir almıştır (Yapıcı, 2015: 1492).

2023 yılı Ağustos ayında Ukrayna ile Rusya, birbirlerinin topraklarına yönelik İHA ve füze atakları düzenlediler. Ukrayna, iki sivil vatandaşını kaybetti, Rusya, sivil hedeflere dikkat edildiğini fakat sivil havacılığın sekteye uğradığını bildirmiştir. Rusya, Ukrayna batısına yönelen o günkü tarihe kadar ki İHA'lar vasıtası ile saldırıya kalkışıldığını fakat engellendiğini duyurdu. Rus tarafı da kendilerine yönelen Moskova'ya ve Kırım'a yönelik saldırıları paypas ettiğini ilan etmiştir(Euronews, 2022b).

İHA'ların savaş sahasına dahil olmasıyla, kritik/riskli vazifelere uygun olarak, yapay zekâ ve bilgisayar tekniğindeki ilerlemeye bağlı olarak havada taarruz, görüntüleme görevlerinin takip edeceği söylenebilir. Özellikle Rusya Ukrayna savaşında etkin fayda sağlayan hava-hava ve hava-kara muharebesinin saniyeler bazında değişen ortamı; üstün etki adına geliştirmeye mümkün bir altyapı üstüne tesis edilmesi İHA'ları daha güçlü yapmaktadır. Aynı zamanda otonom teknolojiler vasıtası ile insana bağlı dezavantajlı hususlar yönünden de tercih edilmektedir (Kalinbacak, 2022: 205).

2024 yılı itibariye 19 adet F-16 uçağını Danimarka Ukrayna'ya vereceğini beyan etmiştir. Destek planı açıklayan Danimarka Başbakanı 6 uçak yılbaşında, 8'i 2024'te, 5'i de 2025 teslim edilmesi planlanmaktadır. Ukrayna Savunma Bakanlığının açıklaması Ukraynalı pilotların F-16 kullanabilmesi için en az altı ay süre gerekmektedir (Dünya, 2023a). Ukrayna savaş esnasında 24 Ağustos da Zafer gününü kutlamıştır. 24 Ağustosta yıllar önce Kiev, ilan edilen bağımsızlık bildirgesine istinaden sağlanan egemenliğini müdafaa etmek istemektedir. Bu egemenliğin müdafaası esnasında Ukrayna'nın

normale dönmesi adına adımlar atılmaktadır. Rus işgalinin on sekiz aydan fazlaca süre geçmesine karşın, Ukrayna cumhurbaşkanı ülkeyi yeniden siyasete ve diplomasiye açmaya çalışmaktadır. Zelenskiy, savaşın bitirilmesine yönelik müttefiklerden oluşabilecek baskıyı öngörmektedir. Ukrayna'nın Güneydoğusundaki askeri başarılar kısmi olarak elde edilmektedir. Tüm bu başarılarla rağmen Kırım ve 2014'te Rusların eline geçen Donetsk ve Luhansk eyaletleri de dahil olmak üzere işgal altındaki tüm bölgelerin kurtarılması hedefi hâlâ uzak durmaktadır. Ukraynalı kuvvetler Zaporozjiya da ilerleme kaydetmiştir. Ukrayna idaresindeki drone, Rusya'nın işgali altındaki Enerhodar nükleer santrali yakınındaki polis karakolunu vurmuş, Moskova'nın füzeleri ise Poltava kentinde sivillerin can kaybına sebep vermiştir. Tüm bu durumların yanında AB'ye üye olmak isteyen Ukrayna demokrasinin gelişmesi içinde adımlar atmak zorundadır. Tüm bu şartlar savaş esnasında zor gözükmemektedir Ancak yenilik (Cremonesi, 2023). Ukrayna (İHA), 2023 30 Ağustos'ta Rusya'nın Pskov şehrinde bir askeri havalimanına atak gerçekleştirildi. Saldırının akabinde havalimanındaki İlyuşin-76 (İl-76) tipi nakliye tipi uçaklarının yandığı aktarıldı. Bununla beraber iki uçağında tahrip olduğu da anlaşılmıştır (QHA, 2023).

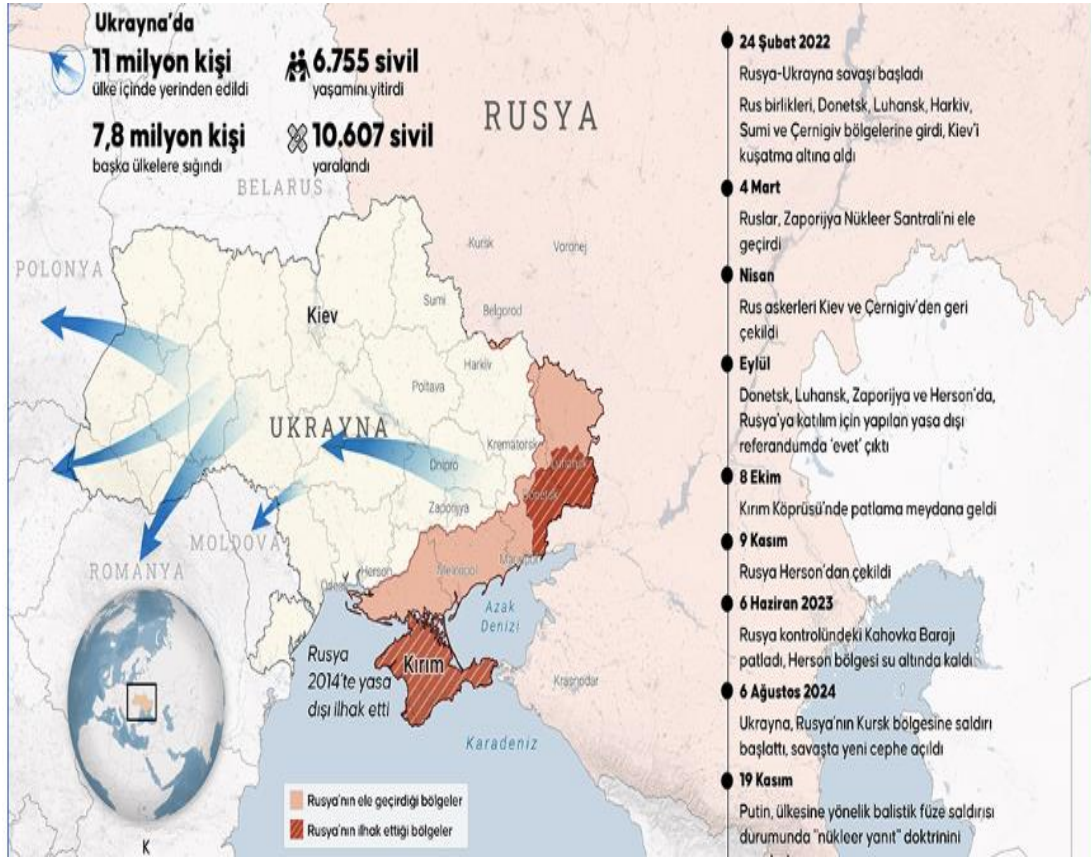
Ukrayna kuvvetlerinin ciddi şekilde planlanmış engellere rağmen güneyde Rus müdafaa hattının aşıldığının göstermekle beraber Ukrayna'nın tamamen kontrol edildiği anlamına gelmemektedir. Ukrayna piyadelerinin hattı aştıkları yönünde duyum söz konusudur. Tüm bu konjonktür içinde Ukrayna kuvvetlerinin istenen düzeyde ilerlememesinin sebeplerine gelindiğinde mayın faktörünün ilerlemeye engel teşkil etmektedir. Haziranda mayınlı alana yapılan ilk atak istenileni verememiştir. Ukrayna piyadesi ve zırhlı harp vasıtaları mayınlı alanda sıkışıp kalmıştır. Batının verdiği teknik teçhizat ve Ukrayna'nın asker kaybı mayınlı alanda söz konusu olmuştur. Rusya'ya ait mayınlar birçok harp teçhizatını etkisiz hale getirmektedir. Londra'da King's College Savaş Çalışmaları Bölümü'nden Dr. M. Miron, "Ukrayna vatandaşlarının süregelen sorunu, mevcut asker sayısından daha fazla kuvvetin bölgeye dahil olup mesafe kat etmeyi sağlayacak kadar büyük bir alan açmak" olduğunu ifade etmektedir. Rusya ise Ukrayna kazanımlarını hala ters yönde çevirme kapasitesine sahiptir. Cephe hattında aktif çatışmanın sürdüğü alanda mevcut asker varlığı da önem kazanmaktadır. Rusya cephe hattını besleyerek durumu lehine çevirmesi hiçte olağan dışı ihtimal değildir. Rusya'ya ait elit hava indirme kuvvetleri Verbore kasabası yakınlarında konuşlandığı

yönünde haberler söz konusu olmuştur. Bir Rus İHA'nın aktardığı, doğruluğunu ispatlar düzeydedir. Rusya'nın boşlukları doldurmak gibi gayesinin söz konusu olduğu ortadadır. Merkezi Londra'da bulunan düşünce kuruluşu RUSI'de sorumlu Rusya analisti Kateryna Stepanenko Ukrayna kuvvetleri cephede Rus ataklarının direnç ile karşılamakta, şu şekilde ifade etmektedir. “ Rus güçleri; topçu ateşi, İHA atakları ve müdafaa hatlarının yanında, Ukrayna'nın sinyallerini ve İHA saldırılarını engellemeyi amaçlayan elektronik savaş önlemlerini de yaygın şekilde kullanılmaktadır” Rus güçleri, 3 aydır süren ve ikmal hatlarını hedef alan uzun menzilli saldırıları da içeren yoğun saldırıların ardından tükenmiş durumda. Muhtemelen moralleri de bozuk olduğu düşünülmektedir. Eğer Ukrayna, kalan Rus savunmasını aşabilir ve Tokmak kasabasına ulaşabilirse, Rusya'nın Kırım'a yönelik demiryolu ve karayolu ikmal hatları topçu menziline girecektir. Ukrayna ordusu eğer bunu yapabilirse, o zaman karşı saldırı başarılı olarak nitelendirilebilir. Bu, muhtemelen 2024'e uzanacak, belki de daha uzun süre devam edecek olan savaşı sona erdirmeyebilir ancak Moskova'nın savaş çabasını ciddi şekilde baltalayacak ve barış görüşmeleri sonunda başladığında Ukrayna'nın daha güçlü bir konumda olmasını sağlayacaktır. Ancak Kiev için vakit daralmaktadır. Birkaç hafta içinde, yolları çamura çevirecek ve ilerlemeyi engelleyecek yağmur mevsimi başlayacaktır. ABD'de Başkanlık Seçimleri'nin getireceği belirsizlik de cabası Zira Cumhuriyetçiler zafer kazanırsa, dramatik şekilde kesebilmektedir. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, ABD'deki Başkanlık Seçimleri'ne kadar, zorluklara göğüs germesi gerektiğini bilmektedir. Söz konusu durum Ukrayna için de geçerlidir (BBC, 2022)

Ukrayna Dışişleri Bakanı basına verdiği bilgide, Rusya Ukrayna'ya yönelik hava ataklarında Rus İHA'larının NATO üyesi Romanya topraklarında düştüğünü beyan etmiştir. Bakanın ifadelerine Romanya'nın ilgili makamlarından ret eden açıklamalar olmuştur. Romanya yetkili makamları Bununla beraber risk unsurunun varlığını kabul etmiştir (TRT Haber, 2023e).

2024 yılına girildiğinde savaşın durumuna bakıldığında savaşın 2. yılı dolmuştur. Mücadelenin asli sahasına dönen Ukrayna'da Başkan Zelenski yönetiminde egemenlik ve toprak bütünlüğünün korunmasını amaçlayan bir varoluş mücadelesi yaşanırken, Putin askerî ve siyasi hedeflerine ulaşmak için zamana oynamaktadır. Diplomatik ve siyasi rekabet ise daha küresel bir seviyede yaşanmaktadır. Özetle

savaşın akıbetinin 2024 yılı içindeki uluslararası gelişmeler belirleyecektir. Askeri anlamda ise Ukrayna Batı Desteği ile devam ederken, Rusya ise iktisadi olarak hırpalansa da mühimmat sıkıntısı söz konusu değildir. Diğer taraftan Karadeniz’de ise Ukrayna tarafından İHA’lar ile vurulan Rus Filosu kısmi bir RF tarafından hayal kırıklığı denebilir. Bu durum ise RF Akdeniz’deki varlığını tehlikeye düşürmektedir. Tüm bunlar ile birlikte Ortadoğu’daki krizlerde savaşın belirleyicisi konumundadır (Çelikpala, 2024). 2024 yılının Kasım ayı içinde 1000 günün tamamlandığı savaşta, uzun menzilli füzeler konu olurken Moskova İHA’ların saldırısına da maruz kalmış, F16 uçaklarının Ukrayna’ya Batı tarafından ikmal edilmiştir. Tüm bunlara ise Rusya nükleer silah tehditini gündeme almıştır.

Şekil 5. Savaşın 1000 Gününde Harita

Kaynak: Anadolu Ajansı, 2024a

2024 yılı sonu itibariyle Rusya Ukrayna’da ilerleme kaydetmiş, 2024’te dengenin RF lehine ilerlediği görülmektedir. RF 2024 sonuna doğru 2700 kilometrekarelik Ukrayna toprağı ele geçirdiğini gösteriyor. Rusya, 2023 tamamında sadece 465 kilometrekarelik

alanı ele geçirdi. RF ilerlemesi halinde Ukrayna'nın doğu cephesi çökme durumundadır. 2024 Eylül-Kasım arasında Rus kuvvetlerinin 1000 kilometrekareden fazla alanda hâkimiyet kurması ile Ukrayna Doğu Cephesi'nin çökme ihtimali güçlenmektedir. RF büyük bir ilerleme ile Harkov bölgesindeki Kupiansk ve Kurakhove'de gerçekleşiyor. Buralar, Donestk alanındaki mühim lojistik imkânları için şart görülmekte aynı zamanda Povrosk'a geçme noktası durumundadır. Ukrayna, her ne kadar ağustos ayında Rusya'nın Kursk bölgesine sürpriz bir saldırı başlatsa da fakat başlangıçtaki olumlu durumun sonuca ulaşmadığını söylemek mümkündür (BBC, 2024)

3.2. Rusya- Ukrayna Savaşının Küresel Yansıması

Amerika Devlet Başkanı J. Biden, Rusya Devletinin Ukrayna Devletine hedef alan askeri operasyon başlangıcıyla "Bu saldırının getireceği ölüm ve yıkımın tek sorumlusu Rusya'dır. ABD ve müttefikleri birlik ve kararlılıkla karşılık verecektir." açıklamasında bulundu. Donbas'a başlatılan askeri operasyonun ilanına müteakip J.Biden yaptığı açıklamada, "Putin, felaket bir şekilde can kaybı ve acı getirecek kasti bir savaşı seçti. Bu saldırının getireceği ölüm ve yıkımın tek sorumlusu Rusya'dır. ABD ve müttefikleri birlik ve kararlılıkla karşılık verecektir. Dünya, Rusya'dan hesap soracak." şeklinde tepki göstermiştir. Jens Stoltenberg de basın beyanatında, Rusya'nın çok sayıda sivilin yaşamı adına tehdit unsuru olduğuna işaret ederek, "Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik sorumsuz ve sebepsiz saldırısını şiddetle kınıyorum." ifadesini kullandı. İngiltere Başbakanı Johnson, Rus iktisadını sekteye uğratmak adına Rusya'ya kapsamlı bir ekonomik yaptırım paketini kabul gündeme alınacağını, Johnson, Ukrayna'ya yönelik hareketin gereksiz olduğunu nitelemiştir. Fransa Almanya Ukrayna'nın yanında açıklama yapmıştır Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Rusya'nın Ukrayna'ya başlattığı askeri müdahaleyi şiddetle kınadı. AB Şoygu'nun da içinde yer aldığı, çok sayıda üst düzey yetkiliyi yaptırım listesine aldığını açıkladı. Belarus'un Rusya yanında yer alması AB 'de tepki çekmiştir. BM A.Guterres Genel Sekreteri Rusya'ya operasyonları durmayı telkin etti. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) üyelerinin çoğu, Rusya'ya tepki göstermiştir. İskandinav ülkeleri Norveç ve Finlandiya, Rusya'nın Ukrayna'ya askeri müdahalesini kınadı. Operasyonun başından beri Rusya yanlısı hareket tarzı benimseyen Belarus Cumhurbaşkanı Aleksandr Lukaşenko, Belarus ordusunun Ukrayna'daki Rus operasyonuna dahil olmadığını beyan

etti. Lukaşenko, Ukrayna'yı bu hususta uyardığını hatırlatarak, iki tarafında daha sulh yönünde hareket etmesi gerektiğini belirtmiştir. Litvanya tarafı, Rusya'nın Ukrayna'ya operasyonu karşısında olağanüstü hal ilan edileceğini beyan etmiştir. Türkiye, askeri hareketin kabul edilemez olduğunu ve reddettiğini bildirdi Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, "*Rusya'nın Ukrayna'ya başlattığı askeri hareketi kabul edilemez bulduğumuzu ve reddettiğimizi belirtiyorum.*" dedi. Dışişleri Bakanlığında yapılan yazılı açıklamada, "*Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetleri tarafından Ukrayna'ya yönelik olarak başlatılan askeri operasyonu kabul edilemez buluyoruz ve reddediyoruz.*" ifadesi kullanılmıştır. Açıklamada, bu saldırının Minsk mutabakatlarını ortadan kaldırmanın ötesinde, uluslararası hukukun ağır bir ihlali olduğu, bölgenin ve dünyanın güvenliğine ciddi tehdit teşkil ettiği belirtildi. Kafkasya'da Gürcistan Cumhurbaşkanı Salome Zurbişvili, "*Ukrayna meselesi bizim meselemizdir ve Gürcistan'ın sesinin orada da duyulması gerekiyor.*" dedi. Çin'den ise diyalog çağrısı gelmiştir (Anadolu Ajansı, 2022).

24 Şubat 2022 tarihinde bu tepkilerden azade olmak üzere Rusya'nın devletlerarası hukuka aykırı şekilde ülkesinde egemen bir devletin ülkesini işgal etmesi, sorun sürümcelemi bir hale geldikçe Rusya'nın hedeflerine ulaşmak adına gayri insani yöntemlere başvurması ve sivilleri hedef alma ihtimali insanlık suçu işleme ihtimali ile birçok platformda daha da yalnız kalmasına etkindir. ABD başta olmak üzere dünya devletlerinin büyük çoğunluğu (140 ülke) Ukrayna'yı haklı bulmasına ve Çin ile Hindistan gibi bazı devletlerin (38 ülke) tavırlarını belli etmemesine karşılık dünya genelinde sadece Suriye, Beyaz Rusya, Kuzey Kore ve Eritre'den oluşan (4 ülke) Rusya'nın Ukrayna yönelik operasyonunu açıkça desteklemiştir (Kasım, 2022: 742).

Amerika Devlet Başkanı Biden, Rusya'ya yönelik adımlarını "işgalin başlangıcı" şeklinde tanımlamış, Rusya'ya yönelik yaptırımların ilk kısmını ilan etmiştir. Biden Ukrayna'nın egemenliğine dikkat çekmiştir. Putin'in hareket tarzının Biden, "Benim bakış açımdan Putin, daha fazla toprağa zor kullanarak sahip olmak için gerekçeler kuruyor. Dün geceki konuşmasını dinlerseniz, daha da ileri gitmek için gerekçeler ürettiğini görebilirsiniz. Bu Ukrayna'da Rus işgalinin başlangıcı." Biçimimde ifade etmiştir. Rusya'ya uygulanacak ilk yaptırımlara bakıldığında, iki finans kurumuna, Rusya Ticaret ve Kalkınma Bankası'na ve bir askeri bankaya yaptırım uygulanmasına devam edilmiştir. Rusya'nın devlet borcuyla ilintili olarak mali destek sağlanmayacaktır.

Özetle Rusya batıdan finansman desteği sağlanmayacaktır. Rusya'daki bazı oligarkları hedef alan yaptırımlar çalıştırılacak, Kuzey Akım 2 projesinde yaptırımlar konusunda gündeme almışlardır. Putin ise kendi parlamentosundan destek bulmaya çalışmaktadır. Putin ekonomiyi korumak adına adımlar atmakta, temel petrol üreticileri ile çalıştığını ifade etmiştir. Biden ise Amerikan halkı üzerinde en aza inmesini istediğini belirtmiş, attığı her adımda ABD olarak müttefiklerimizle birlik içinde hareket ettiğimizi göstermeye çalışmıştır. Rus saldırılarına karşı birlik içinde hareket ediyoruz. NATO ittifakında birlik halinde olduğunu belirtti. Rusya'nın küresel istikrar ve barışa yönelttiği tehlikenin farkında olduğunu beyan etmiştir. Ukrayna'nın meşru hakkı olan yaşama hakkına saldırı söz konusu olduğunu belirtmiştir (Bloomberght, 2022a).

25.02.2022 tarihi itibarıyla Amerika Birleşik Devletleri Hazine Bakanlığı, Rusya Devlet Başkanı V.Putin, Rusya Dış işleri Bakanı S. Lavrov ve Rus Güvenlik Konseyi'nin 11 üyesinin de kapsayan yaptırım listesine alındığını ilan etmiştir. Rusya'ya Düzenlenen yaptırım kararlarının eşine zor rastlanan ekonomik ve diplomatik külfetler yüklemektedir. Rusya'yı Dünyaya entegre finansal sistemden ve uluslararası ortamdan daha fazla izole ettiğini açıklamıştır (Bloomberght, 2022b).

AB, Rusya Merkez Bankası'nın rezervlerin idaresi ile ilgili bankacılık işlemlerini men etme kararı verilmiştir. Rusya'nın 640 milyar dolara varan rezervinin %50 sine erişimi engellenmiştir. AB'nin Rusya'nın Merkez Bankası'nın da yaptırım listesine dahil edilmesi AB Resmi Gazetesi'nde yayımlanarak resmîyet kazanmıştır. Aynı şekilde Rusya Merkez Bankası ile ilgili oluşumların her türlü girişimine engel kararı AB'nin menfaatine olan işlemler kısıtlamanın dışındadır (Euronews, 2023a).

AB Komisyonu Başkanı verdiği beyanda, AB hava sahasını Rusya menşeli havayollarına kapatma kararını açıkladı, "Bu, oligarkların özel jetlerini de kapsayacak." Şeklinde ifade etti. Rus devletinin yayın organları Russia Today ve Sputnik ile onların yan kuruluşlarının da AB içinde yayın engellenmesi geleceğini bildirdi. AB'nin tarihinde ilk kez savaşta bir ülke için silah alımı ve teslimatını finanse edeceklerini açıklamıştır. Ekonomik yaptırımlar yalnız Rusya'ya söz konusu olamayacaktır. Yaptırımlar hususunda açıklamalarda bulunan Von der Leyen, Belarus'a da birtakım ekonomik yaptırımların uygulanacağını ifade etmiştir. Lukaşenko idaresindeki kritik sektörlerdeki karşı yeni engelleyeceği, fosil tüten, odun ve kereste, çimento, demir ve

çeliğe kadar olan ürünlerin ihracatını engelleyeceklerini belirtmiştir. Özetle Belarus için de yaptırımlar söz konusu olmuştur. SWIFT faaliyetlerine de engel olarak savaşın finansmanına engel olmak istenmiştir (Anadolu Ajansı, 2023b).

15 Mart 2022 AB, Rusya'ya yönelik lüks mal ihracatına yasak konmasının yanında, Rusya'ya demir-çelik ithalatının engel teşkil edilecek düzenlemenin yanında ve bazı oligarkların mal varlıklarının el konmasında barındıran dördüncü yaptırım paketini ilan etmiştir. AB Komisyonu, üye devletlerin Rusya-Ukrayna arasındaki savaş sebebiyle kabul ettikleri son yaptırım paketinin detayları ilan edilmiş, Rusya'nın askeri sanayi gibi çeşitli iş kolundaki devlet işletmeleriyle ticarete konu hiçbir eyleme girişmeyecektir. Rusya tarafından ihraç edilecek demir ve çelik mamullerinin ithalatı yasaklanmıştır. Bu yasak nedeniyle Rusya ekonomisine artı değer sağlayacak 3,3 milyar euro gelir kaybı söz konusudur. Söz konusu ithalat kotaları diğer üçüncü ülkelere pay edilerek telafi edilecek, enerji sektörüne Rusya'nın oluşabilecek yeni yatırımları yasaklanacaktır. Sivil nükleer enerji ve bir takım enerji ürünlerinin AB'ye taşınması konusunda ise istisna uygulanacaktır. Lüks eşya ihracına engel olduğu gibi Rus yanlısı propaganda da bulunan oligarklar yaptırım listesine alınacaktır. Kredi imkanlarına da engellenecektir. Rusya'nın "en çok kayrılan ülke" statüsü reddedilecek, Rus ürün ve hizmetleri bu statüden faydalanamayacak ve Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyesi olarak sahip olduğu imkanlar askıya alınacaktır. Söz konusu yaptırımlar AB Resmi Gazetesi'nde yayımlanarak yürürlüğe alınacaktır. Yaptırımların amacı ekonomik olarak Rusya ve Rus oligarkları ekonomik olarak zor durumda bırakmaktır (Indyturk, 2022).

AB Komisyonu'nda Ağustos 2022'den itibaren yılda 8 milyar avro tutarındaki Rusya menşeli veya Rusya'dan ihraç edilen kömür ve diğer katı fosil yakıtların satın alınması, ithali veya AB'ye aktarılmasını yasaklanmıştır. Tarım ve gıda ürünleri, insani yardım ve enerji için istisnalar sağlanarak, Rusya bandırası kayıt altında olan gemilere AB limanlarına erişim engellenmiştir. Transit rejimi kapsamında eşya taşımacılığı da de olmak üzere herhangi bir Rus ve Belaruslu kara yolu taşımacılığı işletmesinin AB içinde kara yoluyla mal taşınması yasaklanmıştır, tıbbi malzemeler, tarım ve gıda ürünleri gibi bir dizi ürün ve insani amaçlarla kara yolu taşımacılığı için istisnalar sağlanacaktır. Jet yakıtından bilişim ürünlerine kadar geniş bir skalada yer aşan ürünlerin ithalatı men edilmiştir. Söz konusu mutabık kalınan ihracat yasakları 10

milyar avroya, ithalat yasakları 5,5 milyar avro tutarında piyasadaki bedelidir. Uygulana yaptırımların uygulanışındaki yasal boşlukları engellemeyi amaçlayan bir takım iktisadi tedbirler de alınmıştır. Bunlar; Rus şirketlerinin üye devletlerdeki devlet ihalelerine dahil olmasına ilişkin genel bir AB yasağı, Rus kamu kurumlarına yönelik tüm mali desteğin kesilmesi gibi unsurları içermektedir. Rus bankacılık iş kolundaki pazar payının yüzde 23'ünü tekabül eden dört mühim Rus bankasına tam işlem yasağı getirilmiştir. Bu sayede banklar SWIFT'den çıkarıldıktan sonra varlıkları dondurulmuş ve böylece AB piyasalarından tamamen dışlanmaları amaçlanmıştır (Anadolu Ajansı, 2023b).

Haziran 2022 itibariyle Rusya'dan ham petrol ve rafine edilmiş petrol mamullerinin ithalatının yasaklanması (sınırlı istisnalar dışında) bunun ile birlikte Rus bankası ve bir Belarus bankası için SWIFT yasağı söz konusudur. Basın yayın kuruluşlarına yayın yasakları ve Mariopol şehrindeki can kayıplarından sorumlu kişilere vize ve diğer imkanları sağlamak hususunda yasaklar çıkarılmıştır. AB ve Amerika'nın Rusya'ya tepkisi sadece Ukrayna'nın durumu ile ilintili değildir. Öncelikle Ukrayna jeostratejik konumu ve Avrupa'ya komşu olması itibariyle burada yaşanan değişiklikler doğrudan AB'yi ilgilendirmektedir. Rusya'nın olası zaferi, AB'nin aleyhine bir husustur. AB salt bu nedenden dolayıdır ki Rusya'ya enerji açısından bağımlı olmasına ve ekonomik açıdan negatif yönde tesirli olmasına rağmen Kiev'i madden ve manen desteklemeyi ve Rusya'ya, karşısında tesiri yüksek yaptırımları tercih etmiştir. Yaptırımlar nedeniyle Rusya belli ölçüde zayıflamış, hem devlet içinde hem de uluslararası sahada oldukça büyük zorluklarla karşılaşmıştır. Ukrayna ise AB ve ABD desteklerle dezavantajlı konumdayken avantajlı konuma ulaşmıştır. Gerek silah ve teçhizat desteği ile yardımlarıyla savunmadan saldırıya geçmiştir. Ayrıca bazı işgal topraklarını geri almaya, Rus ordusunu püskürtmeye, savaşta aktif ve avantajlı konuma gelmeyi başarmıştır (Kasım, 2022: 744).

20 Temmuz itibariyle AB'nin Rusya'yı hedef alan 7. yaptırım paketini onayladı. 7. paketin, Rus menşeli altınına yasak getirilen Rusya ihracatına yeni engeller, Sberbank'ın mal varlıklarının dondurulmasının yanında Rusya'dan siyasilere askeri görevlilere çeşitli unvanlarda kadar skalada elli kişiden fazla kişi ve kuruluşun daha yaptırıma maruz kalacağını açıklamıştır. 21 Temmuz sonrası İngiltere'nin Dış Ticaret Bakanlığı makamının verdiği beyanda, Rusya'dan altın ithalatına yönelik yasağın 21 Temmuz'da

uygulamaya alındığını, petrol ithalatına ait düzenlemede 31 Aralık itibari ile yasaklanacağı açıklanmıştır. 22 Temmuz 2022 itibariyle Hollanda ise yaptırımlara konteyner sevkiyatını durdurma kararı aldı Rotterdam limanına seferi olan ya da seferden gelen gemilere yasaklanmıştır. 5 Aralık 2022 kadar Rus menşeli petrole tavan fiyat uygulanmasına yönelik mekanizmayı teşkil edileceğini duyurmuştur. Rus vatandaşların varlıklarına ağustos ayında Belçika tedbir kararı almıştır. İngiltere 2022 yılı Ekim ayında yaptırıma ait Rusya ve İran yönelik yeni güncel tedbirler almıştır. Kanada ise Gazprom'un yönetim kurulu üyelerini de içeren 34 Rus vatandaşı ve altı Rus enerji şirketine yaptırım söz konusu olmuştur. Rus Hava kuvvetlerine İHA temin eden İran için yaptırım söz konusu olmuştur. 2022 yıl sonuna yaklaşılana süreçte AB 200 kişi kurum ayrıca 3 rus bankasına yaptırım listesine dahil edilmesi, çift kullanımlı (hem askeri, hem sivil kullanıma müsait eşya) mamullere ihracat yasağı söz konusu olmuştur. Aralık itibariyle Rusya'ya karşı dokuzuncu yaptırım paketi ilan edilmiş, savaş başından beri 10377 yaptırım toplamda faaliyete geçirilmiştir. ABD en fazla yaptırım uygulayan ülke olurken Rusya ise en fazla yaptırıma maruz kalan ülke konumuna erişmiştir (Sputniknews, 2022).

Rusya-Ukrayna'ya harbin başlamasıyla Dünya ekonomisi de bu husustan olumsuz yönde etkilenmiştir. Rusya, ekonomisinin önemli sektörlerinden enerji, gıda ve emtia türü alanlarda dünya ekonomisinin en önemli tedarikçilerinin başında gelmektedir. IMF edinilen istatistiki verilere istinaden harbin başlamadan önce Rusya ekonomisi dünyanın 11. büyük ekonomisidir. Rus kuvvetlerinin Kiev ve diğer Ukrayna kentlerine saldırısı dünya çapında ekonomisindeki belirsizliği artırmıştır. Rusya devletinin Ukrayna'yı işgaline karşı çıkan ülkeler, Rusya'nın iktisadi dengeleri bozarak ve en zengin oligarklarına ekonomik açıdan zarar vermek için kısıtlayıcı bazı ekonomik tedbirler alınacağını duyurmuştur. 28 Şubat'ta Amerika, Rusya Merkez Bankası hedefine alan bir yaptırım ilan etti. Amerika'nın' yaptırımını ardından AB de aynı biçimde yaptırım kararı aldı. Rus bankalarının global ödeme sistemi SWIFT uygulamasından çıkarılması, batı devletlerindeki Rus şirketlerinin ve oligarkların varlıklarının dondurulması, Rus Merkez Bankasının yaptırımları bertaraf etme gayesiyle 630 milyar ABD Doları miktarındaki döviz rezervinin kullanımının kısıtlanması gibi yaptırımlar faaliyete geçirilmiştir. Ayrıca Rusya'nın acil durum egemen servet fonu olan Ulusal Varlık Fonu

(NWF)'nu kullanmasına engel olunacak şekilde düzenleme yapılmıştır (Bakan,2022: 63).

Savaşın birinci yılı dolmasıyla 10. yaptırım paketi ilan edilmiştir. AB Konseyi, üye ülkeler tarafından resmen onaylanan Rusya'ya yönelik onuncu yaptırım paketinin kapsamını açıklamıştır. 87 kişi AB yaptırım listesine eklendi ve 34 kurum daha da eklendi. Rusya'ya İHA'lar konusunda ve diğer Rusya lehine dezenformasyon hususunda yardımcı olan diğer kişi ve kurumlara yönelik yaptırımlar da yürürlüğe alınmıştır. Wagner oluşumunun üst düzey komutanları ve füze, İHA, uçak, savaş gemisi veya kontrol sistemleri ile ilintili Rus ordusuna tedarikte bulunan şirketler de yaptırıma tabi tutuldu. İHA temininde bulunan dört İran vatandaşı da listeye girmiştir. Bu sayede AB'nin Ukrayna topraklarındaki idaresini ve bağımsızlığını tehdit eden fiiller sergilemeleri gerekçesiyle engelleyici tedbir uyguladığı kişi sayısı 1473, kuruluş sayısı da 205 oldu. Söz konusu listedeki kişi ve kurumların mal varlıkları dondurulmuştur. AB girişleri engellendi, kişi ve kuruluşların mal varlıkları donduruldu, finansman yasağı getirildi. Paket kapsamında, Rusya'nın askeri ve teknolojik gelişimine katkıda bulunan çift kullanımlı ve ileri teknoloji ürünlere de yeni ihracat kısıtlamaları getirilmiştir. Diğer taraftan mamul biçiminde ağır vasıta, çeşitli özel araçlar, römork, dürbün, pompa vinç türevi ve havacılık endüstrisinde kullanılan mamullere de ihracat engeli yürürlüğe alınmıştır. Rusya'nın ihracat mamulleri arasında sayılan petrol-kimya ürünlerine ithalat yasağı AB ülkeleri tarafından konuldu. Rusya yurttaşlarının AB devletlerinin kritik altyapı şirketlerinin idarelerinde çalışmalarına engelleyici hükümler getirilmiştir. Rusya'nın ihracatına yönelik yaptırımları delen üçüncü ülke nakliye şirketi listeye alınmıştır. Paket kapsamında Rusya'nın petrol ihracatına yönelik yaptırımların delinmesine yardım ettiğinden şüphelenilen 3'üncü ülke nakliye şirketi de listeye alınmıştır (Dünya, 2023b).

2023 altıncı ayı itibariye AB Konseyi, üye devletlerin savaş sebebiyle Rusya'ya karşı düzenlenen 11'inci yaptırım paketini resmen onayladıklarını duyurmuştur. Mevcut AB'nin yaptırımlarını etkisini hissettirmek ve yasal boşlukları doldurmak adına adımlar atılacaktır. Yaptırımların üçüncü ülkeler tarafından da delinmesi engellenecektir. Rusya'ya yönelik ithalat ve ihracat kontrol ve kısıtlamaları da genişletilecektir. Rusya'nın savunmasına olumlu etki yapabilecek yasaklı ürünlerin listesi genişletip yasak listesine riayet edilecektir. Rusya'ya kayıtlı kara taşıtları AB'ye mal taşıma yasağı

kapsamı genişletilecek, ham petrol ve petrol ürünleri taşıyan gemilerin yanıtıcı uygulamalarındaki artışa karşı da tedbir alınacaktır. Bu çerçevede, gemiden gemiye petrol transferi yapanların AB limanlarına erişimi yasaklanacak, 11'inci yaptırım paketi AB Resmi Gazetesinde yayımlandıktan sonra yürürlüğe girecektir. Rusya'ya çift kullanımlı eşyadan petro kimya ürünlerine kadar geniş bir sklada üründen ve çok sayıda şirket, şahısa yaptırım düzenlenmiştir (Anadolu Ajansı, 2023b). Aralık ayı içinde Rusya için 12. yaptırım paketi gündeme alınması planlanmaktadır.

Soğuk savaş akabinde milletlerarası ortamda yerini bulma, eksenini belirleme gibi problemler yüzünden Ukrayna geniş bir ekseninde bir Karadeniz Bölgesi siyaseti uygulayamamıştır. Tüm bu koşullara rağmen Ukrayna Karadeniz'de tesisi edilen türlü bölgesel ortaklık ve güvenlik oluşumlarına üye olmuştur. Montrö denge rejimi Ukrayna açısından sahili olmayan ülkelerin Karadeniz'de askeri güç bulundurmalarının kısıtlama konması yüzünden deniz yoluna nazaran emniyeti sağlamaktadır. Diğer bir açıdan ise Kırım krizinde yaşandığı gibi sahildaş olmayan devletlerden deniz vasıtasıyla kısıtlı destek sağlayabilmektedir. Amerika ve Rusya'nın Montrö Denge Rejimine yaklaşımı tetkik edildiğinde, Rusya Federasyonunun dengenin devamına yönelik siyaset izlediği, ABD'nin ise Montrö Denge Rejimini kabullenerek dengeyi müttefikleri üzerinden dönüştürmek üzere siyaset tarzı ürettiği söylenebilir. Bu hususta ABD'nin alanda dengeleri kendi lehine değiştirmek için ilerleyen süreçte yeni açılım ve siyasete yönelmesi ve Türkiye için yeni roller beklenmektedir. Bu hususta, Türkiye açısından, bölgedeki gerginliklerin sıcak çatışmaya dönüşmeden çözümlenmesi ve bölgede önemli bir hususa sahiptir. Bu çerçevede, bölgede "Montrö Sözleşmesi ile sağlanmış olan güç dengesinin" taraflardan herhangi birinin lehine bozulması ve çatışmaların yayılması Türkiye'nin aleyhine olan ve güvenliğine tehdit oluşturacak en önemli öğedir (Arıdemir, 2016: 250-252).

Çanakkale ve İstanbul Boğazları her ne kadar çevresi Türkiye Cumhuriyeti toprakları sarılı olsa da iki açık denizi birbirine bağlaması sebebiyle beynelmilel su yolu mahiyetindedir ve bu nedenle beynelmilel düzenlemelere tabidir. Önceki satırlarda ifade bulduğu üzere Ukrayna'nın talebi sayesinde Türkiye, 25 Şubat'ta yetkili uzmanları ile bir tahkikat başlatmış olduğunu ifade etmiştir. Tahkik edilen hususun odak noktası Ukrayna'da bir savaş hali olup olmadığı hakkında olmuştur. Bu sebeple Karadeniz'e sahil iki devlet olan Ukrayna ile Rusya'nın taraf olduğu bir harp halinde, Montrö

Boğazlar Sözleşmesi'nin 19. maddesi mucibince mezkûr iki devletin harp gemilerinin Boğazlardan geçişi antlaşma maddelerine uygun olarak mümkün değildir. Tüm bu hususlara rağmen devletlerin bağlama limanlarından ayrılmış olan gemilerinin limanlarına dönmelerine müsaade edilebilir (Dönmez, 2022: 38-39).

3.2.1. Rusya Ukrayna Savaşının Küresel Düzeyde Güncel Durumu

2024 yılının bitimi itibariyle RF-Ukrayna arasındaki savaş RF lehine dönmüş, Ukrayna'nın doğusunda ilerleme kaydetmiştir. Diğer taraftan Suriye'deki kısa zamandaki gelişme ise olayları hiç beklenmeyen bir noktaya getirmiştir. Suriye-RF ilişkileri Arap Baharı dalgası Suriye'ye varınca Rusya kendi jeostratejik konumu gereği engel olmak durumunda kalmıştır. 2007 yılından beri Doğu Akdeniz limanlarında etkinlik sağlayan Rusya açısından Esad Rejiminin düşmesi yeni jeostratejik gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır (İzzetgil ve Murshudlu, 2021: 308). 13 yıl süren iç savaş çatışmaların ardından 8 Aralık'ta Esad devrilerek Baas rejimi yıkılmıştır. Esad ve ailesi ülkeyi terk ederek Rusya'ya sığınırken, Şam'daki yönetimiye Türkiye'nin desteklediği Heyet Tahrir Şam (HTŞ) öncülüğündeki gruplar devralmıştır (Kaygusuz, 2024).

RF ile Suriye ve İsrail ile ilişkiler irdelendiğinde görülmektedir ki Rusya, İsrail-Hamas 7 Ekim 2023 tarihindeki İsrail'e yönelik saldırıyı terör saldırısı olarak nitelendirmemiş, kınanmaması da aslında diğer batı toplumundan farklı olarak nitelendirilebilir. RF, ABD'yi mevcut Ortadoğu politikasını tenkit etmektedir. Eski dönemden beri SSCB sömürgeci ve emperyalist niyetli batının karşısında Arap uluslarıyla dayanışma olarak nitelendirmekteydi, SSCB İsrail karşıtı oluşumları desteklemiş hatta Filistin Kurtuluş Örgütü'ne dayanan bir yardımlaşma eğitim donatma durumu söz konusudur. Filistinli paramiliter örgütler arasında arabulucu rolünü oynamış, Filistin devletinin kurulmasını desteklemiştir. 1991'de SSCB ve ABD Başkanı, Arap-İsrail çatışmasına ilişkin Madrid konferansında iki devletli çözümü desteklemiştir.

SSCB sonrası dönemde ilişkiler ise İsrail ile pragmatik ve Hamas eylemlerini kınayan bir tarz ile devam etmektedir. V. Putin'in iktidardaki ilk döneminde Kremlin, İran, İsrail ve Suudi Arabistan ile ilişkileri geliştirmek istemiş. İran ile dostluğa rağmen İsrail ile de ilişkiler geliştirilebilmiştir. 2022 yılı itibariyle de Putin, Ukrayna cephesinde sadece RF değil, Filistin'in de halkının olumlu olacağını deklare etmiş, Gazze duruma da

beynelmillel durumun sakatlığı olarak değerlendirmiştir. Rusya bu çatışmayı 21. yüzyılın yeni dünya düzeninde eskinin Batı bloğu ve ABD'nin egemenliğine başkaldırı biçiminde bir tarz elde etmiştir. Rusya, İsrail'e karşı Uluslararası Adalet Divanı'nda dava açan ve Tel-Aviv'i Filistinli sivillere karşı soykırım uygulamakla suçlayan Güney Afrika Cumhuriyeti ile dayanışma içindedir. 2024 Mart ayının başlangıcında Filistin direnişine yönelik olarak İlgili paramiliter yapıların birleşmesi içinde RF çaba sarf etmiştir, Filistin meselesini Kremlin'in Orta Doğu politikasının merkezinde alındığını, ayrıca beynelmillel ortamda izole edildiği bir dönemde oyun kurucu sıfatıyla durumu değiştirmeye yönelik çabalarıdır. ABD egemenliği altındaki beynelmillel sistemin yıkılacağı fikriyle yeni düzende Ortadoğu da etkin olmak adına Arap toplumu ile ilişkileri geliştirmek istemektedir. İsrail-Filistin çatışması, uluslararası kamuoyunun dikkatini Rusya-Ukrayna Savaşı'ndan uzaklaştıran bir olay olarak görülebilir. Kremlin'de Rusya'nın Filistin yanlısı politikalarının bölge ülkelerinin Rusya-Ukrayna çatışmasında Batı yanlısı tutumlarını azaltacak araçlardan biri olabileceğine ilişkin umutlar söz konusudur (İsmayıl, 2024).

İran ve Suriye arasındaki müttefiklik ilişkisi tahlil edilirken salt 12 yıllık sürece bakılmamalıdır. Eski dönemden gelen ortaklık olgusu incelenmelidir. Suriye'nin, İran'ın yeni hükümetini tanıyan ilk Arap ülkesi olması ve dış politikada ortak bir amaç duygusuyla (ABD-İsrail karşıtlığı) hareket etmesi iki ülke arasındaki dostluğu pekiştirmiştir. Bununla beraber Irak ve Lübnan'daki ortak menfaat ve İsrail özelindeki ideolojik kesişmeler, iki ülkeyi ortak dış siyasette birleştirmektedir. İran'ın özellikle dış siyasetini tahlil etmek adına önemlidir. Rusya, Hizbullah ve Körfez ülkeleri dâhil kilit oyuncularla yakın bir ilişki içerisinde olan İran'ın Suriye ile kurduğu stratejik ittifakın temelinde, bölgede İsrail ve ABD'yi bir tehdit olarak algılaması yatmaktadır. Tüm bu durumun yanında B.Esed ile Şii ortak inanç eksenini de ortaklık konusunda etkendir İran'ın Şii hilali tezi adına önem arz eden bir durumdur (Reyhanoğulları ve Özgen, 2023:132-133). Baas Rejimi ise önem arz eden bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

Arapları, Arap milliyetçiliği düşüncesi ekseninde birleştirme ideali taşıyan fikirler 1940 yılına kadar teoriden öteye geçememiştir. 1940'da Baas İdeolojisi ile bileşen teori, yankı uyandırmış ve ideoloji günümüze kadar gelen siyasal oluşumların temelinde yer etmiştir. Baas ideolojisi, 1963'de Suriye'de iktidara gelmiş, yakın zamana kadar etkisini sürdürmüştür. Baas rejimi, Suriye'de etkisi devam etmiştir. 1963 itibariyle tüm

politikalar bu yaklaşım ile oluşturulmuştur. Suriye ile Türkiye'nin 912 km'lik sınırı ile en uzun kara sınırı olan ülke konumundadır aynı zamanda PKK, su sorunu ve Batı bloğunda yer alan Türkiye ile Arap sosyalizmi olarak nitelendirilen Baas rejimi ile birtakım problemler yaşanmıştır. Bu sorunların temelinde Rus yanlısı siyaset izleyen, Suriye ile sorunlar yaşanmıştır. Aynı zamanda geçmişten gelen birçok ortak nokta mevcuttur. 2011 yılında Arap Baharının etkisiyle Suriye'de çıkan iç savaş 2024 yılı 8 Aralık tarihinde Esed rejiminin devrilmesi ve HTŞ idaresinin gelmesiyle Suriye'de etki alanının artacağı bir yaklaşım söz konusu olmuştur. Tüm bu durum tahlil edildiğinde Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de etki alanının genişlediği ve Türkiye'nin sadece RF Ukrayna meselesinde değil, Ortadoğu'da da oyun kurucu ülke olmanın ötesine geçmiş durumdadır (İnce, 2017: 276-277).

Doğu Akdeniz denince gerek gemi seyri sefer trafiği gerekse yeraltı kaynaklar gündeme gelmektedir özellikle son gelişimler neticesinde Mühürsür Ekonomik Bölge hususu da Suriye ile önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Kıbrıs adasındaki siyasi sorunlar ve potansiyel hidrokarbon alanlarının varlığı Mühürsür Ekonomik Bölge sınırlarının belirlenmesini güç hale getirirken. İstikrarsız bir Doğu Akdeniz Bölgesi'nin varlığı, tüm zenginliklerin atıl olmasını sağlamaktadır. Diğer taraftan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi 'nin bölgedeki tek taraflı adımları, özellikle Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Doğu Akdeniz Bölgesi'ndeki uluslararası hukuktan doğan haklarını tehlikeye düşürmektedir. Mevcut yeni değişiklikler düşünüldüğünde Türkiye'nin Akdeniz'deki etkinliği artmış bu durum ise Türkiye'yi gelecek adına bölgede önemi artan bir ülke haline getirme olasılığı yükselmektedir (Arıdemir ve Allı, 2019: 199-200).

3.3. Türkiye'nin Denge Stratejisi ve Arabuluculuk Faaliyetleri

Rusya'nın 24 Şubat 2022'de Ukrayna'yı işgale kalkışmasıyla gösterilen uluslararası aksiyonlarda Türkiye, öncelikle taraflar arasındaki sorunu savaş olarak nitelemekten imtina etmiştir, fakat kısa zaman zarfında 27 Şubat 2022'de, Sözleşme'nin 19. maddesi gereği iki kıyı komşusu ülkeler başlayan krizin savaş olduğunu beyan etmiştir. Başka bir ifade tarzıyla, bu ilanla beraber savaş yapan devletlerin savaş gemilerine Montrö Sözleşmesi'nin 19. Maddesi icabınca Boğazlardan geçme konusunda yasak konulmuştur. Bu hususta savaşan ülkelerin savaş gemilerinden ancak herhangi bir

sebeple Boğazlardan çıkış yapanlar geri dönebilme hakkından faydalanabilir. Türkiye'nin yaklaşımı, 28 Şubat 2022'de yapılan kabine toplantısından sonra daha da netleşmiştir. Toplantı bitiminde Cumhurbaşkanı Erdoğan, hükümetinin "*Montrö Sözleşmesi'nin ülkemize boğazlarda gemi trafiğiyle ilgili verdiği yetkiyi, krizin turmanmasını engelleyecek şekilde kullanacağını*" açıklamıştır. Devamında Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, "*Türkiye'nin Montrö Sözleşmesi'ni tarafsız bir şekilde uygulama kararlılığında olduğunu, Boğazların sadece savaşan tarafların savaş gemilerine değil tüm savaş gemilerine kapalı olduğu konusunda tüm ülkeleri uyardıklarını*" belirtmiştir (Üren, 2023: 288).

Soğuk Savaş bitişinde Rusya, Karadeniz alanında büyük bir jeopolitik kayıp söz konusu olmuş; Karadeniz Bölgesi'ndeki askeri, siyasi ve ekonomik kuvvetini mühim ölçüde kaybetmiştir. Çağımızda merkezi idare, kuvvetli lider, enerji kaynaklarının ihracından gelen iktisadi güç gibi unsurlara eski kuvvetine yeniden kavuşmaya gayret etmiş Rusya açısından, ABD'nin bölgedeki yükselen etkisi, AB ve NATO'nun genişlemeleri, kontrolü dışında kendi projelerine rakip enerji nakil hatlarının planlanması problem teşkil etmektedir. Rusya tüm bu unsurları analiz edildiğinde çevreleme-kuşatma siyasetiyle karşı karşıya kaldığını, faaliyet yetisini sınırlandırılmak istendiğini ve ulusal faydalarını risk altında olduğunu düşünerek tepkisel harekât tarzı geliştirmektedir. Rusya diğer bir taraftan bölge-dışı devlet ve kuruluşların (STÖ) alanda etki sağlamayı engel olamaya çalışırken, diğer yönden de 1990 akabinde izafi olarak gücü artan Türkiye ile rekabet ve işbirliği siyaseti takip ederek bölgesel stratejik dengeleri açıklamaya gayret etmektedir. Ancak, diğer Karadeniz ülkelerinin Rusya'nın faaliyet alanı dışına çıkmaya çalışırken bu ülke ile giderek daha çatışmacı hareket tarzı izlemeye yönelmişlerdir (Gürcistan ve Ukrayna örneklerinde olduğu gibi), Rusya'nın söz konusu ülkeler ile sürdürülebilir devletler arası ilişkiler kurarak Karadeniz Bölgesi'ndeki dengeleri kendi faydayı istikametine değiştirme ihtimali azalmaktadır. Rusya ehemmiyetle askeri varlığını konumlandığı ve beklemedeki çatışmaların yer aldığı Gürcistan, Ukrayna ve Moldova hususlarında uzlaşmacı bir yaklaşımla ortaya koyamamaktadır. Rusya'nın askeri varlığı ile bu ülkeleri baskı altında tutmayı tercih etmesi, Karadeniz Bölgesi'ndeki devletlerin çoğunda Rusya karşıtlığını güçlendirdiğinden, Rusya'yı Karadeniz havzasında hem yalnızlaştırmakta, hem de izlediği siyaset tarzıyla etkinliği azalmaktadır. Montrö Denge Rejimini Rusya'nın

bölgeye dönük siyaset tarzı açısından tetkik edildiğinde; NATO ve diğer Karadeniz'e kıyıdaş olmayan devletlerin Karadeniz'deki faaliyetlerini sınırlandırması ve ticaret gemilerinin serbestçe geçişini sağlaması dolayısıyla Montrö'nün işlerliğini müdafaa etmektedir. Buna karşılık olarak Rusya'nın Boğazlardan uçak gemisinin geçişinin mümkün olmaması ve denizaltıların ilk alım veya onarım amacıyla geçirilebiliyor olması Rusya'nın Montrö sözleşmesine getirdiği itirazlardır. Ayrıca NATO faktörlerinin Karadeniz'de üyeleri sayesinde daha fazla etki sağlaması Rusya'yı rahatsız etmektedir. Ukrayna'ya baktığımızda, kronolojik olarak Rusya ile Avrupa arasında kalan devlet olarak Ukrayna'nın dış siyasetinde bu iki kuvvetin etkisi çok yüksektir. Ukrayna'nın siyaset tarzı da bu ayrışmışlığın izlerini barındırmaktadır. Turuncu Devrimlere yakın dönemde sahne olan devletlerde iki temel siyasi tarz vardır ve bu tarzlar coğrafi koşullarla da ülkeyi tesir altına almıştır. Ülkenin doğusu, RF tesirindedir ve devlet siyaset tarzında da bu yönde tesir etmektedir. Ülkenin batısı ise AB tesiri altındadır ve ana gaye AB üyeliği olarak ortaya konulduğu bir siyasi eksene sahiptir. Bu politikalar hususiyetiyle Ukrayna'da dönemsel yaşanan iktidar değişikliklerini etkilemekte ülkenin doğu batı arasındaki sıkışmışlığının derecesini artırmaktadır. (Arıdemir, 2016: 249).

Ukrayna Rusya arasındaki sorunda ve Türkiye'nin Batılı müttefikleri ile Rusya ile ilişkilerinde yükselen gerilim, güvenlik ve enerji arzı ile ilintili sorunların yanında Ukrayna'nın ülke bütünlüğü ve egemenlik haklarının müdafaasına öncelik olmakla birlikte, Rusya'dan menşeli enerjiye bağımlılık, özellikle Avrupa devletleri artan enerji fiyatları Batı da halkta memnuniyetsizlikler baş göstermeye başlamıştır. Bundan dolayı alternatif enerji kaynakları ve temin yolları önem kazanmaktadır. Tüm bu durumlar ve Türkiye'nin stratejik konumu önemli hale gelmektedir. Türkiye'nin bu durumu enerji transfer güzergahı olma kokusundaki ehemmiyetini artırmaktadır. Bu nedenle, Türkiye'nin önemli jeostratejik konumunun ve Doğu ile diplomatik ilişkilerini önemini kavrayan siyaseti, müttefikleriyle ilişkilerinde etkin güçlü hale getirmektedir. Tüm bunların yanında, ŞİÖ katılma gibi, Türkiye'nin Doğu ülkeleriyle daha fazla uyum içinde olduğunu gösterecek açıklamalar, jeopolitiğin yükselişte olduğu bir dönemde Türkiye'nin niyeti konusundaki şüpheleri artırma potansiyeline sahiptir. Türkiye'nin Batılı müttefikleri ile Rusya arasındaki gerilim artarken, bölgede ve küresel düzeyde bir dengeleme politikasının başarılı olması da gittikçe daha zor gözükmektedir. Aynı şekilde RF, Türkiye ile Batı arasındaki ayrışmayı artırmak için çabalarını artırdığını

görmek şaşırtıcı olmayacaktır. Diğer bir husus ise Avrupa da dahil olmak üzere dünya genelinde artan sağ popülist siyaseti de dikkate almak gerekir. Siyasi retorik giderek kutuplaşmakta ve “bize karşı onlar” vurgusu her geçen gün artmaktadır. Önceki seçim dönemlerinde görüldüğü üzere, Türkiye’nin Avrupa ile ilişkisi sadece bir dış ilişkiler meselesi değil, aynı zamanda hem bu ülkelerdeki hem de Türkiye’deki kimlikleri yansıtan bir iç mesele olduğu için geleceğin Türkiye ile Avrupa ülkeleri arasındaki diplomatik çekişmelere ve gerginliklere yatkın olacağı rahatlıkla öngörülebilir. Böylesine kırılgan ve gergin bir siyasi ortamda, Türkiye’nin bölgedeki geleneksel yaklaşımı, sadece bölge ülkeleriyle değil, daha küresel düzeyde uluslararası mekanizmalarla ilgili olarak da gelecekteki çabalarında yol gösterici olabilir. Bu nedenle Türkiye, Batı ittifakındaki konumunu da göz önünde bulundurarak, Doğu ülkeleriyle diplomatik kanalları açık tutmaya ve dostane ilişkiler içinde olmaya devam etmelidir (Üstün, 2022).

Doğu ile ilişkilerin önemi kadar Türkiye, coğrafi konumu RF ve Ukrayna arasında ilişkilerinin bulunması nedeniyle, her zaman denge politikası izlemeyi tercih eden taraf olmuştur. NATO üyesi olan Türkiye Cumhuriyeti, diğer taraftan da iki ülke ile de iktisadi ilişkileri mevcut bir ülkedir. Rusya ise Türkiye’nin en büyük enerji tedarik ettiği ülke durumundadır. Türkiye aynı zamanda birçok stratejik savunma amaçlı silahlarını da Rusya’dan temin etmektedir. RF Ukrayna arasındaki savaşın başından beri Türkiye savaş karşıtı bir tavır almış ve Ukrayna’nın toprak bütünlüğünü desteklemiştir. Tarafları itidal ile davranmaya ve aralarındaki sorunun çözümü için çaba göstermeye çalışmıştır. Tüm bunları yaparken de Rusya ile doğrudan çatışmadan kaçınmak için de hassasiyet göstermiştir (Tuna, 2022: 2019-220).

Türkiye’nin ilk defa arabuluculuk faaliyetlerine girmemektedir. Türkiye tarihinde daha önce defaten arabuluculuk faaliyetlerine girişmiştir. 2005 yılında Lübnan hükümeti ile Hizbullah arasında, 2008 yılında Suriye ile İsrail arasında, 2010 yılında Amerika Birleşik Devletleri ile İran arasında, 2010 yılında Kırgızistan’da, 2010 yılında Somali’de, 2011 yılında Filistin’de El Fetih ile Hamas arasında, 2011 yılında Sudan ve Eritre’de, 2012 yılında Filipinler Hükümeti ile Moro İslami Kurtuluş Cephesi arasında, 2013 yılında Somali, Mynamar ve Mali’de; 2014 yılında Libya’da meydana gelen çatışmalarda arabuluculuk faaliyetleri yürütmüştür (Yumuşak, 2023: 178).

Arabuluculuk hususunda Türk Dış İşleri Bakanlığı gerek BM gerekse Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı, İslam İşbirliği Teşkilatı bünyesinde çalışmalarda bulunmuş, Etkin Arabuluculuk Rehberi'nin Bakanlığın sayesinde Türkçeye çevrilmesi sonucunda, Türkiye, arabuluculuğun önleyici diplomasi ve uyuşmazlıkların çözümü bakımından ehemmiyetine binaen beynelmilel toplum nezdinde daha görünür olmak ve arabuluculuk faaliyetlerine daha da fazla emek ve kaynak ayrılmasını sağlamak için, Finlandiya ile bir arada 24 Eylül 2010 tarihinde New York'ta BM bünyesinde "Barış için Arabuluculuk" girişimini başlatmıştır. Ülkemizde ise İstanbul Arabuluculuk Konferansları tertiplenmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022a).

2008 senesi akabinde dış politika tarzında yeni bir sektör olan arabuluculuk Türkiye'nin devreye girdiği meselelerde her zaman olumlu sonuç alamadığı, başarısız olduğu hallerde oldu. Fakat Türk hükümeti, arabuluculuk veya kolaylaştırıcı rolünü icradan iki bakımdan faydalı olduğunu düşünüyor. İlki, Türkiye'nin bölgesel bir aktör olarak saygınlığı ve etkisi açısından, ikincisi ise, bölgede problemlerin bitmesi ve barışın tesisi bakımından, hükümetin bu "misyon" yaklaşımı, nihayetinde arabuluculuk veya kolaylaştırıcılık işleri Türk dış politikasının aktif bir "sektörü" olmasını sağladı. Söz konusu bu faaliyetlerde, inisiyatifin başlangıcı önem arz etmektedir. Fayda sağlarsa, saygınlık ve etki gibi amaçlar da gerçekleşir; sonuç alınmazsa Türkiye'nin iyi niyeti ve çabası gene de takdir toplar. Bu da Türkiye için bir kazanç sayılır (Kohen, 2014).

Türkiye Cumhuriyetinin diplomatik, askeri, ekonomik ve kültürel araçlara ek olarak, arabuluculuğu da dış politika enstrümanı olarak kullanması, Touval'in diğer ülke emsallerinde ortaya koyduğu arabuluculuğun bir dış siyasete enstrümanı olduğu anlayışıyla tarif edilebilir. Türkiye'nin arabuluculuk faaliyetlerinin etkisi ve tarzı ile konumunu açıklayacak daha aktif bir analiz açısı gerekmektedir. Zira, Türkiye salt ve belirgin alanda çalışmakla kalmayıp, o alanın değerlerine yeni bir açı kazandırmaktadır. Özetle, Türkiye'nin gayretleri arabuluculuk icrasına 2010-2020 periyodunda normların oluşumuna, kurumların dönüşümüne, kapasitenin artırılmasına etkide bulunmuştur (Akçapar, 2021: 33).

Arabuluculuğu sadece yakını değil ve uzak çevredeki barış ve istikrarın tesis edilebilmesinin araçlarından birisi olarak gördüğünü ilan eden Türkiye, bu hususun etkin bir şekilde uygulanabilmesi içinse farkındalık ve kapasite artırımının gerekliliğini

vurgulamaktadır. Bu bağlamda, öncelikle Türkiye'nin arabuluculuk faaliyetleri tarihsel bağlam içerisindeki faaliyetlerde edinilen tecrübenin bir yansıması olarak kabul edilebilir, arabuluculuk hakkında farkındalık yaratılmasına ve arabuluculuğun kurumsallaştırılmasına yardımcı çalışmalar icra edilmiştir (Kiraz, 2020: 232).

Türkiye'nin arabuluculuk geçmişine bakıldığında İran–Irak savaşı önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye savaş boyunca aktif kalarak tarafsız tutumuna devam eden ve her iki ülke ile de bilhassa hudut sorunları temelinde kaydedilen tüm menfi vakalara rağmen eşit, dengeli ve barışçıl bir hareket tarzı izlemekte dirayet sergileyen ender bir ülke olmuştur. İran ile Irak daha yeni sınır çarpışmaları şeklinde cereyan eden menfi gelişmelerin başlangıcından itibaren Türkiye her iki ülke ile de eşit, dengeli mesafede sağlam münasebet kurmaya gayret etmiş ve tarafsız politikasını sekiz yıl boyunca muhafazasını amaçlamıştır. 1980 senesinde yaşadığı darbe deneyimi sebebiyle iç politikada karmaşık dönem olmasına rağmen komşularıyla ilişkilerini iyi niyet, sulh ilkesince devamına çabalayan Türkiye, İran-Irak Savaşı'nın başlamasını müteakip bu savaşta tarafsız bir tutum sergilediğini beyan etmiştir. Turgut Özal'ın başbakan seçilmesi ile birlikte dış siyasette ekonominin aktif bir araç olarak kullanılmaya başlandığı dönemi tecrübe eden Türkiye, ticareti geliştirecek neo liberal politikaları uygulayacak, ekonomiyi ilişkilerde temele alan bir tarz benimsemiştir (Özdemirci, 2014: 147).

1990'lı yıllar ele alındığında, Ülke içi siyaset karmaşık bir hal almış, bu durumda ise dışarıda gelişen temel mesele Yugoslavya'nın dağılması süreciyle yaşanan çatışmalar olmuştur. Türkiye, Boşnaklar ve Hırvatlar arasında arabuluculuk faaliyetlerine girişmiş ve 1994 tarihli antlaşmanın imzalanmasına katkı sağlamıştır (Kiraz, 2020: 232).

Doksanlı yılların en etkili ve Türk Hariciyesinde olumlu izler bırakan İsmail Cem'in dışişleri bakanlığı (1997-2002) döneminde ise Türkiye'nin İsrail ile Filistinliler arasında arabuluculuk rolü çok tartışıldı. Birçok kez bölgeye giden Cem, Türkiye'nin bu çatışmadaki rolünü arabulucu olarak değil, taraflar arasındaki farklılıkları ve güvensizliği gidermeyi önceleyen bir kolaylaştırıcı olarak tanımlıyordu. Ancak bu yöndeki birçok girişim sonuçsuz kalmıştır. İsmail Cem döneminde Türkiye, Yunanistan ve Suriye gibi komşularıyla daha iyi ilişkiler kurmayı amaçladı ancak bu yaklaşım,

üçüncü taraflar arasındaki anlaşmazlıklar konusunda arabuluculuk rolünü kapsamıyordu (Valensi, 2023).

Özellikle 2000’li yıllarda Ak Parti iktidarının gelmesi ile dış politikada yaklaşım farkı daha kendini göstermiştir. Özellikle iktidarının başında ABD’nin Irak’a müdahalesi ile gelişen kriz ortamında dış politikaya yaklaşım farklılığı da zorunluluk olarak karşımıza çıkmıştır.

Tablo 1. Ak Parti İktidarının 2010 Yılına Kadar Arabuluculuk Faaliyetleri

Gelişmeler	Yıl
Irak Krizi	2003
İsrail-Suriye	2003
Gürcistan –Acarya	2003
Azerbaycan-Ermenistan	2004
İsrail –Filistin	2005
Gürcistan-Abazya	2005
Pakistan- İsrail	2005
Irak (Şii- Sunni)	2006
Uluslararası Atom Enerjisi- İran	2006
AB-İran	2007
İsrail – Hamas	2006
İsrail-Lübnan	2006
Lübnan Krizi	2007
Birleşik Krallık –İran	2007
Afganistan – Pakistan	2007
İsrail-Suriye	2008
Sırbistan –Bosna Hersek	2009
Bosna Hersek-Hırvatistan	2009
Filipinler –Moro İslam Cephesi	2009

Kaynak: Beriker, 2016: 7

2007 itibariyle ikinci seçim galibiyetini kazanan Ak Parti bunun verdiği özgüven ile dış politika da daha farklı bir yaklaşımla faaliyetle girişen Ak Parti Ortadoğu ve Kuzey

Afrika ile Balkanlar bu yeni politikanın hayata geçirildiği başlıca alanlardır. Türkiye üçüncü taraf olarak İran nükleer krizinin diplomatik yollarla sonuçlandırılması hususunda, Suriye ve İsrail, Suriye ve Irak arasında; Filistin, Irak ve Lübnan'daki hizipler ve gruplar arasında, Afganistan ve Pakistan arasındaki problemlerde ve Bosna Hersek'te Sırp ve Boşnaklar arasındaki sıkıntılı ve gergin meselelere etkin roller oynamıştır. Türkiye uyuşmazlıkların çözümü ve uyuşmazlık idaresi gereçlerini “düzen kurucu aktör” rolünü icrası üzere tesirli bir biçimde kullanmıştır. Türk Sivil Toplum Kuruluşları (STK) ve sivil aktörler dönüşümde asli unsurlar haline gelmiştir. “Düzen kurucu aktör” karışık ve çok perspektif barındıran bölgesel politikalar, kültür, ekonomi, yapısal barış inşası ve güvenlik alanlarında liderlik misyonunu da barındırmaktaydı. Bu rol Türkiye'nin dış siyaset tarzında olduğu kadar icrasında da köklü bir değişimi mecbur bırakmaktaydı. Alışlagelen diplomasi tarzına ilaveten yeni dış politika gereçleri, güçler dengesi ve zorlayıcı diplomasi dönüştürücü bir dış politikanın muhafaza edilmesi için elzemdir. Türkiye'nin uyuşmazlık çözüm çabaları tüm bu temel unsurları birleştirmesi yönündedir. Uygulama düzeyinde bu çabalar dört dönüştürücü gündem altında sınıflandırılabilir: “hem bölgesel hem de küresel düzeyde yapısal sorunlarla mücadele”, “çok boyutlu bir konu gündemi oluşturulması”, “krizsiz iletişim ve kurumsallaşmış iş birliği çabaları” ile “yapıcı iletişim için yeni kurallar ve normlar geliştirilmesi”. Birçok politika uygulaması bu dört ana strateji kapsamında yer almakla birlikte bu uygulamaların dağılımını ve toplam etkinliğini değerlendirmek zordur (Köse, 2017: 4-5).

2010 senesinden beri icra edilen arabuluculuk çabalarında müdahil olunan coğrafyayı belli bir oranda genişleten Türkiye, özellikle Afrika'daki çatışmalarda etkili rol icrasına gayret etmiştir. Bu süreçte, İran (2010), Kırgızistan (2010), Filistin (2011), Sudan (2011), Eritre (2011), Somali (2013), Mynamar (2013), Mali (2013) ve Libya (2014) Somali Etiyopya (2015) Suudi Arabistan-İran (2015) kaynaklı çatışmalarda arabuluculuk yürütmüştür (Beriker 2016, 21) .

Özellikle Arap Baharı ile birlikte Türkiye arabuluculuk alanında daha değişik bir panoramadan hareket tarzı benimsemiştir. Hariciye söylemini sertleştirmiş, birçok çatışmada açıkça taraf olan söylem ve fiilleri nedeniyle özellikle Ortadoğu'da tarafsız ve güvenilir sıfatlarını yitiren bir oyuncu haline gelmiş, Davutoğlu'nun etkin olduğu dönemde Arap Baharı vakalarında İhvinci oluşumlara İdeolojik temelli yaklaşımı dış

politika kararları neticesinde uluslararası alanda Türkiye'nin yalnızlaşmasıyla sonuçlandı ve haklı olduğu hususlarda dahi diğer devletlerden destekleyecek ülke bulamadı. O güne kadar arabulucu/kolaylaştırıcı olma kapılarını açan bu özellikler kaybolduğuna dair geçici imajı söz konusu olmuş, anlaşmazlıklarda bu rolü oynama olasılığı da zayıflamış oldu (Valensi, 2023). Bu durum ilerleyen süreçte biraz daha olumlu bir yöne evrilmiştir.

Türkiye 21 yy da arabuluculuk konusunda daha aktif bir tarz izleyerek girmiştir. Türkiye'nin, icrada kazandığı tecrübeler ve arabuluculuğun dış siyasetin etkileriyle yol alan dönemde, arabuluculuk çalışmalarının bir açışında, arabuluculuğun yöntem olarak geliştirilmesi, etkili hale getirilmesi ve uluslararası/bölgesel örgütlerin arabuluculuk potansiyelinin geliştirilmesi gibi bir takım kurumsal çalışmalar oluşturmuştur. Bu dönüşümde etkili olan unsurlardan bir tanesi ise yukarıda da bahsedildiği üzere son yıllarda Türkiye'nin karşılaştığı güvenlik sorunlarının Türkiye'nin arabuluculuk faaliyetlerini sekteye uğratması olmuştur (Kiraz, 2020: 233).

Türkiye için önemli bir dönüm noktası olarak karşımıza çıkan 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrasında ise Türkiye'de çok farklı bir yaklaşım söz konusu olmuş, daha güvenlikçi bir yaklaşım ile sınır ötesi operasyonlar düzenlenmiştir. 20 Ocak 2018 Zeytinalı ve 9 Ekim 2019 Barış Pınarı hareketleri ile kısmen hayata geçirilmiştir. Tıpkı Ekim-Kasım 2020 2. Dağlık Karabağ savaşında olduğu gibi, bu hareketlerin da ABD Rusya rekabetini nasıl etkilediği konusunda birbiriyle taban tabana zıt değerlendirmeler olmasına rağmen, ABD ve Türkiye'nin burada da kaybeden tarafta olmadığı açıktır. Dolayısıyla, Erdoğan'ın müttefikleri ve stratejik partnerleriyle görüş ayrılığına düşse de kopuş olmaksızın ilerlemesini sağlayan "kazan-kazan" anlayışına dayalı şekilde sürdürdüğü transaksiyonel ilişkinin Suriye konusunda ABD'yle de geçerli olduğu söylenebilir (Güneş, 2020: 262).

24 Şubat 2022 savaşın başlaması ile iki Karadeniz ülkesi savaşa girmiş Dünya'yı sarsan Pandemi tam olarak etkisini bile yitirmeden Dünya ve özellikle Avrupa savaş ile yüz yüze gelmiştir. Türkiye açısından da komşu iki devlet savaşa girmesi birçok açıdan zor durumda bırakan bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Montrö hususunda objektif olarak Montrö antlaşmasının koşullarının uygulanacağını belirten Türkiye iki ülkenin arasını bulmak adına çalışmalara girmiştir. Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne

destek verirken Rusya'ya karşı da aşırı tepki vermek yerine itidal çağrısı ile aktif bir oyun kurucusu, arabuluculuk perspektifine yönelik yaklaşım sergilenmiştir. Türkiye Ukrayna Devlet Başkanı Zelenskiy, "Erdoğan ve Aliyev, Rusya ile müzakere organize etmeyi önerdi" açıklaması ile arabuluculuk faaliyeti hakkında gayret göstermiştir (Birgün, 2022)

Zelensky tarafından sosyal medya vasıtası ile yapılan beyanda, Belarus Devlet Başkanı Aleksandr Lukaşenko ile Ukrayna Devlet Başkanı Vladimir Zelesnkiy'nin telefonda görüştüğü beyan edilmiş, "*Ukraynalı delegenin Rus delegelerle herhangi bir ön koşul olmadan Ukrayna-Belarus sınırındaki Pripyat Nehri yakınında görüşmeye karar verdiler. Lukaşenko, Ukraynalı delegelerin seyahati boyunca, görüşmeler esnasında ve delegelerin dönüşüne kadar uçakların, helikopterlerin, roketlerin Belarus topraklarında oldukları yerde kalacaklarına dair sorumluluk aldı*" şeklinde ifade bulmuştur. Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fuat Oktay, Rusya ile Ukrayna devletleri arasındaki barışa yönelik görüşme çalışmalarına atıf yaparak, "Bu çerçevede Türkiye olarak her türlü yapıcı katkıyı vermekteyiz." dedi. (Habertürk, 2022)

Türkiye-Rusya-Ukrayna Üç Ülkenin Dışişleri Bakanları Toplantısı 10 Mart 2022 tarihinde Türkiye Bakanının ev sahipliğinde Antalya'da icra edildi. Türk Dışişleri Bakanı koordinasyonunda yapılan toplantı Türkiye-Rusya-Ukrayna Üçlü Dışişleri Bakanları Toplantısı iki ülkenin dış işleri bakanları ile mülakat yapmıştır. Müteakiben, Türk Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu, Sergey Lavrov ile de ikili bir mülakat yapmıştır. İlgili bakanlar ile yapılan mülakatlar ile barışın tesisi adına çalışılmıştır. Antalya'da aynı gün yapılan forum ile birlikte İstanbul'da arabuluculuk konferansının sekizincisi düzenlendi," Değişen Barış Ortamında Arabuluculuk Mercek Altında" teması ile Antalya'da icra edildi Antalya'da düzenlenen forum sonrası İstanbul'da Arabuluculuk Konferansı düzenlenmiştir. Arabuluculuk alanında konuların tartışıldığı geleneksel bir platform haline gelen Arabuluculuk Konferanslarına Çavuşoğlu, kalıcı barış ve istikrarın sağlanmasının, çatışmanın olmadığı anlamına gelmemekle birlikte ve çatışma ile başa çıkma tarzlarını geliştirmek olduğunu belirtmiştir. Çavuşoğlu diplomasinin işlevini salt sorunla mücadeleye indirgenmesine izin müsaade edilemeyeceğini ve arabuluculuğun, yeniden kurgulanan diplomasinin vazgeçilmez bir unsuru olduğu hususlarının da altını çizmiştir (T.C Dışişleri Bakanlığı, 2022b).

Ukrayna doğusundaki Kramatorsk kenti tren garına roketlerle saldırı neticesinde, tahliye olmayı bekleyen çok sayıda sivil kaybı yaşandığını ve yaralananların olması üzerine T.C. Dış işleri bakanı sivillerin tahliyesinin önemli bir husus olduğunu göstermektedir. Bu vesileyle, ivedilikle ateşkes ilan edilerek savaşın tahribatının giderilmesini Dış işleri Bakanlığı temenni etmiştir (T.C Dışişleri Bakanlığı, 2022c).

3 Mart Belarus'un Polonya ve Ukrayna sınırına Brest şehrinde yapılan görüşmede sivillerin tahliyesi için geçici ateşkes ilan edildi, 7 Mart da ise sivillerin tahliyesi ve insani yardım koridoru üzerinde mutabakata varılmıştır. 10 Mart Antalya Diplomasi formunda Rusya –Ukrayna Dış İşleri bakanları görüşmüştür. 12 Mart Kremlin sözcüsü çevrimiçi mülakatların devam edeceğini bildirmiştir. 23 Mart tarihinde Zelensky görüşmelerin devam ettiğini adım adım ilerleme kaydedildiğini belirtmiş, 29 Mart2023 itibariyle Kiev ve Çernigiv bölgelerinde askeri eylemlerin azaltılması husunda anlaşmaya varılmıştır. Podolyak, Ukrayna idaresi garantör ülkeler safında Çin, Rusya, ABD, Fransa, Türkiye, Almanya, Kanada ve İsrail'i görmek istediğini belirtmiştir. Garantörlerin izafe edilen görev NATO'nun 5. madde taahhüdüne benzeri bir madde olmasının yanında Ukrayna egemenliğini muhafaza altına alınması istenmektedir. İstenilen bu husus 1994 tarihli Budapeşte muhtırasının yeniden işlenmesidir. Ukrayna tarafı garantör ülke hususunda Türkiye'nin ev sahipliğini övmüş, iyi bir ortam hazırladığına dikkat çekmiştir (NTV, 2023b).

Savaşan tarafların ikisi de güvendiği Türk liderliği, müzakerelere ev sahipliği yapmaya hazır olduğunu deklare etti, Türkiye, Belarus'un izlediği politikanın aksine dengeyi esas alan bir yaklaşım sergiledi, Rusya'yı itidale çağırrsa da Rusya'ya saldırgan tutum izlemedi. Sorunun çıkmasına mütevellit Türkiye diplomatik yöntemleri soruna çare bulmaya gayretli. Bu nedenle Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, konunun Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) kapsamında Minsk Süreci müzakerelerinin yeniden canlandırılarak çözülmesi gerektiğini daha ilk başta açıklamıştı. Türk tarafı savaşan ülkeleri müzakereye yaklaşması için çalışmaktadır. Savaşan ülkelerin dışişleri bakanlarının Antalya Diplomasi Forumu'nda buluşmasıyla ilk girişim gerçekleştirildi. Türkiye, 29 Mart'ta Rusya Federasyonu ve Ukrayna'dan temsilcileri İstanbul'da ağırlamıştır. Görüşmelere Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın da katılımı ve konuşma yapması her iki tarafın da alkışlarını almıştır. Erdoğan, iki lideri, Ukrayna Devlet Başkanı Volodimir Zelenskiy ve Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'i

ağırlamaya hazır olduğunu açıkladı ve birçok önemli faktörün altını çizmiştir. İlk olarak Putin'i ateşkesi ve nihayetinde barışı düşünmeye çağırmıştır. İkincisi, Rusya'nın işgalini genişletmemesini tavsiye etti, bu da sonuçta her iki tarafta da daha fazla can kaybına neden olacak ve Putin'i "onurlu bir çıkışa" kapıyı kapatmamaya çağırmıştır. Türkiye'nin arabuluculuk faaliyetleri bazı devletler tarafından engellenmeye çalışılmaktadır. Savaşı isteyen bir takım odakların süreci etme ihtimalinde barışın önünde muhtemel engel olarak karşımıza çıkmaktadır (Ataman, 2022).

Ankara barışın tesisi adına gayret etmektedir. Gayretlerine rağmen sorumlulara göre, Donbas ve Kırım bölgelerinin statüsü ve güvenlik garantileri içine alan çözüm bekleyen konular mevcuttur. Savaşın iki ülke ile bağları muhkem ve sağlamdır. Kiev yönetimine İHA tedarik ederken Rus tarafına karşıda yaptırım uygulamamıştır. Ankara salt BM yaptırım uygulayacağını beyan etti. Erdoğan sorunun çözümü için çabalayacağını beyan etmiştir. Ancak Rusya, İstanbul'da sahadaki askeri faaliyetlerini azaltma sözü verirken, Bucha'dan ortaya çıkan görüntüler ve akabinde Ukrayna'nın doğusundaki Kramatorsk kentindeki bir tren istasyonuna düzenlenen ölümcül roket saldırısı barışa gölge düşürmüştür. Tüm bu koşullara rağmen Türk tarafı savaşa son vermek adına gayret etmesi de dikkate değerdir (France24, 2022).

Savaşın başlamasıyla tahıl hasadının en fazla yapıldığı alanlardan biri olan Ukrayna ve Rusya da tahılın piyasa sunulmamasından dolayı Dünyada baş gösteren kıtlık riskine karşı Türkiye ve Birleşmiş (BM) arabuluculuğunda yapılan mülakatların ardından Ukrayna ve Rusya, tahıl ürünlerinin Karadeniz üzerinden dünya pazarlarına taşınmasına olanak sağlayan anlaşmaya imza atmıştır. Bu antlaşma ile piyasada buğdayın fiyatında bir düşme yaşanmış, Dolmabahçe Sarayı'ndaki törende BM Genel Sekreteri Antonio Guterres, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a teşekkür etti, "*Bu anlaşma sizin ısrarlı çabalarınız sayesinde oldu*" dedi. Cumhurbaşkanı Erdoğan ise "*Tüm dünyayı uzun süredir meşgul eden küresel gıda krizinde tüm tarafları mutlu edecek bir çözüme olanak sağlamanın mutluluğu içindeyiz*" dedi ve ekledi: muhtemel açlık riskinin baypas edilmesinin yanında bu işlemler müşterek olarak İstanbul'da kurulacak koordinasyon merkezi tarafından icra edileceğini belirtmiştir. Rusya ve Ukrayna, birbirleriyle bir anlaşmaya imza atmamıştır. Bunun yerine iki ayrı belge imzalandı. İki antlaşmada birbirinin aynısı olmakla birlikte Tahıl ve Yiyecek Maddelerinin Ukrayna Limanlarından Emniyetli Sevki Girişimi Belgesi, Ukrayna limanlarına demir alan ve bu

limanlardan ayrılan gemilerin bir kısmının İstanbul Boğazı yakınlarında BM, Türkiye, Rusya ve Ukraynalı yetkililer tarafından tetkik edileceği ilan edilmiştir. AB ve ABD Türkiye'nin anlaşmada arabuluculuk yapmasından memnun olduklarını ekledi. Antlaşma 120 gün sürecek, sonra yenilecektir. Tahıl koridoru oluşturulmasına dönük çabaların ilk amacı, Odessa başta olmak üzere mayınlar nedeniyle Ukrayna limanlarında sefere çıkamayan gemilere ortam hazırlamaktır. Rusya da kendi mahsullerinin geçişini istemektedir. BM Rusya'ya yaptırım uygularken böyle bir antlaşmaya ABD de razı edilmiştir. Gemilerin geçişi gıda yüklü kargo gemiler, kılavuz gemiler aracılığıyla mayınlı limanlardan Karadeniz'e ulaşacak ve önceden belirlenen rotalardan dünya pazarlarına taşınacaktır. Gemilerin geçişi esnasında Rusya ateşkes ilan edecektir. Koordinasyonda Türk Deniz Kuvvetleri'nin taraflar arasındaki işlemler açısından kolaylaştırıcı rol oynayacağı kaydedilmiştir. Rusya'ya gübre ve gıda satışı uygulanan yaptırımlara dahil değildir. Bankacılık sistemindeki engellerden dolayı anlaşmaya yanaşmamaktadırlar. Dışişleri Bakanı Mevlut Çavuşoğlu da 21 Temmuz'da TRT'ye yaptığı açıklamada, "*Bu sorunu çözdüğümüz zaman sadece Ukrayna'nın tahıl, ayçiçeği ve ayçiçek yağı ihracatının önü açılmayacak. Rusya'nın da gerek bu ürünler gerekse dünyanın ihtiyacı olan gübrenin ihracatının da önü açılacak*" demiştir. Lojistik alanında da Rusya'ya yaptırımların olduğunu ürünlere yaptırım olmamasına rağmen lojistik hizmet alınmaması önem arz etmektedir. Financial Times gazetesine konuşan bir Batılı yetkiliye göre Rusya'nın tahıl ürünlerini ihraç etmesini kolaylaştırmak için BM ile Rusya bir mutabakat muhtırası da imzalayacak. Olumlu bir sonuç alınması halinde, Rusya'nın 2022 sonuna kadar 50 milyon tona yakın tahıl ürünü ihraç edebileceğini ilan etmiştir (BBC, 2022a). Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgaliyle başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı Gıda ve enerji sektörü başta olmak üzere pek çok sektöre tesir eden Dünyada bu güne kadar emsali görülmemiş bir durum ortaya çıkarmıştır. Tahıl ve gıda krizi konusuna çare olarak *Karadeniz Tahıl Girişimi Anlaşması* veya bilinen adıyla *Tahıl Koridoru Anlaşması* uluslararası mecrada 2022'nin en önemli girişimi olmuştur.

Tarım sektörü gıdayı üreten tek sektördür bu açıdan da önemli bir konumdadır. Tarım insanın hayatını idamesi için önemlidir. Arz zincirinde tarım açısından önemlidir. Pandemi, Suriye savaşı ve iklim değişikliği gıda arzını tehdit etmektedir. Öyle ki Birleşmiş Milletlerin 2022'nin başında yayımladığı *Gıda Krizi Küresel Raporu*'na göre 2021'de 190 milyondan fazla kişinin gıda güvencesinden yoksun olduğu ve acil

yardıma ihtiyaç duyduğu bildirilmiştir. Dünyada rekor seviyeler olan bu değerlerin 2022’de özellikle Rusya-Ukrayna Savaşı’nın etkileriyle birlikte daha da kötüleşeceği tahmin edilmiştir. Tahıl ürünü ihracatçısı olan Rusya ve Ukrayna savaşı birçok sorunun da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle savaş dünya piyasalarında küresel gıda, gübre ve enerji fiyatlarını da etkilemiştir. Rusya ve Ukrayna, temel tarım ürünlerinde istihali artırarak tedbirler almıştır. İhracat dünya piyasalarında alıcı bulmuştur. Temel gıdaya erişim, özellikle ithalata bağımlı gelişmekte olan ülkeler açısından önemlidir. Birçok ithalatçı ülke bu süreçte gıdada Ukrayna ve Rusya’ya bağımlı hâle gelmiştir. Hâlihazırda Mısır, Tunus, Libya, Nijerya, Yemen, Katar, Bangladeş gibi Kuzey Afrika, Orta Doğu ve Asya ülkeleri tahıl ihtiyacının büyük bölümünü Rusya ve Ukrayna’dan ithal etmektedir. Mısır en büyük tahıl ithalatçısı konumundadır. Devletlerin üst kurumlarıyla tesis ettiği Müşterek Koordinasyon Merkezi ile gıda arzının sevkiyatı düzenlemesine adımlar atılmıştır. Ukrayna limanlarından Ağustos 2022’de yola çıkan ilk gemiden itibaren başarıyla gemi seferleri devam etmiştir. Ekim sonunda ise Rusya tarafından askıya alınan anlaşma, Türkiye’nin girişimiyle kısa sürede tekrar başlamıştır. Tahıl Koridorundan sevk edilen ürünlerin ulaştığı limanlardaki ülkelerin gelir gruplarına bakıldığında refah seviyesi yüksek ülkeler tahıl ihracatından fazlaca yararlanmışır. Düşük bütçeli devlet istenileni alamamıştır. *Tahıl koridoru antlaşması ile sadece tahıl fiyatları dengelenmemiş diğer alternatif tarım ürünleri de piyasada dengeye kavuşmasına fayda sağlamıştır. Bu antlaşma ile bir göç dalgasının önüne geçilmiştir.* Gübre arzı konusunda da gerek savaş sırasında gerekse sonrasında piyasada olumlu etki yapacak bir çok faydayı sağladığı söylenebilir (Dellal, 2022).

Şekil 6. Tahıl Sevkiyatı Yol Seyir Haritası

Kaynak: Türkiye'nin İstikrara Katkısı, 2023: 166

Türkiye'nin NATO üyesi bir devlet tarafları bir araya getirebilme hususundaki başarısı nedenlerine incelenmeye değerdir. Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne yönelik saygılı tavrının yanında ortaya koyduğu net duruş ve Kırım'ın uluslararası hukuka aykırı bir şekilde ilhak edilmesini tanımadığını her platformda açıkça dile getirmesi, Kiev idaresinin güvenini kazandırırken; diğer taraftan Türkiye'nin Astana Süreci ve Karabağ Sorunu gibi çatışma sahalarında Rusya'yla idaresini sağladığı sükseli dönemler Moskova idaresinin Ankara'nın arabuluculuğuna sıcak bakmasını ortam hazırlamıştır. Bu sebeplerden ötürü Türkiye, Rusya-Ukrayna Savaşı sırasında her iki tarafın da güvendiği tek aktör sıfatına haiz olarak ön plana çıkmış ve bu da İstanbul'un arabuluculuğun merkez adresi haline gelmesine olanak tanımıştır. Türkiye'nin BM'ye yönelik eleştirilerinde kullandığı "Dünya 5'ten Büyüktür" çıkışındaki haklılığın "Tahıl Koridoru" aracılığıyla teyit etmiştir. Zira tüm insanlığın ve özellikle de mazlum milletlerin ağır bir şekilde yüzleşeceği gıda krizinin önlenmesinde BM'nin Türkiye'ye ihtiyaç duyması, sistemin fiilen "5+1" şeklinde formüle edilebileceğini gözler önüne sermiştir. Söz konusu Savaş'ın sadece Karadeniz'deki askeri güvenlik ve güç dengeleri açısından değil; Dünya çapındaki tedarik zincirindeki aksaklığın giderilmesine gıda krizinin sorun olmaktan çıkması ve devletlerarası ilişkilerin geleceği açısından da

Türkiye'nin jeopolitik ehemmiyeti artmıştır. Türkiye ile dönemsel sorunların çözümüne de yaklaşım değişmiştir. Tüm bu hususlar batı açısından Türkiye'nin önemini bir kez daha ortaya çıkarmaktadır. Tahıl koridoru Rusya-Ukrayna arasındaki barışın tesisi adına önem arz eden bir gelişmedir. İlerleyen dönemde bu antlaşmanın sağladığı atmosferin etkisiyle barışa yönelik daha kararlı adımlar atılması muhtemeldir (Başaran, 2022).

Türkiye'nin, barış ve tarafsız olduğu savaş zamanı durumlarında boğazlarda nasıl bir geçiş yönetimi izleyeceği açıkça belirtilmiş olup, Sözleşme'nin bu maddeleri, tahıl koridoru anlaşması kapsamında boğazlardan geçiş yapacak ticaret gemilerine Türkiye'de dâhil olmak üzere başka herhangi bir ülkenin itiraz etmesinin ve Türkiye'ye bir baskı oluşturulmasının önünü açıkça kapatmıştır. Bu bağlamda, denilebilir ki, Montrö Boğazlar Sözleşmesi, hem barış zamanı durumunda hem de mevcut konjonktürde yani Türkiye'nin tarafsız olduğu savaş zamanı durumunda tahıl koridoru anlaşmasının adeta bir sigortası niteliğindedir (Yenginar, 2022: 106).

İlk etapta dört aylık bir süre için kabul edilen anlaşmanın süresi Kasım 2022'de dolmadan önce planlandığı gibi Ukrayna tahıl ve gıda ihracatını önemli oranda gerçekleştirebilmiştir. 30 Ekim 2022 itibarıyla Ukrayna limanlarından taşınan tahıl ve diğer gıda maddeleri 9 milyon 521 bin 645 tona ulaşmıştır. Kasım'a gelindiğinde ise Ukrayna'dan yapılan tahıl ihracı 10 milyon tonu geçmiştir. Kasım 2022'den bu yana dört ay daha uygulanmaya devam edilen anlaşma neticesinde Ukrayna limanlarından hareket eden yaklaşık 800'ün üzerinde gemi ile dünyanın çeşitli ülkelerine 25 milyon tona yakın gıda ihraç edilebilmiştir. Sevkiyatı gerçekleştirilen tahılların yüzde 47'si Avrupa, yüzde 20'si Asya, yüzde 16'sı Türkiye, yüzde 13'ü Afrika ve yüzde 4'ünün de Ortadoğu'ya gittiği belirtilmektedir. Ayrıca Dünya Gıda Programı'nın Afganistan, Etiyopya, Kenya, Somali ve Yemen'deki insani yardım operasyonlarını desteklemek için oluşturulan tahıl koridorundan bir milyon tona yakın buğday taşıdığı da ifade edilmektedir. Bu olumlu seyre rağmen Rusya'nın öteden beri dile getirdiği rahatsızlık ve eleştirilerinin devam ediyor olması, 19 Mart 2023'te süresi dolacak anlaşmanın uzatılmasına dair görüşmelerin oldukça çetin geçmesine yol açmıştır. BM İnsani Yardımdan Sorumlu Genel Sekreter Yardımcısı Martin Griffiths, Cenevre'de yapılan görüşmelere dair BM Güvenlik Konseyine (BMGK) yaptığı açıklamalarda anlaşmanın devam etmesinin küresel gıda güvenliği için hayati önem taşıdığını vurgulamıştır. Griffiths engellerin aşılması için çabalarının hız kesmeden süreceğini, anlaşmaların her

ikisinin de devam etmesi ve tam olarak uygulanması gerektiğini belirtmiştir. Türkiye sürecin merkezinde olan ülke olarak Mart'ın başlarında anlaşmanın uzatılmasına yönelik çabalarını hızlandırmıştır. Hindistan'da yapılan G20 Dışişleri Bakanları toplantısının da gündeminde olan tahıl ihracatı konusuyla ilgili Dışişleri Bakanı Mevlut Çavuşoğlu, BM Genel Sekreteri Guterres ile anlaşmanın uzatılmasına dair bir görüşme yapmıştır. Sonrasında Katar'ın başkenti Doha'da düzenlenen Birleşmiş Milletler En Az Gelişmiş Ülkeler 5. Konferansı'nın açılışında konuşan Çavuşoğlu, bu girişimin kesintisiz şekilde uygulanması ve uzatılması için yoğun çaba sarf ettiklerini ifade etmiştir. Çavuşoğlu ayrıca Doha'da Guterres ile görüşerek konuyu bir kez daha ele almıştır. Türkiye'nin de dahil olduğu yoğun çabalar sonucunda Ukrayna ve Rusya'nın tahıl ve diğer gıda ürünlerini Karadeniz üzerinden dünya pazarlarına ulaştırabilmesi için imzalanan tahıl koridoru anlaşması bu kez yalnızca iki aylığına uzatılmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan konuya dair açıklamasında şu ifadeleri kullanmıştır (Acer,2023: 2-4).

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye'nin öncülüğünde imzalan tahıl koridoru hakkında Rusya ve Ukrayna'nın olumlu tavırları ile, BM yardımcı olması sayesinde 22 Temmuz 2022'de İstanbul'da imzalanan tahıl koridoru antlaşması ile ilgili Erdoğan, *"Ülkemizin gayretleri, Rus dostlarımızın desteği ve Ukraynalı dostlarımızın katkılarıyla Karadeniz Tahıl Koridoru Anlaşması'nın 2 ay daha uzatılmasına karar verildi. Küresel gıda tedarik zincirlerinin kesintisiz işlemesi, özellikle ihtiyaç sahibi ülkelerin tahula ulaşımının kolaylaştırılması bakımından hayati öneme sahip bu kararın, tüm taraflara hayırlı olmasını diliyorum. Anlaşmanın, tüm şartları yerine getirilerek, bundan sonraki süreçte de devam etmesi için gayretlerimizi sürdüreceğiz. Ayrıca Rus dostlarımız, Mykolayiv ve Olvia limanlarındaki Türk gemilerinin çıkışına da engel olmayacaklarını bildirdiler. Bunun için de kendilerine müteşekkirimiz."* diyerek konuya değinmiştir. Tahıl Koridoru antlaşması ile ağustos başında ilk gemi Odesa'dan demir almıştır. Ukrayna limanlarından 120 günlük periyot ile anlaşma kapsamında ayrılan ilk gemi olma niteliğinin taşıyan Razoni isimli Sierra Leone bandıralı kuru yük gemisi, taşıdığı 26 bin ton mısır ile Lübnan'ın Tripoli Limanı'na doğru hareket etmiştir. Koridorun hayata geçirilmesiyle 13 ağustosta 17 gemi sefere başlamıştır. Gemilerin ekseriyeti Tekirdağ, İzmir, İskenderun gibi, önemli limanlara ulaştı. İstanbul boğazında da kontrolleri icra edilmekteydi. 2022 yılı 29 ekiminde Sivastopol yapılan saldırı

neticesinde sevkiyat Erdoğan'ın liderler ile konuşması ile sevkiyat normale döndü. Bunun üzerine, Ukrayna limanlarından gemi çıkışı durdurulmuştur. Krizin daha da derinleşmesine engel olmak için Türkiye harekete geçmiştir. Kırmızı hat diplomasisi yeniden gündeme alınmıştır. Telefon görüşmeleri ve Kalender Kasrı yapılan görüşmeler ile 2.kez 120 gün uzatılmıştır. 18 Mayıs itibariyle 3.kez uzatılan tahıl koridoru uzatılmıştır. 2023 yılı itibariyle tahıl koridorundan geçen miktar 302.50000 tonu geçmiştir. Koridor vasıtası ile yapılan sevkiyat tahılların yüzde 40'ı Avrupa'ya, yüzde 30'u Asya'ya, yüzde 13'ü Türkiye'ye, yüzde 12'si Afrika'ya ve yüzde 5'i Orta Doğu'ya taşınmıştır (TRT Haber, 2023c).

Moskova yönetimi 17 Temmuz'da Rusya'nın anlaşmadan çekildiğini açıklamıştır. Buradan anlaşılacağı üzere RF, Karadeniz'in kuzeybatısında seyrüsefer güvenliği adına Rus güvenlik garantilerinin geri çekilmesini de içeren, Karadeniz Tahıl Koridoru Girişimi'nin uygulanmasına sonlandırılmıştır. BM Genel Sekreteri Guterres'e bu hususta Rusya bu anlaşmayı sona ermesini sağlayarak, Rusya Federasyonu ile BM arasındaki mutabakat zaptının 1. fıkrasında ifade edildiği gibi "*Ukrayna kontrolündeki Kara deniz limanlarından engelsiz gıda, ayçiçeği yağı ve gübre ihracatını kolaylaştırma*" verilmiş taahhüdünü sonlandırmıştır (Acer, 2023: 12).

Konuya Rusya iddiasına göre ABD ve AB, yapay kısıtlılar oluşmasına ortam hazırlayarak ve gayrimeşru tek taraflı yaptırımlar ile Rusya'nın tarım ürünlerini küresel piyasadan soyutlayarak fahiş fiyatlar oluşmasını sağlamakta, Rusya-BM memorandumunun istenileni vermekten uzak olduğunu, "Küresel Güney'in ihtiyaçları" isminde gerçek olmayan beyanlarla yaptırımların gıda ve gübre ihracatına uygulanmadığı gibi yalan yanlış beyanlarla da Washington, Brüksel ve Londra'nın aslında bir şekilde devam ettiğini AB'nin Rusya'ya Temmuz 2022'den bu yana beş yeni yaptırım paketi icra ettiği beyan etmiştir. Yapılan açıklamada ayrıca Rusya banka işlemlerinin sigorta ve nakliye lojistiğiyle yedek parça tedarikinin ve yabancı varlıklarının tümüyle blokaj altında olduğunu belirtmiştir. Rusya'nın tarım ürünlerinden gübre cinsi eşyanın imali için gerek olan yedek parça ve ekipman ithalatının "çift amaçlı" mal ithalatı gerekçesiyle tümüyle engellediğini beyan etmiştir. BM'nin himayesinde en fazla ihtiyaç duyan ülkelere hibe Rus mineral gübrelerinin gönderilmesinin çarpıcı bir örnek olduğu, bunun ilke olarak herhangi bir yaptırıma tabi olmaması gereken insani bir çaba olduğu gerçeğine rağmen bu girişimin duyurulduğu

Eylül 2022'den bu yana Letonya, Estonya, Belçika ve Hollanda'ya 262 bin ton, Malavi'ye 20 bin ton ve Kenya'ya 34 bin ton olmak üzere yalnızca iki sevkiyat yapıldığı belirtilmiştir. Son olarak her iki İstanbul anlaşmasında da belirtilen Tolyatti-Odessa amonyak boru hattının yeniden faaliyete geçmesiyle ilgili gelişmeler, Kiev ve Cenevre'nin taahhütlerine yaklaşımlarının samimi olmadığını gösterdiği, boru hattı üzerinden başka hususların pazarlığının yapılmaya çalışıldığı ve bu hedeflere ulaşamayan Kiev'in "boru yoksa sorun da yok" yaklaşımıyla 5 Haziran'da amonyak boru hattına sabotaj düzenliği ifade edilmiştir. Rusya'ya iddiasına bakıldığında Kiev'in idaresindeki limanlar ve Rusya'nın Ukrayna'nın tahıl satmak için açtığı güvenli koridor, Karadeniz Tahıl Koridoru Girişimi'nin ruhuna ve lafzına aykırı olarak terör saldırıları için kullanılmıştır. Sonuç olarak Rusya-BM mutabakat zaptında öngörülen beş sistematik hedeften hiçbirinin gerçekleştirilmediği belirtilmiş, İstanbul anlaşmalarının bariz bir şekilde sabote edilmesi "insani gerekçesine uymayan Karadeniz girişimini sürdürme amacını boşa çıkarmaktadır" denilmiştir (Acer, 2023: 13).

Antlaşmadan çekilmeye ait yapılan açıklamada Rusya, Ukrayna'nın ekilebilir arazisinin mühim kısmını (17 milyon hektardan fazla) Cargill, DuPont ve Monsanto gibi Batı menşeli, samimiyetten uzak insani gayelerin aksine, Ukrayna gıda ihracatının neredeyse tamamen ticari zeminde işlediğini ve son ana kadar Kiev ve Batılı temsilcilerin, anlaşmayı menfaatleri lehine kullandıkları savunmuştur. Realite ise bu durumu doğrular niteliktedir. Anlaşmanın faaliyete başlamasından sonra ihracı gerçekleştirilen yaklaşık 33 milyon ton gıdanın 14 milyon tonu (yüzde 43) gelişmiş ülkelere, 19 milyon tonu (yüzde 57) gelişmekte olan devletlere sevk edilmiştir. Dünya Bankası'nın gelir grubu tasnifine göre tetkikine istinaden, 14 milyon tonu (yüzde 43) üst gelir grubunda bulunan ülkelere, 12 milyon tonu (yüzde 37) üst orta gelir grubunda bulunan devletlere, 6 milyon tonu (yüzde 17) alt orta gelir grubundaki ülkelere ve 1 milyon tonu (yüzde 3) düşük gelir grubundaki ülkelere sevk edilmiştir (Acar, 2023).

Rus Dışişleri Bakanı S. Lavrov'un sözcü görevlisi verdiği beyanda, Lavrov ve Türk mevkidaşı Hakan Fidan'ın düzenlenecek toplantıda Moskova'nın Karadeniz tahıl mukavelesine alternatif çözüm yolları üzerinde çalışılacaktır. Alternatif planı muhtemel kapsamında Rusya'nın - Katar'ın da mali desteğiyle - Türkiye'ye indirimli fiyatla bir milyon ton tahıl göndereceği ve bu tahılların Türkiye'de işlenerek en çok ihtiyaç sahibi ülkelere sevkiyatı düşünülmektedir (Euronews, 2023b).

Tahıl koridoru ile ilgili sevkiyatın bitmesi ile birlikte alternatif yollar değerlendirilmiş diğer taraftan Rusya Ukrayna yönelik hareketi ile ilgili İsveç ve Finlandiya'dan NATO üyeliği talebi söz konusu olmuştur. Özellikle İsveç idaresindeki Gotland stratejik öneme haiz bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer yandan bu iki ülkenin terör ile ilgili tutumu Türkiye de tepki ile karşılanmaktadır. Diğer taraftan İslam fobinin de merkez ülkesi olan İsveç in tavrı tepki çekmektedir. Tüm koşullarda Türkiye'nin bu ülkelerin NATO üyeliği konusundaki tavır dikkat çekmektedir. Finlandiya'nın üyeliğine onay veren Türkiye İsveç'ten atılması gereken adımları beklemektedir (NTV, 2023b).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: SONUÇ

24.02.2022 başlayan RF Ukrayna arasındaki savaş incelendiğinde; RF 1991 sonunda SSCB dağıldıktan sonra BDT kurulması ve ilan ettiği Yakın Çevre Doktrini ile SSCB sonrası etki alanında hala hakim güç olma gayesiyle hareket etmiştir. Özellikle 2000 sonrası V. Putin iktidarının başlamasıyla 1993'te Primakov tarafından geliştirilen Yakın Çevre Doktrinine uygun olarak politikalar izlemiştir. 2008 yılında temelinde Gürcistan idaresine başa geçen Saakashvili batı yanlısı politikaları neticesinde Gürcistan ile savaş çıkmıştır. Rusya galip gelerek eski egemenlik sahası içinde batı yanlısı oluşumlara müsaade etmeyeceğini ilan etmiştir. SSCB sonrası 1991 yılında bağımsız olan Ukrayna BDT kurucu üyelerindedir. 2000'den sonra ise daha fazla liberalleşme ve refah artışı istekleriyle Batı yanlısı oluşumlar tarafından bir takım oluşumlar Ukrayna halkında da karşılık bulmuş 2004 yılında Turuncu Devrimler yaşanmış fakat istenileni vermekten uzak kalmıştır. 2014 yılında yaşanan "Maidan Hadisesi" akabinde 2014 Şubatında Rusya Kırım'ı ilhak etmiştir. Ukrayna'nın doğusunda kalan yerleşim yerlerinden olan 2014 Baharında ise Rusya Rus yanlısı ayrılıkçılara, Donetsk ve Luhansk'ın kendini halk cumhuriyeti ilan etmesine yönelik çağrıda bulunmuş, 2017 Senesinde Ukrayna'nın NATO'ya katılma amacı onaylanması ile savaşın mühim temelleri atılmıştır. 2022 yılında 24 Şubat tarihinde Ukrayna'ya kendi güvenliğini ve etki alanını korumaya yönelik hareketiyle savaş başlamış, aktüel durumda ise Ukrayna Doğusunda Luhansk ve Doneks'i içine alan bir yere RF ilerleme kaydetmiş, Ukrayna ağır sanayi kentlerini de ele geçirmiş bir konuma ilerlemiştir. 2024 sonunda Ortadoğu'daki kilit değişmeler ile RF konumu daha muhkim hale geldiği düşünülmektedir. Tüm bunların tetkikinde; RF Rusya Yakın Çevre Politikasında kararlı olduğunu dünyaya ilan etmiş bunun yanında müdahalesinin güvenlik kaygısından ve kendi etki alanının koruma güdüsünden kaynaklandığı net bir şekilde son gelişmelerle deklare etmiştir.

2020 yılında Batı yanlısı Zelenski iktidarı ile 2017 beri gergin olan ilişkileri iyi germiş 2022 yılının başlarında savaş ihtimali gerçekleşmiştir. Tüm bunlar ile beraber savaşın başlamasıyla direnç gösteren Ukrayna batının desteğini de alarak bazı zamanlarda saldırıları püskürtse de 2014 yılında önce kaybettiği Kırım'ı ve son kertede Ukrayna doğusundaki alanda toprak kaybetmiş durumdadır. Ukrayna NATO ya ve AB'ye üye olma isteği salt refah kaygısıyla anlaşılmalı kendi güvenliğine geçmişte yaşanan acı

olayların tepkisi olarak nitelendirilmelidir. Ukrayna devleti her bağımsız devlet gibi beynelmilel alanda işbirliği hakkına sahip ve egemenlikten doğan hakları mevcuttur. RF kendi güvenliği kaygısıyla bu savaşın başlamasında başta unsur olsa da mevcut durum irdelendiğinde Ukrayna devletinin egemenlik hakkına tecavüz nitelediğini bir boyutuyla taşımaktadır.

RF ve Ukrayna arasındaki mücadeleyi Türkiye tarafından irdelendiğinde iki Karadeniz'e komşu devletin savaşması olarak doğrudan Möntrö hususunda boğaz geçişi düzenlemesiyle Türkiye ilgilendirmektedir. Montrö'yu harfiyen uygulayan T.C. taraflara adil yaklaşımıyla olumlu dikkate değer bir tavır sergilemiştir. 2014 yılından beridir kendini hissettiren defacto durum Kırım hususunda da Tatar varlığı ile de Türkiye'yi ilgilendirmektedir. Gerek Kırımdaki durum gerekse 2022 savaşın başlamasıyla Karadeniz'de ekonomik ve ticari kayıpta Türkiye'yi dolaylı olarak etkilemiştir. Savaşın başlamasıyla taraflara itidal çağrısında bulunan Türkiye taraflar arasında arabuluculuk rolünde adımlar atmış, Antalya'da düzenlenen forumlar ile sükûnetin sağlanmasına yönelik adımlar atmıştır. Tüm bu çabaların semeresi olarak esir değişimi gerçekleşmiş, sivillerin tahliyesi ve 2023 yılının ikinci yarısında biten tahıl koridoru ile muhtemel bir tahıl arz krizinin önüne geçilerek Dünya'da tahıl sıkıntısı çeken ülkelere de çözüm sunan ülke konumundadır. Ukrayna'daki savaş esnasında Türkiye'nin Ukrayna ile insansız hava araçlarının ticaretini gerçekleştirmesi yanında Rusya ile de yakın diyalog geliştirerek dengeli bir diplomasi sergilemesi önem arz etmektedir. 2024 sonunda Suriye'deki son aktüel gelişmeler neticesinde devrilen Baas rejimi ile Ukrayna, RF arasındaki savaşın bağlantısı düşünüldüğünde ve genel olarak Ortadoğu ki gelişmelere bakıldığında yeni bir sisteme gidildiğini düşünmek olasıdır. Türkiye'nin yakın coğrafyasında ki mevcut değişiklikler Türkiye'yi salt Avrasya'da değil Ortadoğu'da da etkin bir aktör olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Tüm bu mevcut durum incelediğinde; muhtemel ve uzakta olmayan bir zamanda Karadeniz havzasındaki çatışmaların durdurulması ve tekrar sağlanan barışın mimarları arasında Türkiye'nin görülme ihtimali kuvvetle muhtemeldir. Barışın sağlanması yada en azından çatışmaların dindirilmesi ile Karadeniz'de hissedilir oranda zamanla artan bir refah ortamı mümkün görünmektedir. Özellikle Türkiye'nin inşaat ve alt yapı yatırımları hem savaş sonrası barışın inşası ve şehirlerin imarın da Türkiye'nin payının fazla olacağı da düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Abashidze, Z. (2000). *NATO ve Gürcistan: Ütopyadan gerçeğe*. Tiflis: Bakur Sulakauri Yayınevi.
- Acar, Ü. (2019). Sabotaj eylemleri ve acil durum yönetimi. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 1(1), 1-23.
- Acar, Y. (2023). *Rusya'nın tutumu ve tahıl koridoru antlaşmasının geleceği*. Erişim adresi: <https://kriterdergi.com/dis-politika/rusyanin-tutumu-ve-tahil-koridoru-antlasmasin-gelecegi>. Erişim tarihi: 22 Kasım 2023.
- Acer, Y. (2023). Rusya'nın tahıl koridoru anlaşmasından çekilmesi ve anlaşmanın geleceği. *SETA Panorama*, 7, 0-20.
- Acer, Y. (2023). Tahıl koridoru anlaşmasının uzatılması ve Türkiye'nin rolü. *SETA Perspektif*, 1-5.
- Ağcan, M. (2012). Immanuel Kant ve uluslararası ilişkiler: Egemen devlet, kozmopolitan siyaset ve evrensellik/farklılık. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 8(32), 1-41.
- Akçapar, B. (2021). Diplomaside siyasi girişimcilik: Barış için arabuluculuk girişiminin on yılı. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 18(69), 29-48.
- Akgül Durakçay, F. (2014). *Liberal approaches and security in international relations*. İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.
- Akgün, S. ve Abbasov, A. (2020). Ekim 1917 Bolşevik ihtilalini hazırlayan süreç ve Rus olmayan azınlıkların durumu. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 1-17.
- Akın, F. (2017). İkinci Dünya Savaşı sonrası yeni dünya düzeni ve Türkiye. *İş ve Hayat*, 3(5), 119-135.
- Akyılmaz, B. (1998). Milli egemenlik kavramının gelişimi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(2).
- Akyol, T. (1976). *Sovyet Rus stratejisi ve Türkiye*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Anadolu Ajansı. (2022). *Rusya'nın Ukrayna'ya açtığı savaşta 3 ay geride kaldı*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-nin-ukrayna-ya-actigi-savasta-3-ay-geride-kaldi/2596031>. Erişim tarihi: 27 Aralık 2024.
- Anadolu Ajansı. (2023a). *ABD ordusunun sızdırılan "gizli" belgeleriyle ilgili adli soruşturma başlatıldı*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-ordusunun-sizdirilan-gizli-belgeleriyle-ilgili-adli-sorusturma-baslatildi/2868587>. Erişim tarihi: 27 Aralık 2024.
- Anadolu Ajansı. (2023b). *Rusya-Ukrayna savaşında 1 yıl geride kaldı*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/32536>. Erişim tarihi: 27 Aralık 2024.
- Anadolu Ajansı. (2024). *Türkiye ve dünya gündeminden güncel haberler*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/42275>. Erişim tarihi: 19 Aralık 2024.
- Arı, T. (2021). *Uluslararası ilişkiler teorileri*. Bursa: Aktüel Yayınları.

- Arı, T. (2024). *Uluslararası ilişkiler kuramları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.
- Arıboğan, D. Ü. (2024). *Normatif teori*. Erişim adresi: https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/normatif_teorii. Erişim tarihi: 6 Haziran 2024.
- Arıdemir, H. (2016). Karadeniz'e kıyıdaş devletler açısından Montrö Sözleşmesi'nin sağladığı denge rejimi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 244-253.
- Arıdemir, H. ve Allı, Ç. (2019). Doğu Akdeniz bölgesindeki münhasır ekonomik bölge tartışmalarının analizi. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 4(10), 188-202.
- Armaoğlu, F. (2014). *20. yüzyıl siyasi tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arslanel, M. ve Eryücel, E. (2013). Küreselleşme sürecinde egemenlik kavramının dönüşümü. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(1), 23-36.
- Askeroglu, S. (2022). *Rusya'nın Ukrayna müdahalesinin neden ve sonuçları*. Erişim adresi: <https://www.ankasam.org/rusyanin-ukrayna-mudahalesinin-neden-ve-sonuclari>. Erişim tarihi: 10 Mayıs 2023.
- Aslan, M. (2023). *Rusya-Ukrayna Savaşı'nın yıl dönümünde: Olanlar, olabilecekler*. Erişim adresi: <https://kriterdergi.com/dosya-ukrayna/rusya-ukrayna-savasinin-yil-donumunde-olanlar-olabilecekler>. Erişim tarihi: 28 Aralık 2024.
- Ataman, M. (2022). *Where is the Russia-Ukraine war heading?* Erişim adresi: <https://www.setav.org/en/where-is-the-russia-ukraine-war-heading/>. Erişim tarihi: 24 Kasım 2023.
- Aydın, M. (1996). Uluslararası ilişkilerde yaklaşım, teori ve analiz. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51(1), 71-114.
- Aydın, M. (2004). Uluslararası ilişkilerin “gerçekçi” teorisi: Kökeni, kapsamı, kritiği. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(1), 33-60.
- Aydın, İ. ve Kuzgunkaya, G. (2020). Millî belleğin canlandırılmasında ve millî kimliğin inşasında Holodomor'un rolü. *Sovyet sonrası Ukrayna'da devlet, toplum ve siyaset: Değişen dinamikler, dönüşen kimlikler*, 128-165.
- Bakan, S. (2022). Savaş, dünya ekonomisi ve finansal piyasalar için de felaket mi? *Uluslararası Ekonomi, Siyaset, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 5(2), 59-74.
- Bakan, S. ve Şahin, S. (2018). Uluslararası güvenlik yaklaşımlarının tarihsel dönüşümü ve yeni tehditler. *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*, 4(2), 135-152.
- Barutçu, H. (2007). *Uluslararası çatışmaların çözümünde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin rolü ve Kofi Annan'ın uluslararası çatışmalara yaklaşımı*. Yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Başaran, D. (2022). *Moskova-Kiev hattında barışa uzanan yol: Tahıl koridoru*. Erişim adresi: <https://www.ankasam.org/moskova-kiev-hattinda-barisa-uzanan-yol-tahil-koridoru>. Erişim tarihi: 20 Kasım 2023.

- Baylis, J. (2008). The concept of security in international relations. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(18), 69-85.
- Baysal, B. (2023). Alternatif kuramsal bakış açılarıyla uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramının incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 11(Özel Sayı), 138-162.
- Baysal, B. ve Lüleci, Ç. (2015). Kopenhag Okulu ve güvenikleştirme teorisi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11(22), 61-96.
- BBC. (2022). *Rusya-Ukrayna savaşı ile ilgili güncel gelişmeler*. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-62261317>. Erişim tarihi: 19 Aralık 2024.
- BBC. (2022a). *Rusya'nın Ukrayna'yı işgali: ABD'nin AGİT temsilcisi, Rusya'nın sahte referandumlarla Donetsk ve Luhansk'ı ilhak edebileceğini söyledi*. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61305113>. Erişim tarihi: 19 Aralık 2024.
- BBC. (2023a). *Rusya'nın Ukrayna'yı işgali: 6 grafikte savaşın 6 ayı*. adresi: <https://www.bbc.com/turkce/articles/cq5vne99p45o>. Erişim tarihi: 19 Aralık 2024.
- BBC. (2023b). *Rusya Devlet Başkanı Putin: Belarus'a taktik nükleer silah yerleştireceğiz*. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/articles/c25vpp50rqno>. Erişim tarihi: 19 Aralık 2024.
- BBC. (2023c). *Kahovka Barajı'nın yıkılması sonrası Ukrayna'da su altında kalan yerleşimler uydu görüntülerine yansdı*. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/articles/ce76yjl31ljo>. Erişim tarihi: 19 Aralık 2024.
- BBC. (2023d). *Ukrayna'nın Rusya'ya karşı taarruzu sürüyor: Kiev yönetimi 4 köyü geri aldığı iddia etti, Kremlin 'İki saldırıyı püskürttük' diyor*. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/articles/c4n4e8d3x50o>. Erişim tarihi: 19 Aralık 2024.
- BBC. (2023e). *Ukrayna, karşı saldırısında ilerleme kaydediyor mu?* Erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/articles/cjeqvwr5p0ro>. Erişim tarihi: 19 Aralık 2024.
- BBC. (2024). *Uzmanlar uyardı: Rusya bu hızla devam ederse Ukrayna'nın doğu cephesi çökebilir*. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/articles/cy9j2x8nq9po>. Erişim tarihi: 24 Aralık 2024.
- Bekirova, B. (2023). Güney Kafkasya'nın tarihi ve jeopolitik önemi üzerine bir değerlendirme. *Black Sea Journal of Public and Social Science*, 6(1), 27-32.
- Benli, Z. (2016). *Ukrayna'nın ulus ve devlet inşa süreci ve küresel güçlerin bu sürece etkisi*. Yüksek lisans tezi. Başkent Üniversitesi Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara.
- Beriker, N. (2016). Turkish-United States relations and Turkish foreign policy. In *United States's Grand Strategy and the Middle Power Policy: Turkey as a Mediator* (pp. 7-32). Londra: Lexington Books.

- Berktaş, D. (2017). *Türkiye ile ilişkilere sıfırdan başladık*. Erişim adresi: <https://avim.org.tr/tr/Bulten/Turkiye-Ile-Iliskilere-Sifirdan-Basladik>. Erişim tarihi: 29 Şubat 2024.
- Bianet.org. (2022). *10. ayında Rusya-Ukrayna savaşı: Bugüne nasıl geldik?* Erişim adresi: <https://bianet.org/haber/10-ayinda-rusya-ukrayna-savasi-bugune-nasil-geldik-271816>. Erişim tarihi: 28 Ekim 2023.
- Bilener, T. (2007). Ukrayna dış politikasını etkileyen unsurlar. *Karadeniz Araştırmaları*, 13(13), 115-132.
- Birdişli, F. (2019). Eleştirel güvenlik çalışmaları kapsamında Frankfurt Okulu ve Soğuk Savaş sonrası güvenlik sorunlarına eleştirel bir yaklaşım: Galler ekolü. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 10(20), 229-256.
- BirGün. (2022). *Savaşta 3. gün: Rusya, bütün birliklere saldırı emri verdi*. Erişim adresi: <https://www.birgun.net/haber/canli-savasta-3-gun-rusya-butun-birliklere-saldiri-emri-verdi-378563>. Erişim tarihi: 11 Kasım 2023.
- Bloomberg HT. (2022a). *Biden'dan Rusya'ya yaptırım açıklaması*. Erişim adresi: <https://www.bloomberght.com/abdden-rusyaya-batida-borclanma-yasagi-2299519>. Erişim tarihi: 19 Kasım 2023.
- Bloomberg HT. (2022b). *ABD, Putin ve Lavrov'u yaptırım listesine aldı*. Erişim adresi: <https://www.bloomberght.com/abd-putin-ve-lavrovu-yaptirim-listesine-aldi-2300013>. Erişim tarihi: 20 Kasım 2023.
- Bolay, S. H. (1996). Batı'da ve Türklerde egemenlik kavramı. içinde *Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bozkurt, E., Kütükçü, M. A. ve Poyraz, Y. (2010). *Devletler hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Brzezinski, Z. (2005). *Kara delik*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Buzan, B. (2008). Askeri güvenliğin değişen gündemi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 107-123.
- Büyükakıncı, E. (2014). Bağımsızlık sürecinde Ukrayna-Rusya ilişkileri. In *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna* (pp. 45-78). İstanbul: Phoenix Yayınları.
- Cemgil, C. (2018). *Uluslararası ilişkiler ve eleştirel teori: Eleştirel eleştirinin eleştirisi*. Erişim adresi: <https://kureselcalismalar.com/uluslararasi-iliskiler-ve-elestirel-teori-elestirel-elestirinin-elestirisi>. Erişim tarihi: 6 Nisan 2024.
- Cremonesi, L. (2023). *Zelensky apre soluzione diplomatica Crimea: Sospendere legge marziale per elezioni*. Erişim adresi: https://www.corriere.it/esteri/23_agosto_28/zelensky-apre-soluzione-diplomatica-crimea-sospendere-legge-marziale-per-elezioni-3975f170-45c8-11ee-af8a-d4a1657857d8.shtml. Erişim tarihi: 28 Ekim 2023.
- Çalışkan, B. (2017). *Karadeniz'de değişen güç dengeleri ve Türkiye-Rusya ilişkileri*. Erişim adresi: https://insamer.com/tr/karadenizde-degisen-guc-dengeleri-ve-turkiye-rusya-iliskileri_532.html. Erişim tarihi: 22 Aralık 2024.

- Çelikpala, M. (2024). *Rusya – Ukrayna savaşı 3. yılında: Kim, ne durumda? 2024'te neler olabilir?* Erişim adresi: <https://fikirturu.com/jeo-politika/rusya-ukrayna-savasi-3-yilinda-kim-ne>. Erişim tarihi: 24 Aralık 2024.
- Çıtak, E. (2019). Silahsız savaş sahası: Yeni savaş anlayışında istihbaratın yeri. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8(2), 191-213.
- Çiftçi, K. (2018). Westphalia sistemine karşı millet sistemi söylemi ve Soğuk Savaş sonrası Karadeniz. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(19), 685-705.
- Dağı, Z. (2002). *Rusya'nın dönüşümü*. İstanbul: Boyut Yayınları.
- Damon, A. (2023). *Moskova'ya yönelik İHA saldırısı ABD-NATO'nun Rusya ile savaşını tırmandırmayı amaçlıyor*. Erişim adresi: <https://www.wsws.org/tr/articles/2023/06/01/mwjs-j01.html>. Erişim tarihi: 25 Ekim 2023.
- Dedeoğlu, B. (2018). *Güvenlik ve strateji*. İstanbul: Yeniüzyıl Yayınları.
- Dellal, İ. (2022). *Tahıl koridoru ve önemi*. Erişim adresi: <https://yillik.kizilayakademi.org.tr/tahil-koridoru-ve-onemi/>. Erişim tarihi: 20 Kasım 2023.
- Demirtaş, B. (2019). Feminizm ve güvenlik. *Güvenlik Yazıları*, 3(1), 1-9.
- Derman, G. S. (2016). Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) dönemi Rus dış politikası paradigmaları. *Gazi Akademik Bakış*, 10(19), 283-295.
- Devlen, B. ve Özdamar, Ö. (2010). Uluslararası ilişkilerde İngiliz Okulu kuramı: Kökenleri. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 7(25), 43-68.
- Dinç, D. (2023). Ukrayna-Rusya Savaşı'nı realist ve sosyal inşacı (konstrüktivist) teorik çerçevede analiz etmek. *Karadeniz Araştırmaları*, 20(78), 331-345.
- Doyle, M. W. (1997). *Ways of war and peace: Realism, liberalism, and socialism*. New York: Norton and Company.
- Dönmez, F. (2022). Ukrayna krizi bağlamında Montrö Boğazlar Sözleşmesi. *Avrasya Dünyası*, 43(10), 36-43.
- Dönmez, H. (2022). Küreselleşmenin Rus jeopolitik düşüncesine etkisi. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 210-232.
- Dünya. (2023a). *Ukrayna'ya iki ülkeden F-16 desteği: Teslimat 2024'te*. Erişim adresi: <https://www.dunya.com/dunya/ukraynaya-iki-ulkeden-f-16-destegi-teslimat-2024te-haberi-702278>. Erişim tarihi: 12 Aralık 2024.
- Dünya. (2023b). *AB, Rusya'ya yeni yaptırımlarının detaylarını açıkladı! Yaptırım listesi yenilendi*. Erişim adresi: <https://www.dunya.com/dunya/ab-rusyaya-yeni-yaptirimlarinin-detaylarini-acikladi-yaptirim-listesi-yenilendi-haberi-686717>. Erişim tarihi: 12 Aralık 2024.
- Düzgüt, S. A. (2024). *İnsancılık*. TÜBİTAK Ansiklopedi. Erişim adresi: <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/insacilik>. Erişim tarihi: 6 Eylül 2024.
- Düzgün, D. M. (2020). Realizm teorisinin ortaya çıkışı ve gelişme evreleri. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1(47), 256-276.

- Elçi, İ. H. (2022). İngiliz Okulu'nun düzen-adalet tartışması bağlamında BM barışı destekleme operasyonlarının analizi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 77(3), 463-484.
- Eldemir, P. (2018). Uluslararası ilişkiler disiplininde bir dış politika aracı olarak kamu diplomasisi kavramı. In *Blue Black Sea International Congress Proceedings* (ss. 490-501). İstanbul, Türkiye.
- Erdem, G. (2024). *SSCB'nin Afganistan'ı işgali*. Erişim adresi: <https://anabilgi.anadolu.edu.tr/?contentId=92788>. Erişim tarihi: 24 Aralık 2024.
- Erer, M. (2018). *Devletlerin tanınması ve tanınmaması: Kırım olayı*. Erişim adresi: <https://icil.org.tr/devletlerin-taninmasi-ve-taninmamasi-kirim-olayi/>. Erişim tarihi: 20 Şubat 2024.
- Ertem, S. H. ve Düzgün, A. N. (2021). Uluslararası ilişkiler disiplininde ontolojik güvenlik teorisi: Kavram ve literatür odaklı bir inceleme. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 17(37), 39-83.
- Esen, M. E. (2023). *Ukrayna'da bahar taarruzu başlamak üzere*. Erişim adresi: <https://www.institute.org/opinion/ukraynada-bahar-taarruzu-baslamak-uzere>. Erişim tarihi: 29 Ekim 2023.
- Euronews. (2022a). *AB, Rusya Merkez Bankası'nın işlemlerini yasakladı, Moskova rezervlerin yarısına erişimi kaybetti*. Erişim adresi: <https://tr.euronews.com/2022/02/28/ab-rusya-merkez-bankas-n-n-islemlerini-yasaklad-moskova-rezervlerin-yar-s-na-erisimi-kaybe>. Erişim tarihi: 19 Kasım 2023.
- Euronews. (2022b). *Rusya'nın Ukrayna işgalinde 3 ay bitti: Fotoğraflarla savaşın 90 günü*. Erişim adresi: <https://tr.euronews.com/2022/05/24/rusya-n-n-ukrayna-isgalinde-3-ay-bitti-fotograflarla-savas-n-90-gunu>. Erişim tarihi: 28 Ekim 2023.
- Euronews. (2023a). *AB, Ukrayna'ya 1 milyon top mermisi gönderiyor; 'gerekirse füze de yollanacak'*. Erişim adresi: <https://tr.euronews.com/2023/03/24/ab-ukraynaya-1-milyon-top-mermisi-gonderiyor-gerekirse-fuze-de-yollanacak>. Erişim tarihi: 25 Ekim 2023.
- Euronews. (2023b). *Rusya'dan Türkiye'ye alternatif tahıl koridoru önerisi*. Erişim adresi: <https://tr.euronews.com/2023/08/31/rusyadan-turkiyeye-alternatif-tahil-koridoru-onerisi>. Erişim tarihi: 28 Aralık 2023.
- Evrensel. (2023). *Rusya topraklarında saldırılar artıyor: Belgorod'da neler oldu?* Erişim adresi: <https://www.evrensel.net/haber/490635/rusya-topraklarinda-saldirilar-artiyor-belgorodda-neler-oldu>. Erişim tarihi: 10 Eylül 2024.
- Filiz, Ö. (2014). Ukrayna krizinde NATO'nun rolü. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 1(2), 30-35.
- France 24. (2022). *Turkey still hopes to host Russia, Ukraine talks after attacks*. Erişim adresi: <https://www.france24.com/en/live-news/20220408-turkey-still-hopes-to-host-russia-ukraine-talks-after-attacks>. Erişim tarihi: 30 Ekim 2024.
- Görgen, İ. (2021). Rusya'da Stalinizm'in doğuşu. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 10(2), 225-248.

- Göze, A. (2009). *Sofizm: Siyasal düşünceler ve yönetimler*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Göztepe, E. (2008). *Avrupa Birliği'nin siyasal bütünleşmesi ve egemenlik yetkisinin paylaşılması sorunu*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Greig, J. M. (2012). *International mediation*. Cambridge, Malden: Polity Press.
- Güler, M. ve Teke, M. (2021). *Resmi belgeler ışığında Rusya'nın dış politika eğilimi*. İstanbul: SETA Yayınları.
- Güneş, S. (2020). Trump çağı Türk dış politikası: İstisna mı uzun vadeli bir değişimin habercisi mi? *Cappadocia Journal of Area Studies*, 2(2), 249-270.
- Gürdeniz, C. (2021). *Ukrayna, Karadeniz deniz güvenliği ve Türkiye*. Erişim adresi: <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/olaylar-ve-gorusler/ukrayna-karadeniz-deniz-guvenligi-ve-turkiye-cem-gurdeniz-1836754>. Erişim tarihi: 15 Nisan 2024.
- Habertürk. (2022). *Ukrayna ile Rusya masaya oturuyor! Zelenskiy: Sonuç çıkacağına inanmıyorum*. Erişim adresi: <https://www.haberturk.com/son-dakika-rusya-ukrayna-gorusmeleri-kabul-etti-3358481>. Erişim tarihi: 20 Kasım 2023.
- Hamzaoglu, H. (2020). Rus dış politikasında realist yaklaşım: Primakov doktrini ve yakın çevre kavramı. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 8(24), 281-299.
- Haser, D. (2018). *Uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramı: Soğuk savaş sonrası dönem güvenlik*. Yüksek lisans tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Huntington, S. P. (2017). *Çok kutuplu çok medeniyetli dünya: Medeniyetler çatışması*. İstanbul: Okyanus Yayınları.
- Independent Türkçe. (2022). *AB, Rusya'ya yeni yaptırımları onayladı*. Erişim adresi: <https://www.indyurk.com/node/484676/d%C3%BCnya/ab-rusyaya-yeni-yapt%C4%B1r%C4%B1mlar%C4%B1-onaylad%C4%B1>. Erişim tarihi: 27 Ekim 2023.
- İlgen, F. (2019). Realist bir bakış: Vestfalya Barışı ve etkileri. In K. Ulusoy (Ed.), 3. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Kongresi* (ss. 247-261). Muğla, Türkiye.
- İnce, E. (2017). Suriye'de Baas rejiminin kuruluşu ve Türkiye. *Tarih ve Günce*, 1(1), 261-280.
- İskit, T. (2015). *Diplomasi: Tarihi, teorisi, kurumları ve uygulaması*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- İsmayıl, E. (2024). *Rusya dış politikasında İsrail-Filistin sorunu*. Erişim adresi: <https://turkiyearchastirmalari.org/2024/09/04/yayinlar/analiz/rusya-dis-politikasinda-israil-filistin-sorunu/>. Erişim tarihi: 25 Aralık 2024.
- İsmayılova, S. (2022). *Rusya ile ilişkiler bağlamında Türkiye'nin Ukrayna krizine yönelik politikaları*. Yüksek lisans tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Bursa.
- İzzetgil, E. ve Rovshan, M. (2021). Suriye krizi bağlamında Rusya'nın Ortadoğu politikasının Türkiye-Rusya ilişkilerine etkisi. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 5(1), 269-311.

- Jünemann, A. (2003). Security-building in the Mediterranean after September 11. *Mediterranean Politics*, 8(2-3), 1-20.
- Kahraman, F. Ş. T. (2022). Rusya'nın deniz hukuku bağlamında Azak Denizi ve Kerç Boğazı'nda Ukrayna'ya karşı uluslararası hukuk ihlalleri. *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(2), 691-711.
- Kalınbacak, İ. (2022). Sürü otonom İHA sistemlerinin muharebe sahasında uygulama taktikleri ve geliştirilen yeni teknolojiler. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 1(43), 191-209.
- Kancı, M. A. (2023). *Rusya-Ukrayna Savaşı'nda erken final kapıda mı?* Erişim adresi: <https://kriterdergi.com/dis-politika/rusya-ukrayna-savasinda-erken-final-kapida-mi>. Erişim tarihi: 20 Kasım 2023.
- Kanik, Y., Kanat, S. ve Demirkıran, Ö. (2023). Liberal güvenlik anlayışı çerçevesinde uluslararası düzensiz göç. *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi*, 7(2), 234-250.
- Kant, İ. (1960). *Ebedi barış üzerine felsefi deneme*. Ankara: SBF Yayınları.
- Karabulut, B. (2014). Birinci Dünya Savaşı ve uluslararası ilişkilerde idealizmin yükselişi. *Gazi Akademik Bakış*, 8(15), 1-73.
- Karağaç, Y., Elçi, İ. H. ve Bingöl, O. (2020). *Diplomaside değişim: Kuramlar, kavramlar ve uygulamalar*. İstanbul: Barış Kitap.
- Karakaş, K. (2022). Sosyal inşacılık perspektifinden post-Sovyet dönemi Rus dış politikasının incelenmesi: Sırbistan ve Ermenistan örneği. *Uluslararası İlişkiler ve Politika Dergisi*, 2(1), 1-18.
- Kasım, M. (2022). Rusya'nın 2022 yılındaki Ukrayna işgaline karşı büyük güçlerin tepkileri. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 5(3), 741-753.
- Kaya, M. A. (2022). Egemenlik kavramı ve siyasi düşünürler. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(1), 213-235.
- Kaygusuz, B. (2024). *Suriye'de yaşananlar Türkiye-Rusya ilişkilerini nasıl etkileyecek?* Erişim adresi: <https://www.indyturk.com/node/750682>. Erişim tarihi: 24 Aralık 2024.
- Kemaloğlu, İ. (2016). 21. yüzyılın başında Rusya Federasyonu. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 1-14.
- Keskin, M. (2015). Yakın çevre doktrini bağlamında Rus dış politikası: Ukrayna müdahalesi. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 3(2), 45-62.
- Keyman, F. (2020). *Uluslararası ilişkiler*. Erişim adresi: https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/uluslararasi_iliskiler. Erişim tarihi: 6 Ağustos 2024.
- Kissinger, H. (2000). *Diplomasi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kissinger, H. (2006). *Diplomasi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kohen, S. (2014). *Putin Kırım'la yetinecek mi?* Erişim adresi: <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/sami-kohen/putin-kirim-la-yetinecek-mi-1854831>. Erişim tarihi: Mart 2024.

- Kongar, E. (2001). *Küresel terör ve Türkiye: Küreselleşme, Huntington, 11 Eylül*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kökçam, S. (2023). *Ukrayna'nın NATO serüveni*. Erişim adresi: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/ukraynanin-nato-seruveni-783841.html>. Erişim tarihi: 27 Kasım 2024.
- Köse, L. (2023a). *Ukrayna-Rusya savaşının 371. günü: 01 Mart 2023*. Erişim adresi: <https://www.c4defence.com/ukrayna-rusya-savasinin-371-gunu-01-mart-2023/>. Erişim tarihi: 25 Ekim 2023.
- Köse, L. (2023b). *Ukrayna-Rusya savaşının 378. günü: 08 Mart 2023*. Erişim adresi: <https://www.c4defence.com/ukrayna-rusya-savasinin-378-gunu-08-mart-2023/>. Erişim tarihi: 25 Ekim 2023.
- Köse, T. (2017). AK Parti dış politikasında uyuşmazlık çözümü uygulamaları. In K. İnat, A. Aslan ve B. Duran (Eds.), *AK Parti'nin 15 Yılı: Dış Politika* (ss. 1-16). İstanbul: SETA.
- Kurat, A. N. (1987). *Rusya tarihi: Başlangıçtan 1917'ye kadar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Lorasdağı, B. K. (2021). *Liberalizm ve uluslararası ilişkiler*. Erişim adresi: https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/liberalizm_uluslararasi_iliskiler. Erişim tarihi: 15 Haziran 2024.
- Lorasdağı, B. K. (2023). *Egemenlik ve uluslararası ilişkiler*. Erişim adresi: https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/egemenlik_uluslararasi_iliskiler. Erişim tarihi: 6 Temmuz 2024.
- Mammadova, J. (2023). Rusların köken problemi ve Norman teorisi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 10(2), 116-126.
- Mearsheimer, J. J. (1993). The case for a Ukrainian nuclear deterrent. *Foreign Affairs*, 50-66.
- Mepa News. (2022). *Mepa News haber sitesi*. Erişim adresi: <https://www.mepanews.com>. Erişim tarihi: 15.06.2024.
- Meyer, A. S. (1960). Functions of the mediator in collective bargaining. *Industrial and Labor Relations Review*.
- Mikail, E. H. (2007). *Yeni çarlar ve Rus dış politikası*. İstanbul: IQ Yayıncılık.
- Miller, B. (2016). *International and regional security: The causes of war and peace* (1st ed.). Routledge.
- Moore, C. W. (2014). *The mediation process: Practical strategies for resolving conflict*. John Wiley ve Sons.
- Nas, Ç. (2023). *Davut ve Golyat'ın mücadelesi: Ukrayna savaşı bir yılını doldurdu*. Erişim adresi: https://bulten.ikv.org.tr/?ust_id=13664veid=13665. Erişim tarihi: 25 Şubat 2024.
- NTV. (2022). *Yabancı basından Türkiye'nin Ukrayna ve Rusya arasındaki arabuluculuk çalışmalarına övgü: Türkiye kazanan ülke olarak çıktı*. Erişim adresi: <https://www.ntv.com.tr/ukrayna-savasi/yabanci-basindan-turkiyenin-ukrayna-ve->

rusya-arasindaki-arabulucuk-calismalarina-ovgu-turkiye-kazanan-ulke-olarak-cikti,RYMWQEpob02Oc5CF1q7MCQ. Erişim tarihi: 15 Aralık 2024.

- NTV. (2023a). *Rusya'nın Ukrayna'yı işgali 1 yıl önce başladı: Savaş devam ediyor*. Erişim adresi: https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/rusyanin-ukraynayi-ismgali-1-yil-once-basladi-savas-devam-ediyor,0vXCLYkh0EOtc_2AuigRng/IOX2S8tpaEKWXJGALjaMyA. Erişim tarihi: 15 Aralık 2024.
- NTV. (2023b). *Stoltenberg: İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyeliği onaylarına dair karar Türkiye'ye ait*. Erişim adresi: <https://www.ntv.com.tr/dunya/stoltenberg-isvec-ve-finlandiyanin-nato-uyeligi-onaylarina-dair-karar-turkiyeye-ait,GtMrFKgHrEOoBqmbW8mcsw>. Erişim tarihi: 15 Aralık 2024.
- Oğan, S. (2010). *Ukrayna'da devlet başkanlığı seçimleri: Turuncu Devrim'in sonu*. Erişim adresi: <https://www.turksam.org/detay-ukrayna-da-devlet-baskanligi-secimleri-turuncu-devrimin-sonu>. Erişim tarihi: 25 Şubat 2024.
- Özcan, K. (2007). *Sovyet belgelerinde Kırım dramı*. İstanbul: Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği.
- Özdemirci, A. S. (2014). *Türk basınına göre İran-İrak Savaşı'nda Türkiye'nin arabuluculuk faaliyetleri (1980-1988)*. Doktora tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkileri Anabilim Dalı.
- Özgür, M. ve Yaşar, M. (2020). Normatif teori ve Türk dış politikası: Türkiye'nin nükleer silahsızlanma politikasının normatif boyutu. *Liberal Düşünce Dergisi*, 25(99), 11-12.
- Özpolat, H. (2017). Tanrının siyasetinden siyasetin tanrısına: Egemenlik kuramının dönüşümü. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 23(2), 143-166.
- Öztürk, Z. A. (2002). Soğuk Savaş sonrasında devlet egemenliğine normatif bir bakış. *Avrasya Dosyası*, 8(3), 140-153.
- Pazarcı, H. (2006). *Uluslararası hukuk*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Phutkaradze, I. (2017). *Teritoryal çatışma ve çözüm dinamikleri: Gürcistan örneği*. Doktora tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- QHA. (2023). *Rusya'nın Peskov Havalimanı'na yapılan İHA saldırısının görüntüleri ortaya çıktı*. *Qırım Haber Ajansı*. Erişim adresi: <https://www.qha.com.tr/gundem/rusya-nin-pskov-havalimani-na-yapilan-iha-saldirisinin-goruntuleri-ortaya-cikti-477775>. Erişim tarihi: 25 Ekim 2024.
- Radio France. (2023). *Géopolitique du lundi 06 mars 2023*. Erişim adresi: <https://www.radiofrance.fr/franceinter/podcasts/geopolitique/geopolitique-du-lundi-06-mars-2023-6076928>. Erişim tarihi: 25 Ekim 2023.
- Raymond, G. ve Kegley, C. (1985). Third party mediation and international norms: A test of two models. *Conflict Management and Peace Science*.
- Reyhanoğulları, M. ve Özgen, N. (2023). Suriye krizi ve İran'ın inşacı politikaları: "Şii Hilali" üzerine bir değerlendirme. *Ege Coğrafya Dergisi*, 32(1), 115-134.

- Rubinstein, A. (1997). The transformation of Russian foreign policy. In *The International Dimension of Post-Communist Transition in Russia and the New States of Eurasia*.
- Sancaktar, C. (2014). SSCB sonrası Ukrayna: Kapitalizme geçiş ve milliyetçi parçalanma. In *Dünya Jeopolitiğinde Türkiye*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Sander, O. (1998). *Dünya tarihi*. İstanbul: İmge Yayınevi.
- Saraçlı, M. (2015). Rusya Federasyonu'nun yakın çevre politikasında dış Rusların yeri ve Kırım meselesi. *Karadeniz Araştırmaları*, 69-88.
- Smith, S. (1987). Paradigm dominance in international relations: Development of international relations as a social science. *Millennium: Journal of International Studies*.
- Snyder, G. H. (2002). *Mearsheimer's world: Offensive realism and the struggle for security*.
- Sönmez, A. S. (2010). Yakın çevre doktrini bağlamında Yeltsin dönemi Rusya Federasyonu'nun Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleriyle ilişkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27.
- Sputnik News. (2022). *Batılı ülkelerce Rusya'ya 10 binden fazla yaptırım uygulandı*. Erişim adresi: <https://sputniknews.com.tr/20221231/batili-ulkelerce-10-bin-377-yaptirim-uygulanan-rusya-dunyada-birinci-siraya-yerlesti-1065042455.html>. Erişim tarihi: 20 Kasım 2023.
- Stevens, C. M. (1963). *Strategy and collective bargaining negotiations*. McGraw-Hill.
- Şahin, İ. (2022). *Avrupa Birliği güvenlik politikalarının oluşturulmasında göç-güvenlik ilişkisi: Suriye mülteci krizi örneği*. Doktora tezi. İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Şahin, Y. (2019). *Kimlik ve dış politika: Türkiye'nin Arap-İsrail ve Balkan uyumsuzluklarına dönük arabuluculuk girişimleri (2002-2016)*. Doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara.
- Şen, B. (2020). *Dünya siyasetinde Rusya: Rusya dış politikası bağlamında yakın çevre doktrini ve Ukrayna krizi*. Yüksek lisans tezi. Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Şirin, İ. M. (2019). *Öncesi ve sonrası ile Ukrayna'da Maidan süreci*. Yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2023). *Türkiye'nin istikrara katkısı*. İstanbul: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı.
- T.C. Dış İşleri Bakanlığı. (2022a). *Uyumsuzlukların çözümü ve arabuluculuk*. Erişim adresi: <https://www.mfa.gov.tr/uyusmazliklarin-cozumu-ve-arabuluculuk.tr.mfa>. Erişim tarihi: 26 Aralık 2024.
- T.C. Dış İşleri Bakanlığı. (2022b). *Türkiye-Rusya-Ukrayna üçlü dışişleri bakanları toplantısı*. Erişim adresi: <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-rusya-ukrayna-uclu-disisleri-bakanlari-toplantisi--10-mart-2022.tr.mfa>. Erişim tarihi: 26 Aralık 2024.

- T.C. Dış İşleri Bakanlığı. (2022c). *Ukrayna'nın Kramatorsk şehrinde meydana gelen saldırı hakkında*. Erişim adresi: https://www.mfa.gov.tr/no_-124_-ukrayna-nin-kramatorsk-sehrinde-meydana-gelen-saldiri-hk.tr.mfa. Erişim tarihi: 26 Aralık 2024.
- Tanrısever, O. (2005). Rusya Federasyonu'nun Orta Asya-Kafkasya politikası: Yakın çevre doktrininin iflası. İçinde *Küresel Politikada Orta Asya (Avrasya Üçlemesi I)*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Tarhan, A. (2018). *15 Temmuz 2016 askeri darbe girişiminin ulusal güvenlik algularına tepkisel etkisi*. Yüksek lisans tezi. Nişantaşı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Taşkesengil, M. (2017). 16. yüzyılda Korkunç İvan'ın Rus tarihindeki rolü. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 36(36), 143-151.
- Tecer, Ö. Ç. (2014). Jeopolitik ve tarihsel bir rekabet sahası olarak Ukrayna ve dış politika parametreleri. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(4), 97-125.
- Tekfidan, S. (2015). *II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş sonrası dönemlerin uluslararası hukukun işlevleri bağlamında karşılaştırılması*. Yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tellal, E. (2010). Rusya Federasyonu'nun dış politikası. *Zümrüdüanka: Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(3), 189-236.
- Topaloğlu, F. (2021). *Avrupa Birliği'nin uluslararası arabuluculuk rolü: Kosova ve Gürcistan örnekleri*. Yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Topsakal, İ. (2010). *Rusya tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları.
- TRT Haber. (2022). *Trevor Reed ve Konstantin Yaroşenko'nun tutuklu takası Türkiye'de yapıldı*. Erişim adresi: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/trevor-reed-ve-konstantin-yarosenkonun-tutuklu-takasi-turkiyede-yapildi-676402.html>. Erişim tarihi: 27 Kasım 2024.
- TRT Haber. (2023a). *Rusya: Ukrayna, Kırım Köprüsü'ne ikinci defa S-200'le saldırı girişiminde bulundu*. Erişim adresi: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/rusya-ukrayna-kirim-koprusune-ikinci-defa-s-200le-saldiri-girisiminde-bulundu-788027.html>. Erişim tarihi: 27 Kasım 2024.
- TRT Haber. (2023b). *Rusya'nın kontrol altına aldığı Bahmut neden önemli?* Erişim adresi: <https://www.trthaber.com/haber/gundem/rusyanin-kontrol-altina-aldigini-duyurdugu-bahmut-neden-onemli-768901.html>. Erişim tarihi: 29 Ekim 2023.
- TRT Haber. (2023c). *Ukrayna: Odessa Limanı Rusya'nın saldırısına uğradı*. Erişim adresi: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/ukrayna-odessa-limani-rusyanin-saldirisina-ugradi-798132.html>. Erişim tarihi: 27 Kasım 2024.
- TRT Haber. (2023d). *Zaporijya Nükleer Santrali patlarsa ne olur?* Erişim adresi: <https://www.trthaber.com/haber/gundem/zaporijya-nukleer-santrali-patlarsa-ne-olur-779735.html>. Erişim tarihi: 28 Ekim 2023.

- TRT Haber. (2023e). *Ukrayna: Rusya'ya ait insansız hava araçları Romanya topraklarına düştü.* Erişim adresi: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/ukrayna-rusyaya-ait-insansiz-hava-aracлари-romanya-topraklarına-dustu-793337.html>. Erişim tarihi: 27 Kasım 2024.
- TRT Haber. (2023f). *Cumhurbaşkanı Erdoğan: İkinci turda 2018'i fersah fersah aşan bir oranla geride bırakacağız.* Erişim adresi: <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-ikinci-turda-2018i-fersah-fersah-asan-bir-oranla-geride-birakacagiz-768083.html>. Erişim tarihi: 27 Kasım 2024.
- Tuğtan, M. A. (2022). *Realizm ve Ukrayna savaşı.* Erişim adresi: <https://www.uikpanorama.com/blog/2022/09/19/ukr3/>. Erişim tarihi: 19 Eylül 2023.
- Tuna, F. (2022). Türkiye'nin tarafsızlık politikası: Ukrayna-Rusya savaşı örneği. In *Sosyal Bilimler Üzerine Ekonomi ve Politika* (ss. 1-25). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Tunçarslan, N. (2018). Uluslararası sorunların çözümünde normatif ve reel politik araçların karşılaştırmalı bir analizi: İran ve Suriye Krizi'nde Türkiye'nin arabuluculuğu. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 6(2), 73-89.
- Turan, G. (2004). Bağımsız Ukrayna'nın dış politika seçenekleri. In E. Büyükakıncı (Ed.), *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna* (ss. 365-400). İstanbul: Phoenix Yayınları.
- Turgay, S. (2011). *AB üyelik sürecinde Türkiye'nin sınır güvenliği.* Yüksek lisans tezi. Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Uğrasız, B. (2003). Uluslararası ilişkilerde iki farklı yaklaşım: İdealizm ve realizm. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 139-145.
- Ünal, A. (2020). Karadeniz'e kıyıdaş olmayan devletler ile uluslararası kuruluşların Karadeniz'e yönelik deniz politikaları ve stratejileri. In M. K. Kozanhan (Ed.), *Deniz Gücü ve Güvenliği İncelemeler* (ss. 37-65). İstanbul: Milli Savunma Üniversitesi Yayınları.
- Üren, M. (2023). Karadeniz'de güvenliğin sağlanmasında Türk Boğazlarının rolünün değerlendirilmesi. *Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 61, 273-296.
- Üstün, Ç. (2022). *Rusya-Ukrayna savaşının Türk dış politikasına etkisi.* Erişim adresi: <https://www.uikpanorama.com/blog/2022/12/06/cu-3/>. Erişim tarihi: 6 Aralık 2022.
- Valensi, K. (2023). *Arabuluculuk.* Erişim adresi: <https://www.uikpanorama.com/blog/2023/11/06/arabuluculuk>. Erişim tarihi: 20 Kasım 2023.
- Vernadsky, G. (2019). *Rusya tarihi* (D. Mızrak ve E. Ç. Mızrak, Çev.). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Volyanyuk, O., Dobrovolska, C. ve Maiorov, M. (2019). Kırım sorunlarının perde arkasındaki Kırım işgal bölgesi rehberi. In *Çözülmemiş Düğümü* (ss. 2-52). Kyiv: Prometheus Güvenlik Çevre Araştırma Merkezi.

- Wæver, O. (2008). Toplumsal güvenliğin değişen gündemi. *Uluslararası İlişkiler*, 5(18), 151-178.
- Waltz, K. (2015). Yeni gerçekçilik kuramına göre savaşın kökeni. In O. S. Binatlı (Çev.), *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler: Uluslararası Politika Teorisi* (Esra Diri, Ed.), (ss. 1-25). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Weber, M. (2014). *Sosyoloji yazıları*. (T. Parla, Çev.). İstanbul: Deniz Yayınları.
- Wolfers, A. (1962). *Discort and collaboration: Essays on international politics*. London: The Johns Hopkins Press.
- Yalvaçoğlu, F. (2021). *Marksizm ve uluslararası ilişkiler*. Erişim adresi: <https://kureselcalismalar.com/marksizm-ve-uluslararasi-iliskiler/>. Erişim tarihi: 6 Mayıs 2024.
- Yapıcı, M. İ. (2010). *Rus dış politikasını oluşturan iç etkenler*. Ankara: USAK Yayınları.
- Yaylı, H. ve Yıldırım, O. (2019). İbn Haldun düşüncesinde egemenlik olgusu. *Akademik Hassasiyetler*, 6(12), 181-202.
- Yeni Akit. (2022). *Zaporijya Nükleer Santrali nerede? Zaporijya Nükleer Santrali son dakika haberi: Patlarsa ne olur?* Erişim adresi: <https://www.yeniakit.com.tr/haber/zaporijya-nukleer-santrali-nerede-zaporijya-nukleer-santrali-son-dakika-haberi-1633530.html>. Erişim tarihi: 25 Ekim 2023.
- Yeni Şafak. (2022). *Rusya Donbas'a takıldı*. Erişim adresi: <https://www.yenisafak.com/dunya/rusya-donbasa-takildi-3831451>. Erişim tarihi: 10 Mayıs 2024.
- Yürür, P. (2006). Doğu Avrupa ve Balkanlarda Amerika destekli sivil toplum direnişleri. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 1(1), 69-80.